

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TARİHİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSTANBUL DAVUDPAŞA MAHKEMESİ
KAYITLARINA GÖRE GAYRİMENKUL
VAKIFLARI (1531-1910)

Amine Betül YÜKSEL

2501200479

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Mehtap ÖZDEĞER
Doç. Dr. Çiğdem GÜRSOY

İSTANBUL – 2023

ÖZ

İSTANBUL DAVUDPAŞA MAHKEMESİ KAYITLARINA GÖRE GAYRİMENKUL VAKIFLARI (1531-1910)

Amine Betül YÜKSEL

Bu çalışmada Osmanlı döneminde kurulan gayrimenkul vakıfları ele alınmıştır. Davudpaşa Mahkemesi'nde kayıtlı 53 gayrimenkul vakfına ait vakfiyeler analiz edilmiştir. Vakfın kuruluş amacı, idari yapısı, vakfedilen mülk çeşitleri ve gelir getirme yöntemleri bakımından değerlendirilen vakfiye vesikaları Osmanlı'da toprak yapısı ve sosyal-sınıfsal yapıyla ilişkili olarak belli başlıklar altında tasnif edilmiştir. Çoğunluğu 18. yy'da kurulmuş olan vakıflar 1531-1910 yılları arasını kapsamaktadır.

Vakfiyeler aracılığıyla elde edilen bilgiler sayısal verilere dönüştürülerek Davudpaşa Mahkemesi gayrimenkul vakıflarının genel değerlendirmesi yapılmıştır. Ayrıca çalışma yalnızca Osmanlı'da vakıf kurumu hakkında değil aynı zamanda sosyal ve kültürel yapıyla ilgili bilgilere ulaşmamıza da olanak sağlamıştır. Bu şekilde ele alınan dönemde Osmanlı'daki mekân adları, mimari yapılar ve vakıf yoluyla meydana gelen belli yapılardan bahsedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Vakıf, Gayrimenkul Vakıfları, Vakfiye, Davudpaşa Mahkemesi

ABSTRACT

REAL ESTATE WAQFS ACCORDING TO RECORDINGS OF COURT OF İSTANBUL DAVUDPAŞA (1531-1910)

Amine Betül YÜKSEL

Real estate waqfs established in the Ottoman period are discussed in this study. The waqfiyyas belonging to 53 real estate waqfs, where registered in Davudpaşa Court, are analyzed. The documents of waqfiyyas, which were evaluated in terms of the purpose of foundation of waqfs, its administrative structure, the types of real estates, which were endowed, and income generation methods, were classified under certain headings in relation to the soil structure and social-class structure in the Ottoman Empire. The waqfs, most of which were established in the 18th century, cover the years of 1531-1910.

A general evaluation of real estate waqfs of Davudpaşa Court has been made by transformed informations, which were obtained through waqfiyyas, into numerical data. Also, the study allowed us to reach information about not only the institution of waqf in Ottoman Empire, but also the social and cultural structure. In this way, the names of places, architectural structures, and certain structures that were formed through waqfs in Ottoman Empire in the period covered are mentioned.

Keywords: Ottoman, Waqf, Real Estate Waqfs, Waqfiyya, Davudpaşa Court

ÖNSÖZ

Tarihi serüveninde bir medeniyet halini alarak Osmanlı ile bütünleşmiş bir yapıya dönüşen vakıf kurumu; Osmanlı Devleti’ni sosyal ve iktisadî açıdan ele alan çalışmalar için tercih edilen konuların başında gelmektedir. Arşiv kaynaklarının zenginliği; konu hakkında geniş çapta çalışmaların mevcudiyetine olanak sağlamıştır. Vakıflar hakkında var olan çalışmalara ek olarak güncel çalışmaların ortaya konması vakıf müessesesinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmaktadır.

Çalışmada Davudpaşa Mahkemesi’nde kayıtlı 53 gayrimenkul vakfı ele alınarak; vakfın idari yapısı, gayrimenkul vakıfların işletim usulleri, vakıf kurumunun toprak yapısı ve sosyal-sınıfsal yapıyla ilişkisi vakfiyeler aracılığıyla incelenerek sosyo-ekonomik yapı bağlamında arşiv belgelerine dayalı bir şekilde değerlendirilmiştir. Vakıf medeniyetinin izlerini taşıyan topraklar üzerinden gelip geçmiş, çalışma içerisinde ismi zikredilen vâkıfların ruhları şad olsun.

Çalışma sürecini rehberlikleri ışığında gerçekleştirdiğim, destek ve ilgilerini esirgemeyen, her daim yol gösteren, bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım kıymetli hocalarım Prof. Dr. Mehtap Özdeğer ve Doç. Dr. Çiğdem Gürsoy’a değerli katkıları için çok teşekkür ederim.

Tezimle ilgili yönlendirmelerde bulunan, fikirlerinden istifade ettiğim, her buluşmamızda muhabbetiyle beni motive eden kıymetli hocam Doç. Dr. Zehra Gözütok Tamdoğan’a çok teşekkür ederim.

Vakfiyelerin tahrir sürecinde vakit ayırıp eksiklerimi tamamlayan, Arapça vakfiyelerin çevirisinde yardım aldığım ve manevi desteğini her zaman arkamda hissettiğim babam Doç. Dr. Yakup Yüksel’e teşekkür ederim.

Çalışma sürecim boyunca dualarıyla yanımda olan kardeşlerim Abdullah, Asude, Muhammed Melih ve Ahmet Efe'ye teşekkür ederim. Başından sonuna kadar en büyük destekçim anneme minnetlerimle...

Amine Betül YÜKSEL
TEKİRDAĞ, 2023

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
TABLolar LİSTESİ	viii
GRAFİKLER LİSTESİ	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM VAKIF KURUMUNA GENEL BİR BAKIŞ

1.1.VAKFIN TANIMI	4
1.2. VAKFIN İDARİ YAPISI.....	7
1.3. GAYRİMENKUL VAKIFLAR VE KİRALAMA BİÇİMLERİ	18
1.3.1. İcâre-i Vâhide.....	21
1.3.2. İcâreteyn.....	23
1.3.3. Mukâtaa.....	26

İKİNCİ BÖLÜM DAVUDPAŞA MAHKEMESİ GAYRİMENKUL VAKIFLARI

2.1. DAVUDPAŞA MAHKEMESİ GAYRİMENKUL VAKIFLARI.....	30
2.2. OSMANLI DEVLETİ'NDE TOPRAK REJİMİNİN GAYRİMENKUL VAKIFLARA YANSIMASI	31
2.2.1. Mîrî Arazi Üzerinden Kurulan Vakıf Örneği.....	32
2.2.2. Mâlikâne-Divanî Arazi Üzerinden Kurulan Vakıf Örneği.....	36
2.3. SOSYAL-SİNİFSAL YAPI BAKIMINDAN GAYRİMENKUL VAKIFLARI.....	37
2.3.1. Kadınların Kurmuş Olduğu Gayrimenkul Vakıfları	38
2.3.2. Askeri Zümre Şahıslarının Kurmuş Olduğu Gayrimenkul Vakıfları...	49
2.3.3. Âyan Vakıfları.....	55
2.3.4. Şeyhlerin Kurmuş Olduğu Gayrimenkul Vakıfları	62
2.3.5. Gayrimüslim Vakıfları	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
DAVUDPAŞA MAHKEMESİ GAYRİMENKUL VAKIFLARININ
DEĞERLENDİRMESİ VE VAKFİYE ÖZETLERİ

3.1. YÖNTEM AÇIKLAMASI.....	68
3.2. DAVUDPAŞA MAHKEMESİ GAYRİMENKUL VAKIFLARININ GENEL DEĞERLENDİRMESİ	69
3.3. DAVUDPAŞA MAHKEMESİ GAYRİMENKUL VAKIFLARINA AİT VAKFİYE ÖZETLERİ	79
SONUÇ.....	157
KAYNAKÇA	163
EKLER.....	169

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: DM. Gayrimenkul Vakıflarında Kitâbet Vazifesi Tayin Edilen Vakıflar ve Vazife Miktarı	13
Tablo 2: DM. Gayrimenkul Vakıflarında Cibâyat Vazifesi Tayin Edilen Vakıflar ve Vazife Miktarları	14
Tablo 3: Yorganî Seyyid Hacı Mahmud Ağa'nın Sultan Selim Han Vakfı'ndan Kiralamış Olduğu Mukâtaalı Araziler, Kira Bedelleri ve Üzerinde Vakfedilen Mallar	28
Tablo 4: Kilis'te Musulluzâde Şeyh Hacı Mustafa Şâkir Efendi Vakfı'na Ait Vakfedilen Menkul Mallar ve Bulunduğu Yer Listesi.....	33
Tablo 5: Musulluzâde Şeyh Hacı Mustafa Şâkir Efendi Vakfı'na Ait Vazife ve Ücretler.....	35
Tablo 6: Rukiye Hatun bt. Mustafa Vakfı Vazifeleri ve Ücretleri.....	45
Tablo 7: Hacı Mustafa Ağa b. Habib Vakfı Vakfedilen Mülkler ve Konumları	50
Tablo 8: Hacı Mustafa Ağa b. Habib Vakfı Vazife ve Ücretleri.....	51
Tablo 9: Mehmed Ağa b. Ali Vakfı Vazife ve Ücretleri.....	53
Tablo 10: Hatice Hatun bt. Ali Vakfı Vakfedilen Mülklerin Bulunduğu Yer ve İcare Miktarları.....	56
Tablo 11: İsmail Ağa b. Hacı Ali Vakfı Vazife ve Ücretleri	59
Tablo 12: Şeyhlerin Kurmuş Olduğu Vakıfların Genel Tablosu	62
Tablo 13: DM. Gayrimenkul Vakıf Kurucuları, Tescil ve Vakıf Müttevellileri (1531-1910)	72
Tablo 14: DM. Gayrimenkul Vakıflarının İdari Kadro Vazifeleri ve Yıllık/Akçe Ücret Miktarları (1531-1910).....	76
Tablo 15: DM. Gayrimenkul Vakıfları Vakfiyelerinde Adı Geçen Yer İsimleri (1531-1910).....	77
Tablo 16: DM. Gayrimenkul Vakıfları Vakfiyelerinde Adı Geçen Dini Yapılar (1531-1910).....	78

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: DM. Gayrimenkul Vakıflarının Dönemlere Göre Oranı (1531-1910).....	69
Grafik 2: DM. Gayrimenkul Vakıflarının Elli Yıllık Dönemler Halinde Dağılımı (1531-1910).....	70
Grafik 3: DM. Gayrimenkul Vakıflarının Cinsiyet Dağılımı (1531-1910).....	71
Grafik 4: DM. Gayrimenkul Vakıfları Kiralama Biçimleri Dağılımı (1531-1910)..	71

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m	: Adı geçen makale
a.g.md	: Adı geçen madde
a.g.t	: Adı geçen tez
b.	: Bin
bkz.	: Bakınız
bs.	: Baskı
bt.	: Binti
C.	: Cilt
DM.	: Davudpaşa Mahkemesi
H.	: Hicrî
haz.	: Hazırlayan
H.	: Hazreti
İMŞSA	: İstanbul Müftülüğü Şer'iyce Sicilleri Arşivi
İÜ.	: İstanbul Üniversitesi
M.	: Miladî
Mah.	: Mahalle
OSAV	: Osmanlı Araştırmaları Vakfı
s.	: Sayfa
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vb.	: Ve benzeri
VGMA	: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Vakıf müessesesi; tarih çalışmaları içerisinde Osmanlı Devleti’ni sosyal ve iktisadî açıdan tahlil etme adına önem taşıyan bir konudur. Geçmişte toplumsal yapıyla iç içe şekilde inkişaf eden vakıf kurumu İslam dünyasında hukukî mahiyetini kazanmış ve Osmanlı’da benimsenen prensipler bakımından kendine özgü bir medeniyet haline gelmiştir.

İktisadî zihniyetini; “*ibadullahın terfi-i ahvali*” anlayışına dayandırmış olan Osmanlı Devleti’nin bu felsefeye göre hizmetlerini vakıf kurumu çerçevesinde gerçekleştirdiği görülmektedir.¹ Vakıflar sosyal refahın sağlanması konusunda önemli bir rol oynamaktaydı. Osmanlı’da devlet yetkililerinin kurmuş olduğu ve kaynaklarının genişliği bakımından büyük olarak tanımlanabilecek vakıfların yanında toplumun her zümresinden kişilerin vakıf kurma eğiliminde olduğu bir sosyal yapı mevcuttu. Bu yapı içerisinde sahip olunan mülkün belli bir amaç uğruna geri dönüşü olmayacak şekilde elden çıkarılması davranışı bütüne yayılmış ve devlet; şehirleşme, alt-yapı, eğitim, sağlık gibi birçok alanda vakıflarla birlikte gelişim göstermiştir.

Toplumda fertlerin içtimai ve iktisadî açıdan gerçekleştirmiş oldukları faaliyetlerin vakfetme kültürüyle etkileşimi; kaynakların toplumsal fayda adına harcanmasına olanak sağlamıştır. Böylece hayrî amaç ve dini duygular doğrultusunda gelir transferinin vakıflar yoluyla gerçekleştiği bir sistem oluşmuştur.

Kurulan bir vakfın taşıdığı gaye; her bir vakıf için kendine özgü niteliğe sahiptir ve bu gayelerin bütününe bakıldığında insanlığa hizmet altında birleştiği görülmektedir. Buna karşılık; bireysel veya ailevî çıkarların gözetilmesine yönelik kurulan vakıfların ise sınırlı kaldığını belirtmek gerekir.

¹ İbadullahın terfi-i ahvali; Allah’ın kulları arasında hiçbir ayrım gözetmeden toplumsal refahını sağlama şeklinde açıklanmaktadır. Bkz; Mehmet Bulut, “Balkanlar’daki Osmanlı Medeniyetinde Vakıf, İktisat ve Finans”, **ADAM Akademi**, 7/2, 2017,s.138

Vakıf kurumunun anlaşılması; tarihi gelişim sürecinde son şeklini aldığı Osmanlı Devleti'ndeki uygulamalarının incelenmesinden geçmektedir. Tarih çalışmalarında birincil kaynaklardan olan arşiv belgeleri arasından şer'iyye sicillerinde kayıtlı vakfiyeler; vakıfların kuruluş tüzüğü olarak konu hakkında başvurulacak en temel kaynaklardır.

Çalışmanın konusunu; İstanbul Müftülüğü Şer'iyye Sicilleri'ndeki 27 mahkemeden sekizincisi olan Davudpaşa Mahkemesi'nde kayıtlı gayrimenkul vakıfları oluşturmaktadır. Davudpaşa Mahkemesi'ne ait toplam 192 sicil defteri mevcuttur. Bu defterlerden; 95, 129 ve 145 numaralı defterlerin tamamının vakıf sicil kayıtlarına ayrıldığı görülmektedir.²

DM. gayrimenkul vakıfları *İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğu* (2015) aracılığıyla tespit edilmiş olup; çalışma 1, 95, 129, 145, 163 ve 172 numaralı defterlerde bulunan 53 gayrimenkul vakfını kapsamaktadır. Gayrimenkul yanında nûkud vakfedilen vakıflar bu orana dahil edilmemiş; yalnızca ev eşyaları, ağaçlar ve cüz gibi menkul malların mülkle beraber vakfedildiği vakıflar dahil edilmiştir. Ayrıca ele alınan DM. gayrimenkul vakıfları arasında para vakfı işletim usulü içeren yedi vakıf tespit edilmiştir. Bu vakıflardan altı tanesi Çiğdem Gürsoy (2015) tarafından "Osmanlı'da Para Vakıfları'nın İşleyişi ve Muhasebe Uygulamaları: Davudpaşa Mahkemesi Para Vakıfları" başlıklı doktora tezinde ele alınmış ve ayrıntılarıyla değerlendirilmiştir. Bu nedenle çalışma içerisinde tekrara düşmeme adına bu vakıfların ayrıntısına değinilmemiş olup; yalnızca vakıflarla ilgili genel verilerin aktarıldığı üçüncü bölümde yer verilmiştir.³

Çalışmada dönem bazlı bir yaklaşım yerine belli bir mahkemeye ait gayrimenkul vakıflarının tümünün incelenmesi hedeflendiği için vakıfların kuruluş tarihlerinde 1531-1910 yılları olarak geniş bir dönem aralığı ortaya çıkmıştır.

² Çiğdem Gürsoy, "Osmanlı'da Para Vakıflarının İşleyişi ve Muhasebe Uygulamaları: Davudpaşa Mahkemesi Para Vakıfları", **İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı**, Basılmamış Doktora Tezi, 2015, s.279

³ Söz konusu vakıflar hakkında detaylardan tezin ilgili bölümlerinde bahsedilmektedir.

Üç bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde; vakıf kurumunun genel tanımı, idari yapısı ve gayrimenkul vakıfların kiralama biçimleri ele alınmıştır. Konu yalnızca teorik bilgi şeklinde aktarılmamış; aynı zamanda uygulamada vakfiyeler üzerinden verilen örneklerle desteklenmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde; Davudpaşa Mahkemesi gayrimenkul vakıfları Osmanlı'da toprak rejiminin gayrimenkul vakıflara yansıyış şekilleri ve sosyal-sınıfsal yapı bakımından ikiye ayrılarak belli alt başlıklar altında değerlendirilmiştir. Toprak rejiminin gayrimenkul vakıflara yansımaları; mîrî arazi ve mâlikâne-divanî sistemi olarak iki başlık altında ve iki vakıf örneğiyle açıklanmıştır. Sosyal-sınıfsal yapı DM. gayrimenkul vakıflarının tahrir sürecinde vakıf kurucularının sosyal kimlikleri ve ait oldukları sınıfların tespitiyle beraber bu bilgilere göre belirlenmiş olup; çalışma konusunu oluşturan vakıflar kadınlar, askeri zümre, âyanlar, şeyhler ve gayrimüslim sınıfın kurmuş olduğu vakıflar olmak üzere beş başlık altında ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde; çalışmanın yöntemi açıklanarak DM. gayrimenkul vakıfları hakkında elde edilen verilerin genel değerlendirmeleri belli tablo ve grafikler halinde sunulmuştur. Son olarak; vakfiyelerin inceleme sürecinde oluşturulan vakfiye özetlerine yer verilmiştir.

Ç. Gürsoy'un Davudpaşa Mahkemesi'nde kayıtlı para vakıfları üzerine yapmış olduğu müstakil çalışması sonrasında aynı mahkemede kayıtlı gayrimenkul vakıflarıyla ilgili bu çalışma beraberinde; bir mahkemede kayıtlı tüm vakıfların literatüre kazandırılması hedeflenmiş ve gelecekte DM. para vakıfları ve gayrimenkul vakıfları üzerinden karşılaştırmalı analizlerin yapılmasına olanak sağlanmış olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

VAKIF KURUMUNA GENEL BİR BAKIŞ

1.1. VAKFIN TANIMI

Kökeni Arapça olan vakıf kelimesi; sözlükte “tutmak, durdurmak, alıkoymak” anlamlarına gelmektedir.⁴ Fakihler açısından hukukî tanımlamaları farklılık gösteren vakıf sözcük olarak aynı zamanda; “ahbâs, habs, sebîl, tahbîs” şeklinde de ifade edilmektedir.⁵

Vakıf hukukî bir terim olarak genel manası itibariyle; “Bir malı alım-satımından alıkoyarak Allah yolunda hapsedmek” şeklinde tanımlanmaktadır.⁶ Vakfın hukukî temelini geçmişte Hz. Peygamber ve sahabenin konuyla ilgili uygulamalarına dayandırıldığı bilinmektedir.⁷ Sadakayla ilgili hadislerin de birçok vakfiyede sıklıkla vurgulandığı görülmektedir. İnsanlara fayda sağlayacak şekilde malını kendi mülkünden çıkarmak; özünde Allah’ın rızasını kazanma adına gerçekleştirilen bir eylemdir. İslam dünyasında ilk olarak bu duyguyla ortaya çıkan vakıf; tarihsel süreç içerisinde yaşadığı gelişimle beraber kuruluş amacı bakımından da değişim göstermiş ve toplum yararı, sosyal faaliyet, dini duygular ve bireysel menfaatler doğrultusunda insanlar tarafından gerçekleştirilen kurumsal bir yapı haline almıştır.

Vakıfların kuruluş senedine vakfiye denilmektedir. Vâkıfın kurmuş olduğu vakfı ne şekilde yönetip işleteceği ve bu vakıftan kimlerin yararlanacağı ile ilgili beyanı; vakfiye adı verilen vesikalarda yer almaktadır. Vakfiyenin mahkeme tarafından tescilinin gerçekleştirilmesiyle vakıf onaylanmış olmaktadır.

⁴ Hacı Mehmet Günay, “Vakıf”, **TDVİA**, C. 42, İstanbul, 2012, s. 475

⁵ Günay, **a.g.md.** s.476

⁶ Nazif Öztürk, **Menşe’i ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar**, 1. bs., Ankara, **Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları**, 1983, s. 27

⁷ Bahaeddin Yediyıldız, “Vakıf”, **TDVİA**, C. 42, İstanbul, 2012, s.479

Vakfın niteliği; gelirlerinin harcandığı cihete ve dolayısıyla vakıftan yararlananlara göre şekil almaktadır. Vakfın taşıdığı amaç doğrultusunda vakıfların hayrî ve zürî vakıflar olarak değerlendirildiği görülmektedir.

Bir vakıf doğrudan toplumun faydalanması için kurulmuşsa bu vakıf hayrî vakıf statüsündedir. Buna göre vakıf faaliyetleri belli hayır işlerini ihtiva etmektedir. Vâkıfın sevap ve ibadete yönelik bir fiili söz konusudur.⁸ Örneğin; bir çeşmenin halkın kullanımı adına vakfedilmesi, bir yerde eğitim hizmeti vermesi adına mektep inşa ettirilip vakıf haline getirilmesi, bir caminin kandillerinin yakımı için gerekli masrafları karşılama adına vakıf kurma ve bunlara benzer hayır amacı güderek kurulan vakıflar hayrî vakıflardır.

Bir vakıftan vâkıfın yakınlarının yararlanmasının oranına göre vakfın niteliği değişebilmektedir. Her ne kadar üzerinde tam mutabakat sağlanamasa da; vakıftan yararlananların %70'i vâkıfın yakınları olsa dahi böyle bir durumda vakfın hayrî niteliğini taşımaya devam etmekte olduğu söylenmektedir.⁹ Ancak vâkıfın yakınlarının vakıftan bu oranın üzerinde bir faydalanma gerçekleştirmesi durumunda vakıf zürî vakıf olarak değerlendirilmektedir.

Diğer bir deyişle, zürî vakıf; vakıf gelirlerinin %70'ten fazlasının vâkıf ve yakınlarına tahsis edildiği vakıflardır. Literatürde ailevî/evlatlık vakıf olarak da tanımlanmaktadır. Bu tür vakıflar için şer'î açıdan cevazıyla ilgili lehte ve aleyhte görüşler belirtilmiş olsa da burada detayına inilmeyecektir. Osmanlı'da ise; Hanefî görüşüne bağlı olarak zürî vakıflar câiz görülmüştür ve bu mahiyette birçok vakıf arşiv belgeleri üzerinden tespit edilebilmektedir.

Genel olarak zürî vakıflara ait vakfiyelerde vakfın gelirlerinin şart kılındığı tüm nesil sona erdikten sonra vakfın hayrî bir amaca yönlendirildiği görülmektedir. Örneğin; Davudpaşa Mahkemesi gayrimenkul vakıflarından zürî vakıf statüsünde

⁸ Ahmed Akgündüz, **İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi**, 4. bs., İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2017, s.274

⁹ Akgündüz, **a.g.e.** s.274

olan vakıflardan iki tanesinin tüm neslin son bulmasıyla gelirlerinden belli bir payın mahalle avâzına bırakıldığı görülmektedir.¹⁰

Zürri vakıflarda vâkıf ve ailesinin yanında; vâkıf vakfını kendisinden bağımsız olarak üçüncü bir şahıs ve bu şahsın ailesi adına da kurabilmektedir. Yani sonuç olarak bir vakıftan devamlı olarak bir kişi ve ailesinin neslinin yararlanması şart koşuluyorsa bu vakıflar da zürri statüde olacaktır.

Örneğin; 8/1/62A'da Emine bt. Hacı Mustafa; kurmuş olduğu vakıfta evinin kira gelirinin tümünü tevliyet vazifesi olarak belirlemiş ve hayatta olduğu sürece buna kendisi mutasarrıf olacaktır. Vefât ettikten sonra vakfa Veliyyüddin Efendi ve evlatlarının mutasarrıf olmasını istemiştir ve bu neslin sona ermesiyle beraber vakıf bu kez Fatma bt. Hacı Ali ve evlatlarının tasarrufunda olacak ve bu neslin de sona ermesiyle Nevbahar Camii vakıf mütevellisi bu vakfın da mütevellisi olacaktır.

"...şöyle şart ve tayin eyledim ki arsa-i mahdûde-yi mezkûre üzerine kendi malımla her ne bina ve ihdas eder isem vakf-ı mezkûruma teberru' olup beher şehir otuzar akçe icâre-i müeccele ve mu'accele misliyle icâr olunub zikr olunan otuz akçe vazife-i tevliyet ola ve ben lâbise-yi libas-ı hayat oldukça vakf-ı mezkûruma mütevellî olub vazife-i mersûmeye mutasarrıf olam bi emrillahi te'âlâ irtihâl-i dâr-ı bekâ eylediğimde işbu hazır bi'l-meclis Veliyyüddin Efendi ibn Ahmed vakf-ı mezkûreye mütevellî olub vazife-i mersûmeye mutasarrıf ola bâ'de vefâtihi mezbûr Veliyyüddin Efendi'nin evlâdı, ve evlâd-ı evlâdı, ve evlâd-ı evlâd-ı evlâdının ekber ve erşedi vakf-ı mezkûruma mütevellî olub vazife-i mersûmeye mutasarrıf ola ba'de'l inkiraz işbu hâziratü bi'l-meclis Fâtıma binti el-Hâc Ali nâm Hatun vakfı mezkûruma mütevellî olub vazife-i mersûmeye mutasarrıf ola bâ'de vefâtihi mezbûre Fatıma Hatun'un evlâdı, ve evlâd-ı evlâdı, ve evlâd-ı evlâd-ı evlâdının kezâlik ekber ve erşedi vakf-ı mezkûruma mütevellî olub vazife-i mersûmeye mutasarrıf ola el-iyâzü billahi te'âlâ ba'de'l-inkiraz mâriüz-zikr Nevbahar Cami-i şerifi vakfının mütevellisi vakf-ı mezkûruma mütevellî olub vazife-i mersûmeye mutasarrıf ola ve vakf-ı mezkûruma mütevellî olanlar menzil-i mezkûrda gerek kendileri sâkin ve gerek bervech-i muharrer icâr icâreteyn-i mezkûrateyn ile âhara icâr eyleyüb icâre-i müeccele-i mezkûresin ber minvâl-i muharrer edâ eyleyeler..."¹¹

Görüldüğü üzere vâkıfın vefâtı sonrasında vakıf gelirlerinde üçüncü şahısların tasarrufu söz konusudur ve bu tasarruf evlâdiyelik olarak devam etmektedir. Bu şekilde işleyiş gösteren bir vakfın da zürri vakıf olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

¹⁰ 8/95/24B25B ve 8/95/69A70A numaralı vakfiyelerin şart bölümünde detaylarıyla ifade edilmektedir.

¹¹ İMŞSA, 8/1/62A

1.2. VAKFIN İDARİ YAPISI

Bir vakıf kuruluşunun gerçekleşmesiyle hükmî bir şahsiyet kazanmaktadır. Vakfiye şartlarına bağlı şekilde yönetim ve işleyişini gerçekleştiren vakıf; kurumsal bir kimlik anlayışına dayanmakta ve belli bir idari kadro şekline sahiptir. Buna göre vakfin idari kadrosu; müteveli, nâzır, kâtib ve câbiden oluşmaktadır. Bunun dışında kalan ve vakfiyede vâkıf tarafından vazife tayin edilmiş görevliler vakfin diğer görevlileri olarak ayrı değerlendirilmektedir.

Müteveli

Vakfiyede belirtilen şartlar ve şer'i hükümlere bağlı olarak vakıf işlerini idare etme yetkisi velâyet/vilâyet ve bu velâyet hakkı da tevliyet olarak tanımlanmaktadır.¹² Tevliyet hakkını elinde bulunduran ve vakıf işlerini yürütmekle sorumlu kişiye müteveli denilmektedir. Mütevellinin akıl bâliğ ve güvenilir bir kimse olması gerekmektedir. Vakfiyelerde mütevellinin kim olacağının genel olarak şartlarda ayrıntılarıyla belirtildiği görülmektedir. Vâkıflar çoğunlukla kurmuş oldukları vakfin mütevellisi olarak kendilerini şart kılmıştır; kendilerinden sonra ise evlatları, azatlıları veya akrabaları gibi yakın çevresinin bu görevi üstlendiği görülmektedir.

“...tevliyetine hayatta oldukça kendim kendim mutasarrıfe olub ... vefâtımdan sonra evlâdım ve evlâd-ı evlâdım ve evlâd-ı evlâd-ı evlâdım benim tasarrufum gibi mutasarrıflar olub aslâh ve erşedi batnen bâ'de batnin müteveli ola...”¹³

Bu noktada vakıf işlerinin yürütülmesinde mütevellinin vâkıfın yakınları arasından seçilmesi; bu görevin teslim edileceği kişiye olan güven duygusuyla da ilişkilendirilebilmektedir. Vâkıfın vefâtından sonra yahut neslinin sona ermesiyle tevliyet vazifesi genellikle mahalle imamı, müezzini gibi toplum tarafından emin ve güvenilir olarak kabul edilen kişilere bırakılmaktadır.

¹² Akgündüz, a.g.e., s.302

¹³ İMŞSA, 8/95/5A5B

“...Şöyle şurût eyledim ki menzil-i mahdûd-u mezbûrun tevliyeti ve galle ve tasarrufu evvela nefsime meşrûta olub bi emrillahi te’âlâ eylediğimde zikr olunan Topkapusu kurbünde vâkî’ Ahmed Beşe Camii-i şerifi imamı Veli Efendi b. Hüsameddin nâm kimesneye meşrûta olub bâ’de mezbûr Veli Efendi’nin evlâdına ve evlâd-ı evlâdına ve evlâd-ı evlâd-ı evlâdına batnen bâ’de batnin meşrûta olub bâ’de’l-inkıraz her kim zikr olunan Ahmed Beşe Camii-i şerifi imamı olursa ol kimesneye meşrûta ola...”¹⁴

Vâkıfın tevliyeti doğrudan üçüncü şahıslara şart kıldığı ve sonrasında mütevellinin hâkim oyuyla belirlenmesini istediği durumlarla da karşılaşmaktadır. Ancak DM. gayrimenkul vakıflarında mütevellilerin büyük çoğunluğunun vâkıfın kendisi ve evlatları olarak belirlendiği görülmektedir.

“...Şaban b. Mustafa nâm kimesne mademki hayydır vakf-ı mezbûra müteveli ola bâ’de rey-i hâkime müfevvez ola...”¹⁵

Vakıflarda tevliyet vazifesinin genel olarak belli bir ücret karşılığı yapıldığı bilinmektedir. Bu ücret vâkıf tarafından vakfiye şartlarında belirtilmekte ve vakıftan vakıfa değişiklik göstermektedir. Buna karşılık tevliyetin gönüllü şekilde bir ücret olmaksızın yapılmasının şart koşulduğu vakıflar da mevcuttur. Bu tevliyet şekli vakfiyede “hasbî” olarak ifade edilmektedir.

“...vakf-ı mezkûruma hayatta oldukça kendim hasbî müteveliye olam bâ’de evlâdım ve evlâd-ı evlâd-ı evlâdımın ekberi müteveli ola...”¹⁶

Vakfiyelerde tevliyet vazifesinin belli bir kimseye şart koşulmadığı örnekler de mevcuttur. Bu gibi vakıflarda tevliyet; doğrudan velâyet hakkına sahip kişinin tasarrufunda olmaktadır. Bu kişilere “meşrutiyet üzere olmayan mütevelliler” denilmektedir.¹⁷ Bu hakka kimlerin sahip olduğuyla ilgili görüşler belli mezheplere göre; vâkıf, hâkim veya vakıftan yararlananlar arasında farklılaşmaktadır. Osmanlı uygulamasında bu konuda Ebû Yusuf’un görüşü benimsenmiştir ve buna göre vakıf kurulurken tevliyetin herhangi birine şart koşulmadığı bir vakfın aslî mütevellisi vâkıf

¹⁴ İMŞSA, 8/95/96B

¹⁵ İMŞSA, 8/95/8B9A

¹⁶ İMŞSA, 8/95/23A23B

¹⁷ Akgündüz, a.g.e., s.304

olarak kabul edilmektedir.¹⁸ DM. gayrimenkul vakıflarına ait 13 vakfiyede tevliyet vazifesi için bir isim belirtilmemiştir. Bu vakıflar için mütevellî vâkıf olarak kabul edilmiştir.¹⁹

Vakıf idaresinde gerekli görüldüğü takdirde kaîm-makâm mütevellî atandığı durumlar da vardır. Mütevellînin belli görevlerini yerine getirmesi adına hâkim tarafından süreli bir şekilde atanan kaîm-makâm mütevellîye; vakıfla ilgili bir işlem için vakıf mütevellîsine ulaşamaması ve o anda yerinde vekilinin bulunmaması veya mütevellînin hıyânetle suçlanması gibi çeşitli durumlarda ihtiyaç duyulmaktadır.²⁰ Ayrıca mütevellî olacak kişinin rüşd yaşına erişmediği durumda da kaîm-makâm mütevellînin atandığı görülmektedir. Bu konuyla ilgili DM. gayrimenkul vakıflarında bir örnek mevcuttur. 8/95/44A45A'da vâkıfe Âişe Hatun tevliyet vazifesini şart kıldığı isimlerin evlatlarının reşit olmaması durumunda; vakıf gelirlerinin belli hizmetleri doğrultusunda harcadığı Kocamustafapaşa Tekkesi'nden hücre-nişin dedelerden uygun bir kişinin vakfa kâim-makâm mütevellî olmasını istemiştir.

“...Bâ'de'l vefât mezbûr Mûsâ'nın mutlaka evlâdı ve evlâd-ı evlâdı ve evlâd-ı evlâd-ı evlâdının batnen bâ'de batnin ekber ve erşedi mütevellî olub vazife-i mersûmeye mutasarrıf ola eğer ekber evlâd gayri reşid olur ise hücre-i nişin dedelerden müstakim bir dede kaîm-makâm mütevellî nasb oluna...”²¹

Vakıf kuruluşu esnasında mahkemede vakfın tescilinin gerçekleştirilmesi için tescil mütevellîsi görev almaktadır. Yalnızca vakfın tescil işlemlerinin gerçekleştirilmesi adına tayin edilen tescil mütevellîsinin görevi bu işlemin bitmesiyle sona ermektedir.²² DM. gayrimenkul vakıflarında M. 1792 ve 1796 tarihli iki vakfın tescil mütevellîsinin aynı kişi olduğu görülmektedir.²³

¹⁸ Akgündüz, **a.g.e.**, s.306

¹⁹ Vakıfların idari kadrosuyla ilgili ayrıntılı tablolar tez içerisinde üçüncü bölümde yer almaktadır ve söz konusu vakıflar Tablo 13 üzerinden tespit edilebilmektedir.

²⁰ Gürsoy, **a.g.t.**, s.44

²¹ **İMŞSA, 8/95/44A45A**

²² Nazif Öztürk, “Mütevellî”, **TDVİA**, C. 32, İstanbul, 2006, s.217

²³ Çalışmada tarihler miladî takvime uyarlanarak belirtilmiştir.

“...Bostancıbaşızâde İbrahim Ağa b. Mustafa meclis-i şer’-i şerif-i enver ve mahfil-i din-i münif-i ezherde zikr-i âti vakf-ı li-ecli’t-tescil ve’t-tekmil emrû’l-vakf ve’t-tekmil mütevellî nasb ve tayin eylediği Molla Ali b. Halil nâm kimesne mahzarında...”²⁴

“...es-Seyyid Hafız Mehmed Ârif Bey Efendi b. es-Seyyid İbrahim Efendi İbnü’l-Hâc Ahmed Ağa tarafından ... meclis-i şer’-i şerif-i ahmedi ve mahfil-i din-i münif-i Muhammediye’de vakf-ı âti’z-zikre li-ecli’t-tescil mütevellî nasb ve tayin olunan Molla Ali b. Halil mahzarında...”²⁵

Nâzır

Vakıf kurumunun denetim mekanizması nezâret faaliyetleri çerçevesinde yürütülmektedir. Vakıf tarafından işlemlerin vakfiyeye uygun bir şekilde gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği ve vakıf gelirlerinin şartlara göre sarf edilip edilmediği nâzırlar tarafından kontrol edilmekteydi. Vâkıf vakfiyesinde nâzır tayin edebilmektedir; buna karşılık vakfiyede nezâret vazifesiyle ilgili herhangi bir şart bulunmayabilir.²⁶ Bu noktada kadıların vakıflar üzerinde genel denetim yetkisinin olduğunu belirtmek gerekir.²⁷

Nezâret görevinin genel olarak hasbî şekilde yapıldığı ve vakfın bulunduğu mahalle topluluğuna şart kılındığı vakfiyelerde sıklıkla karşılaşılan bir nezâret şeklidir. DM. gayrimenkul vakıflarında nezâretin cami eşrafı, mahalle/karye ahâlisi gibi belli bir topluluğa hasbî vazife olarak verildiği 11 vakıf mevcuttur.

“...ahâli-i mahalle-i mezbûre hasbî nâzır olalar...”²⁸

Bu gibi nezâretin bir topluluk tarafından gerçekleştirildiği vakıfların yanında belli bir görevde bulunan ve konumları bakımından nâzır olmalarının şart koşulduğu vakıflar da söz konusudur. Örneğin; yukarıda kaîm-makâm mütevellî örneğinde incelenen 8/95/44A45A; Âişe Hatun Vakfı’nda Kocamustafapaşa Tekkesi

²⁴ İMŞSA, 8/95/27A28B

²⁵ İMŞSA, 8/95/35A37A

²⁶ Tez kapsamında incelenmiş DM. gayrimenkul vakfiyelerinin 36’sında nezâretle ilgili bir şart bulunmamaktadır.

²⁷ Tahsin Özcan, Osmanlı Para Vakıfları Kanûnî Dönemi Üsküdar Örneği, Ankara, **Türk Tarih Kurumu Yayınları**, 2003, s. 316

²⁸ İMŞSA, 8/95/8B9A

postnişinlerinin nâzır olması istenmiştir. Ayrıca bu vazife belli bir ücret karşılığında gerçekleştirilecektir.

“...Kocamustafapaşa Tekyesi’nde postnişin bulunan Şeyh Efendiler vakf-ı mezkûra nâzır olub...”

“...nâzır-ı vakf-ı mezbûr vazife-i mersûma bir akçeye mutasarrıf ola...”

Aynı şekilde; 8/172/100-101’de de tekke postnişininin vakfa nâzır olması istenmiştir ve hatta bu nezâret görevi yetkisine dayanarak mütevellinin uygun görülmediği bir durumda mahalle ahâlisinin ve hâkim oyunun kararıyla uygun bir mütevellinin tayin olunması şartta ayrıntısıyla belirtilmiştir.

“...vakf-ı mezkûruma bâlâda ki vazife ile mezkûr Sünbül Sinan Hazretleri Tekkesi postnişini olan zât nâzır ola ve mütevell-i mûmâ ileyhın sû’-i hali görölür ise heman azliyle nâzır müşârun ileyhın taht-ı nezâretinde içtima’ idecek mezkûr Kocamustafapaşa Mahallesi sulehâ-yı ahâlisinin intihabı ve rey-i hâkimle müstakim ve mütedeyyin bir zât mütevellî tayin oluna...”²⁹

Doğrudan bir ismin belirtilerek nezâret yetkisinin verildiği örneklere bakacak olursak DM. gayrimenkul vakıflarında bu şekilde bir örnek olduğu görölmektedir.

“...ve hala Hassâ-yı Beytü’l-mâl Kâtibi olan İbrahim Efendi vakf-ı mezkûruma hasbî nâzır olub...”³⁰

Vakfiyelerde nezâretin Evkaf Müfettişliği görevlileri tarafından yapılmasına dair şartlarla da karşılaşılacaktır.

“...vakf-ı mezkûruma devletlü şeyhülislâm ve müfti’-i inâm olan efendiler hazretleri hasbî nâzır olub nezâret-i aliyyelerinde âsude evkaflardan ola...”³¹ (1821)

8/95/12A12B’de; vâkıfın ana vakfının şartlarının bu vakıf için de geçerli olduğuna dair bir şart belirtilmiştir. Buna göre ana vakıf olan 8/95/9B10A’da nezâret

²⁹ İMŞSA, 8/172/100-101

³⁰ İMŞSA, 8/95/27A28B

³¹ İMŞSA, 8/95/79A79B

ne şekilde ise bu vakıf için de o şekilde olduğu anlaşılmaktadır.³² Bu nedenle 8/95/12A12B için de Evkaf Müfettişliği görevlilerinin nezâreti söz konusudur.

“...vakf-ı sâbıkıma ale't-ta'fîl mezkûr-u şurût ve kuyûd ve işbu vakfımda dahi icrâ oluna deyû ta'yin-i şurût...”³³ (1787)

“...vakf-ı mezkûruma mahmiye-i İslâmbol Kadısı Efendiler Hâzirâtı nâzır olub senede bir def'a vakf-ı mezkûrumun irâd ve mesârifinin muhasebesini rü'yet buyurub mukabelesinde galle-i merkûmeden üç yüz altmış akçe harc-ı muhasebe virile...”³⁴ (1786)

1831 yılı itibariyle Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin kurulmasıyla birlikte söz konusu kuruma bağlı nâzırların nezâretinin şart koşulduğu örneklerle karşılaşılmaktadır. 1875 tarihli Seyyid Hüseyin Hıfzı'nın kurmuş olduğu vakıf konuyla ilgili DM. gayrimenkul vakıflarındaki tek örnektir.

“...vakf-ı mezkûreye Evkaf-ı Hümâyûn Nâzırları hasbî nezâret eyleyeler...”³⁵

Kâtip

Vakıfla ilgili her türlü kayıtların tutulması ve yazışmaların yapılması kâtipler tarafından gerçekleştirilmekteydi.³⁶ Daha çok geniş çaplı vakıflar için kitâbet vazifesine yönelik bir istihdam gerçekleştirildiği söylenebilir.

İncelenen gayrimenkul vakıflarının yalnızca yedisi için kitâbet vazifesi tayin edildiği tespit edilmiştir. Bu yedi vakıftan 8/95/2A(mükerrer)-2B ve 8/95/12A12B numaralı vakfiyelerde vakıf kurucularının ana vakfının şartlarının söz konusu vakıflar için de geçerli olduğuna dair belirtilen şartlardan yola çıkarak ana vakıflara ait

³² 8/95/9B10A numaralı vakfiye gayrimenkul beraberinde nukûdun vakfedildiği bir vakıf olduğu için tez içinde değerlendirilen vakıflar arasında yer almamaktadır; ancak tez kapsamındaki 8/95/12A12B numaralı vakfın bu vakıfla olan ilişkisi bakımından 8/95/9B10A'nın da çevirisi yapılmış olup iki vakıf için de ortak olan vazifeler tespit edilmeye çalışılmıştır.

³³ İMŞSA, 8/95/12A12B

³⁴ İMŞSA, 8/95/8B9A

³⁵ İMŞSA, 8/145/26-27

³⁶ Özcan, a.g.e. s. 317

vakfiyeler üzerinden vazife şekillerine ulaşılmıştır.³⁷ Bu şekilde ana vakıflarda belirtilen kitâbet vazifesi bu iki vakıf için de esas alınmış ve sonuç olarak DM. gayrimenkul vakıflarında kitâbet vazifesinin beş vakfiyede doğrudan belirtildiği ve iki vakıf için ise ana vakıflarına bağlı olarak kitâbet vazifesinin geçerli olduğu belirlenmiştir. Kitâbet vazifesi görülen vakıflar ve vazife miktarı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1: DM. Gayrimenkul Vakıflarında Kitâbet Vazifesi Tayin Edilen Vakıflar ve Vazife Miktarı

Vakfiye No	Tarih	Vakıf Kurucusu	Kitâbet(yıllık/akçe)
8/95/21B23A	1656	Mustafa Efendi b. İsa	360
8/95/47B48A	1727	İsmail Ağa b. Hacı Ali	360
8/1/Ön iç kapak-1A	1748	Hâcî Mustafa Ağa b. Habib	360
8/95/2A(mükerrer)-2B	1763	Zeyneb Hatun bt. Abdullah	360
8/95/12A12B	1787	Yorganî Seyyid Mahmud Ağa b. Hasan	1080
8/95/14A16A	1787	Hatice Hatun bt. Ali	540
8/95/27A28B	1797	Bostancıbaşızâde İbrahim Ağa b. Mustafa	1800

Kaynak: İMŞSA, DM., 1 ve 95 numaralı defterler.

Câbi

Vakfın tahsilat işlemleri câbiler tarafından gerçekleştirilmekteydi.³⁸ Cibâyet vazifesiyle görevlendirilen kişi vakıflara ait kira gelirlerini toplanmaktaydı. Her vakıf için câbi tayini söz konusu olmamakla beraber birden fazla câbinin görevlendirilmiş olduğu vakıflar da mevcuttur. Vakfın büyüklüğüne bağlı olarak cibâyet vazifesinin önemi de değişmektedir.

DM. gayrimenkul vakıflarının 11'inde cibâyet vazifesiyle ilgili şart belirtildiği tespit edilmiştir. Bu noktada 8/95/35A37A numaralı Seyyid Hafız Mehmed Arif Bey'in kurmuş olduğu vakıf birden fazla bölgede görevlendirmiş olduğu câbiler hakkında vakfiyesinde belirttiği ayrıntılı şartlar bakımından dikkat çekmektedir. Vâkıfın vakfettiği altı ev Kethüdâ-yı Sadr-ı âli Niğdeli Hacı Ali Ağa b. Hasan Vakfî'na

³⁷ 8/95/2A(mükerrer)-2B'nin ana vakfı 8/95/2A-2A(mükerrer) ve 8/95/12A12B'nin ana vakfı ise; 8/95/8B9A'dır.

³⁸ Özcan, **a.g.e.**, s.317

zam ve ilhak olacaktır. Vâkıf İstanbul, Bursa ve Girit Adası olmak üzere üç ayrı bölge için cibâyât vazifeleri belirlemiştir. Vakfiyeden İstanbul’da vâkıfın vakfetmiş olduğu gayrimenkuller için, Bursa ve Girit Adası’nda ise söz konusu Ali Ağa’nın vakfına ait musakkafâtın tahsilatı için câbi tayin edildiği anlaşılmaktadır. Bursa’daki câbi için günlük dört sağ akçe, Girit Adası’na bağlı Haniye Kazası’ndaki câbi için günlük iki sağ akçe ve İstanbul câbisi için ilk olarak günlük bir akçe ve daha sonra akar gelirlerinden fazla kaldığında dört akçe daha eklenerek beş akçeye çıkarılması şart koşulmuştur. Bu bakımdan cibâyât vazifesinin en çok paya sahip olduğu vakıftır.

Cibâyât vazifesinin görüldüğü DM. gayrimenkul vakıfları ve bu vazifeler için belirlenen ücretler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2: DM. Gayrimenkul Vakıflarında Cibâyât Vazifesi Tayin Edilen Vakıflar ve Vazife Miktarları

Vakfiye No	Tarih	Vakıf Kurucusu	Cibâyât(yıllık/akçe)
8/95/7B	1562	Timur Bey b. Ali	360
8/95/21B23A	1656	Mustafa Efendi b. İsa	360
8/95/47B48A	1727	İsmail Ağa b. Hacı Ali	360
8/95/42B43B	1731	Hemşaye Hatun bt. Abdullah	720
8/1/Ön iç kapak-1A	1748	Hâcî Mustafa Ağa b. Habib	360
8/95/2A(mükerrer)-2B	1763	Zeyneb Hatun bt. Abdullah	360
8/95/41B42A	1769	Rukiye Hatun bt. Mustafa	180
8/95/12A12B	1787	Yorganî Seyyid Mahmud Ağa b. Hasan	1080
8/95/14A16A	1787	Hatice Hatun bt. Ali	540
8/95/35A37A	1796	Seyyid Hafız Mehmed Arif Bey	2520
8/95/27A28B	1797	Bostancıbaşızâde İbrahim Ağa b. Mustafa	1800

Kaynak: İMŞSA, DM. 1 ve 95 numaralı defterler.

Diğer Vakıf Görevlileri

Vakıf kurucularının vakfın amacı doğrultusunda çeşitli vazifeler tayin ettiğini veya belli bir yerde halihazırda vazife sahibi kişilerin maaşlarının ödenmesine yönelik şartlar belirlediğini vakfiyeler üzerinden görebilmekteyiz. Büyük çoğunluğu günümüzde kamu görevlisi olarak ifade edilebilecek vazifeliler; sosyal, beledî, dini hizmetler ve bunların yanında eğitim hizmeti gibi toplum faydası adına birçok alanda

ihtiyaç duyulduğu şekilde istihdam edilmekteydi. Osmanlı'da vakıf kurumunun bu konudaki kapsayıcılığını ve sosyo-ekonomik yapı içerisinde icraatı bakımından küçük ya da büyük birbirinden farklı pek çok vazifeyi incelemiş olduğumuz belgeler aracılığıyla tespit edebilmekteyiz.

DM. gayrimenkul vakıfları için vazifelerin daha çok dini hizmetler alanında yoğunlaştığı söylenebilir. Vakfiyelerde dini görevliler için belirlenen vazifeler genellikle ayrıntılarıyla tarif edilmektedir. Örneğin vazife verilen bir imamın veya müezzinin hangi sureden hangi gün ve ne kadar okuyacağı ile ilgili bilgilerin şart kısmında açıklandığı vakfiyeler mevcuttur.

“...vezir-i müşârun ileyh hazretlerinin camii şerif ve mabed-i latifelerinde iki imam olanlara yevmi dört akçe vazife virilüb anlardan biri haftada Cuma ve isneyn gecelerinde ba'd-i salavât camii-i mezbûrun kurbünde vâkî' Abdal Ya'gub kuddise sirruhunun türbe-i şeriflerinde merkûm merhûm ve mebrûr'üd derrâc ilâ mütedâric-i Rabbihi'l ğafur vâlid-i mâcid-i eş-Şeyh İbrahim Efendi'nin merkadleri cânibinde bir sûre-i Mülk kırâat eyleye ve camii-i mezbûrun beş nefer müezzinine yevmi ikişer akçe vazife virilüb içlerinden ikişer neferi kezâlik türbe-i mezbûrede imam-ı mezbûrun tilâvetinden sonra yek nefes Âyetel-kürsi sûre-i Tekâsür kırâat eyleyeler...”³⁹

İmam, müezzin, hatip, hâfız, duagû, cüzhân gibi vakfiyelerde sıklıkla karşılaşılan vazife çeşitlerinin yanında yine dini hizmetler çerçevesinde ayrıntısıyla tarif edilmiş ve daha spesifik kabul edilebilecek vazifelerle de karşılaşılmaktadır. Örneğin; Hatice Hatun bt. Ali'nin vakfında Behruz Ağa Camii'nde vaaz sırasında kapının kapalı tutulması ve seccade, şilte rahle gibi eşyaların korunması için günlük bir akçe karşılığında vazife belirlenmiştir.

“...ve yine galle-i mezbûreden yevmi bir akçe hâfız-ı seccâde vazîfesi olub sâlifü'z-zikr Behruz Ağa Cami-i şerifinde yetim(?) olanlar vâiz-i mezbûr için ... olunan seccâde ile şeyh'ül-kurra-i mezbûr için ... olunan şilte ve rahleyi hıfz ve zikr olunan vakitlerde mahallerine vaz' ve ref' ve vaaz ve ta'lim ... değin camii-i mezbûrun kapusunu kapamağa camiide muntazır ve mütevakkıf olub vazife-i mezbûreye mutasarrıf ola...”⁴⁰

³⁹ İMŞSA, 8/95/Ön iç kapak-1A

⁴⁰ İMŞSA, 8/95/14A16A.

Şeyh Hacı Mustafa Şakir Efendi şeyhi olduğu dergâhta hizmet vermeleri adına ferrâş, kennâs, şe'âlin olarak tanımlanan; temizlik, çöp toplama ve kandil yakım hizmetleri için vazifeler tayin etmiştir.

“...ferrâş ve kennâs ve şe'âline şehri yigirmi guruş...”⁴¹

Mustafa İzzet Efendi'nin vakfiyesinde bahsetmiş olduğu ve vakfın gelirleriyle ücretlerini karşıladığı vazifeler bir dergâh/hankâhın içerisinde ne çeşit görevlilerin bulunduğu hakkında bizlere bilgi vermektedir. Hankâh şeyhinden, meydancı dedeye; kayyımdan zâkirbaşına vakfiyede onun üzerinde vazife belirlenmiştir.⁴²

Çeşme vakfedilen vakıflarda su yolculara⁴³ vazife tayin edildiği görülmektedir.

“...yevmi üç akçe su yolcu vazifesi...”⁴⁴

“...hîn-i iktizada mâ-i mezbûrun müstakillen cereyanı yollarının meremmeti mesârifine sarf oluna ve iki nefer su yolcu mâ-i mezbûrun müstakillen cereyanı yollarının meremmeti hizmetinde olub sanatında mahareti ziyade olan vazife-i mezkûrenin yevmi iki akçesine ve aharı bir akçesine mutasarrıflar olalar...”⁴⁵

“...Çeşme-i mezkûrenin su yolcuları olan el-Hâc Ahmed ve diğer Ahmed nâm kimselerden her birine beher yevm ikişer akçe vazife ve beher sene altışar guruş yıllık virilüb anlar dahi mukabelesinde çeşme-i mezkûra ve su yollarının iktizâ iden tamirâtı hizmetini edâ eyleyeler...”⁴⁶

Hemsâye Hatun bt. Abdullah'ın vakfında ise; zemzem sâkisi vazifesi ile karşılaşılmaktadır.

⁴¹ İMŞSA, 8/163/75-78.

⁴² Söz konusu 8/172/100-101 numaralı vakfiyeden konuyla ilgili alıntı yapmak vazifelerin çeşitliliği ve vakfiyedeki şart bölümünün uzunluğu bakımından fazlaca yer kaplayacaktır. Bu açıdan burada vakfiyeden alıntıya yer verilmemiştir; ancak tezin üçüncü bölümünde vakfın özeti üzerinden vazifeler hakkında ayrıntılı bilgiye erişilebilir.

⁴³ Su yollarının bakım ve onarımı, suların ölçülmesi ve dağıtılması gibi su ile ilgili bütün işler bu meslek sahipleri tarafından yerine getirilmektedir. Bkz; Abdullah Martal, “Suyolcu”, TDVİA, C. 38, İstanbul, 2010, s.1

⁴⁴ İMŞSA, 8/1/Ön iç kapak-1A

⁴⁵ İMŞSA, 8/1/Ön iç kapak-1A

⁴⁶ İMŞSA, 8/95/27A28B

“...Ve mevsim-i hüccâc-ı ... ibtihâcda ve sair-i eyyamda bir sâlih kimesne ... Kerbela ruhları için sâki-i mâ-i zemzem idüb yevmi iki akçe vazifeye mutasarrıf ola...”⁴⁷

Âişe Hatun bt. Abdullah’ın vakfında bir türbenin taçları için boya ihtiyacı olması durumunda bir boyacının görevlendirilmesiyle ilgili şart bulunmaktadır.

“...yevmi bir akçe dahi boyacı ücreti olub merhum mûmâ ileyh es-Seyyid eş-Şeyh Kutbüddin Efendi ve camii-i mezkûr havlisinde kâin sâir türbelerde medfûn ... kirâm hazretinin sandukalarında mevzuu taçlarının vüstadları boyaya muhtaç oldukça boyanub zikr olunan yevmi bir akçe boyacı ücreti virile...”⁴⁸

Bazı vakıflarda camilerde yakılan mumlar için gerekli zeytinyağı alımı veya bu mumların yakılmasıyla görevlendirilen kişiler için de vazife verildiği görülmüştür.

“...el-Hâc Timur mescidinde senede üç yüz altmış akçe mum ikâd oluna ve mukîdine yevmi nısf akçe vazife virile...”⁴⁹

“...Seyyid Halife mescidinde senede üç yüz altmış akçe mum ikâd oluna mukîdine yevmi nısf akçe virile...”⁵⁰

“...camii-i mezkûr derununda vâkî’ kanadilin ikâdı için revgan-ı zeyt iştirâsına kayyum olan kimesneye beher Ramazan-ı Şerif duhûlünde onar gurus virilüb gerek Ramazan-ı Şerif ve gerek leyâl-i mübarekede ve gerek leyâl-i sâirede ikâd eyleye...”⁵¹

DM. gayrimenkul vakıflarında bulunan tüm vazifelerin bu başlık altında aktarılmasına gerek duyulmamıştır. Şöyle ki; incelemiş olduğumuz vakıfların ayrıntılı açıklamaları ve dolayısıyla vakıf kurucularının şartlarında bahsettiği vazifeler hakkında bilgilere tez içerisinde ikinci ve üçüncü bölümlerde yer verildiğinden ötürü bu noktada vazifelerle ilgili genel örneklerden bahsedilmiştir.

⁴⁷ İMŞSA, 8/95/42B43B

⁴⁸ İMŞSA, 8/95/44A45A

⁴⁹ İMŞSA, 8/95/24B25B

⁵⁰ İMŞSA, 8/95/24B25B

⁵¹ İMŞSA, 8/95/41B42A

1.3. GAYRİMENKUL VAKIFLAR VE KİRALAMA BİÇİMLERİ

Vakıflar; vakfedilen malın türüne göre menkul ve gayrimenkul vakıf olarak sınıflandırılmaktadırlar. Gayrimenkul vakıflarında taşınmaz bir malın vakfı söz konusuyken; menkul vakıflarda ise taşınabilir malların vakfı söz konusudur. İslam hukukunda vakfın devamlılığı hususunda vakfedilen malın gayrimenkul oluşu te’bidliği sağlaması bakımından genel bir kabul görmüştür; ancak menkul malların vakfedilebilirliği ile ilgili görüş ayrılıkları mevcuttur. Öncelikle Hanefî mezhebinin kurucusu Ebû Hanîfe’ye göre menkul malın vakfı caiz değildir ve buna karşılık Ebû Hanîfe’nin talebeleri olan İmameyn; Ebû Yusuf ve İmam Muhammed’in görüşleri ise hocalarına göre farklılık göstermektedir ve menkul malların gayrimenkule bağlı bir şekilde vakfının caiz olduğunu kabul etmişlerdir.⁵² Hanefî mezhebinden bir diğer isim İmam Züfer ise; menkul malın vakfını gayrimenkule tâbi olup olmadığına bakmaksızın caiz görmüştür.⁵³ Bu noktada çalışmada gayrimenkul vakıfların esas alınması dolayısıyla diğer mezhep imamlarının ve fakihlerin menkul malın vakfı hakkındaki tartışmalarına ayrıntılı yer vermeye gerek duyulmadığını belirtmek gerekir.

Gayrimenkul beraberinde menkul malların vakfedildiği vakıflar Davudpaşa Mahkemesi vakfiyeleri arasında da mevcuttur. Bu vakıflardan gayrimenkulün yanında nukûd vakfedilenler çalışmaya dahil edilmemiş; ev eşyası, cüzler, mîrî arazi üzerindeki ağaçlar gibi menkûlat barındıran gayrimenkul vakıflar ise tez kapsamında değerlendirmeye alınmıştır.

Vakfedilen maldan yararlanma durumu vakfedilen mala göre değişmektedir. Bu açıdan vakıf malları; “ayn’ıyla intifa” ve “akarâtından intifa” edilenler olarak ikiye ayrılmaktadır.⁵⁴ Ayn’ıyla intifa edilen vakıflar doğrudan malın kendisinden

⁵² Gürsoy, a.g.t., s.17

⁵³ İsmail Kurt, “Para Vakıfları ve Davutpaşa Mahkemesi’nde Kayıtlı Para Vakfiyeleri”, **Prof Dr. Sacit Adalı’ya 65. Yaş Armağanı**, O. Nuri Özalp (ed.), İstanbul, **Filiz Kitabevi**, s.179-214. http://www.isav.org.tr/img/20131030__4127313495.pdf; erişim, 13.03.2023.

⁵⁴ Hamza Keleş, "Osmanlılarda 19. Yüzyıldaki Para Vakıflarının İşleyiş Tarzı ve İktisadî Sonuçları Üzerine Bir Çalışma", **Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. 21., Sayı: 1, 2001, s. 189-199.

faydalanılan vakıfları ifade etmektedir. Şöyle ki; cami, çeşme, sebil, hastane, mektep gibi yapılar ayn'ıyla intifa edilen *müessesât-ı hayriyyeler*dir.⁵⁵ Bunun dışında vakıf hukuku çerçevesinde süknâ hakkı da vakfedilen mülkün ayn'ından yararlanma hakkı tanınmaktadır. Süknâ; bir evden veya evin belli bir bölümünden mesken olarak yararlanma hakkıdır.⁵⁶ Buna göre; vakfedilen mülk için süknâ kime şart koşulduysa ailesiyle birlikte o kişinin oturması gerekmekte ve bu hakkın geçerli olduğu bir mülkün kiralanması veya satılması söz konusu olamamaktadır.⁵⁷

Örneğin; 8/95/4B5A'da eşlerin beraber mülklerini vakfettiği vakıf için süknâ, tasarruf ve galle ilk olarak kendi nefisleri için şart koşulmuştur.

“...menzil-i mezbûrun süknâ ve tasarrufu ve gallesi evvelâ nefsimize meşrûta olub her kangımız mukdem vefât iderse hayatta olan âherinin hissesine mutasarrıf ola...”⁵⁸

Aynı şekilde 8/95/68A68B'de; süknânın vâkıfın kendisi ve evlatları için şart koşulduğu görülmektedir.

“...şöyle şart eyledim ki mâdem ki libâs-ı hayat-ı lâbis olam mârrü'l beyân menzil ve bağçenin tevliyet ve süknâsına kendim mutasarrıf olub dest-ü sâki ecelden câm-ı fenâyı teveşşün edüb bi emrillah te'âlâ dâr-ı fenâdan ukbâya irtihâl eylediğimde menzil-i mezbûr ve sâlifü'z-zikr bağçenin tevliyet ve süknâsı batnen ba'de batnin ve neslin bâde nesil zükûr ... ve inâs evlâd-ı evlâd-ı evlâd-ı evlâdiyeme meşrûta olub...”⁵⁹

8/95/5A5B'de vakfedilen mülkün sınırları belirtilirken çevresinde süknâ hakkının geçerli olduğu bir vakıf gayrimenkul olduğu görülmektedir.

“...bir taraftan süknâsı mahalle-i mezbûre imamına meşrûta olan vakıf menzil...”⁶⁰

⁵⁵ Ali Himmet Berki, **Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilah ve Tâbirler**, Ankara, **Vakıflar Genel Müdürlüğü**, 1966, s. 40 “*Müessesât-ı hayriyye; ma'bedler, mektepler, medreseler, hastahâneler ve sair hayrî eserlerdir.*”

⁵⁶ Hacı Mehmet Günay, “Süknâ”, **TDVİA**, C.38, İstanbul, 2010, s.48

⁵⁷ Gürsoy, **a.g.t.**, s.66

⁵⁸ **İMŞSA, 8/95/4B5A**

⁵⁹ **İMŞSA, 8/95/68A68B**

⁶⁰ **İMŞSA, 8/95/5A5B**

Süknânın şart olarak belirtildiği vakıflar böylelikle ayn'ından intifa edilen vakıflar arasında değerlendirilmektedir.⁶¹

Akarâtından intifa ise; gelirinden faydalanılan mallar için söz konusudur. Bunlar; arsa, dükkan, bahçe, bina, ev, oda gibi gelir getiren *akarât-ı mevkûfeler*dir ve bu mevkûfât da kendi içinde musakkafât ve müstegellat olarak ikiye ayrılmaktadır.⁶² Musakkafât ev ve dükkan gibi çatılı vakıf mülkleri iken müstegellat ise; arsa, bahçe, çiftlik v.b. çatısız vakıf mülklerini ifade etmektedir.⁶³ DM. gayrimenkul vakfiyelerinde vakfedilen mal hakkında “musakkafât” ifadesinin kullanıldığı örnekler mevcuttur.

*“...eğer ba'de'z-zaman musakkafât-ı mezkûreden mahlûl vâkî' olursa yine vech-i meşruh üzere âhara icâr...”*⁶⁴

*“...merhûm mezbûr Ali Ağa Vakfı'nın Bahr-i Sefid'de Girid Ceziresi'nde vâkî Haniye Kazası'nda olan musakkafât-ı icârelerini tahsil...”*⁶⁵

Akarâtından faydalanılan vakıf mallar; belli bir işletme usulü beraberinde gelir getirmekte ve bu gelir vakfın esas aldığı şartlar bağlamında harcanmaktadır. Gayrimenkul malların gelir sağlama yöntemi temelde kiralama biçimi olan icâre⁶⁶ akdi ile gerçekleşmektedir. Bunun yanında para vakfı işletim usullerinin görüldüğü gayrimenkul vakıflar da vardır. Örneğin; vakfedilen bir evin kira gelirinin para vakfı işletim usulleriyle işletilip nemalandırılması vâkıf tarafından şart olarak koyulabilmektedir. İncelenen DM. gayrimenkul vakıfları arasında para vakfı işletim usulü içeren yedi vakıfla karşılaşılmıştır ve bunlardan altı tanesinin Gürsoy (2015)'te; gayrimenkul vakıfların para vakfı işletim usulü içermesi bakımından değerlendirilen vakıflar arasına dahil edilerek açıklandığı görülmektedir. Bu şekilde para vakıflarını yalnızca menkul malın vakfedildiği bir vakıf olarak değil; esasında bir işletme usulü

⁶¹ Gürsoy, **a.g.t.**, s.66

⁶² Akgündüz, **a.g.e.** s.288

⁶³ Akgündüz, **a.g.e.** s.289

⁶⁴ **İMŞSA, 8/1/Ön iç kapak-1A**

⁶⁵ **İMŞSA, 8/95/35A37A**

⁶⁶ İcâre; “*Fıkıh istilâhında belli bir menfaati belli bir karşılık mukâbilinde temlik etmek.*” olarak tanımlanmaktadır. Berki, **a.g.e.** s.24

olarak görmek gerektiğine ve vakıf kurumu çerçevesinde uygulama alanının genişliğine vurgu yapılmıştır.

Her ne kadar para vakfı işletim usulleriyle gayrimenkul vakıflar arasında keskin bir ayrım olmasa da tezimizde gayrimenkul vakıf mallarının gelir getirme şekilleri açıklanırken; gayrimenkul vakıfların temel işletme usulünün kira olması bakımından para vakfı işletme usullerine ayrıca yer verilmemiştir.

Vakıf gayrimenkullerin kiralama yöntemleri çeşitlilik arz etmektedir. İcâre-i vâhide, icâreteyn ve mukâtaa olarak üç başlık altında değerlendirilen kiralama usulleri kapsadıkları süre bakımından kısa süreli; icâre-i vâhide akdi ve uzun süreli akitler; icâreteyn ve mukâtaa olarak ayrılmaktadır. Ayrıca icâre-i vâhidede ferağ ve intikal hakkı bulunmazken; buna karşılık icâreteyn ve mukâtaada mutasarrıfın ferağ ve intikal hakkı söz konusudur.⁶⁷ Söz konusu kira usulleri aşağıda açıklanmaya çalışılmıştır.

1.3.1. İcâre-i Vâhide

“Tek kira biçimi, bir defalığına mahsus kiralama” olarak tanımlanan icâre-i vâhide; vakıf akarların kısa bir şekilde ve belirli bir süre zarfına bağlı olarak kiralınmasıdır.⁶⁸ İcâre-i sahiha/icâre-i ma'rufe olarak da bilinmektedir.⁶⁹ Ay ve yıl gibi sınırlandırılmış bir zaman dilimine göre akarın kiralandığı bu tür vakıflara; “icâre-i vâhideli evkaf” yahut “icâre-i vâhideli akarât-ı mevkûfe” denilmekteydi.⁷⁰

Âdi kira sözleşmesinin görüldüğü icâre-i vâhide usulü; kısa süreli olması dolayısıyla icâreteyn ve mukâtaa gibi uzun süreli kira biçimlerinden ayrılmaktadır.⁷¹

⁶⁷ Ferağ; hukukî terim olarak; “Bir kişinin gayrimenkul mal üzerindeki tasarruf hakkını bir başkasına terk ve tefviz etmesi.” Ali Bardakoğlu, “Ferağ”, **TDVİA**, C. 12, İstanbul, 1995, s.51 ve İntikal; “Bir mülkün veya hakkın, mâlikin yahut hak sahibinin ölümüyle birlikte belirli kimselerin mülkiyet veya tasarrufuna geçmesi.” şeklinde tanımlanmaktadır. Ahmet Akgündüz, “İntikal”, **TDVİA**, C.22, İstanbul, 2000, s. 353

⁶⁸ Ahmet Akgündüz, “İcâre-i Vâhide”, **TDVİA**, C.21, İstanbul, 2000, s. 388

⁶⁹ Bahaeddin Yediyıldız, **18. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi, Türk Tarih Kurumu**, 2003, s.134

⁷⁰ Berki, **a.g.e.** s.25

⁷¹ Kira süresinin muayyen olması âdi kira sözleşmesi için bir gerekçedir. Murat Beyaztaş, “İslam Hukukunda Vakıf Gayrimenkullerin Kiraya Verilmesi Usulleri ve İcâreteyn”, **Marmara Üniversitesi**,

Bu usul içerisinde âdi kira sözleşmesinde kiraya veren taraf vakfın hükmî şahsiyeti yani mütevellisidir.⁷² Kira süresinin ne kadar olacağı ile ilgili fakihlerin tek bir görüşü yoktur; bu konuda belli tartışmalar mevcuttur.⁷³ En genel kabul göreni ve uygulamada yaygın olanı ise; çatılı akar olan musakkafâtın bir yıl; buna karşılık çatısız olan müstegellatın üç yıl süreyle kiralanmasıdır.⁷⁴ Ancak istisna olarak; vâkıfın şartında belirtmiş olduğu belli bir süre varsa bu şarta uyulmak zorundadır. İcâre-i vâhide usulünde kira akdi; kiracının vefâtıyla yahut kira süresinin bitmesiyle sona ermektedir.⁷⁵

DM. gayrimenkul vakıflarına ait vakfiyelerden altısında icâre-i vâhide usulü ile karşılaşılmıştır. Vakfiyelerin şart bölümünde bu usulle ilgili olan ifadeler aşağıda yer verilmiştir:

“...dükkân-ı mezkûr beher sene icâre-i vâhide-i misliye ile âhara icâr olunub...” (1787; 8/95/12A12B)

“...dükkân-ı mezkûr yed-i mütevellî ve icâre-i sahihiyye ile icâr olunub...” (1769; 8/95/41B42A)

“...dekâkin-i mezkûru icâre-i vâhide-i misli ile beher şehr âhara icâr idüb...” (1799; 8/95/44A45A)

“...zîkr olunan iki bâb dükkân ve bağçe icâre-i vâhide ile âhara icâr olunub...” (1817; 8/95/75A75B)

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, İslam Hukuku Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, 2001, s.30 *“İcâre-i vâhideli vakıflar icâreteynli ve mukâtaalı vakıflar dışında kalan, bu vakıflardaki tedavül ve intikal özelliğini taşımayan, normal kira akdiyle kiraya verilen vakıflardır.”* Akgündüz, **a.g.md.** s.388

⁷² Beyaztaş, **a.g.t.** s.30

⁷³ Murat Beyaztaş konu hakkındaki görüş ayrılıklarına dikkat çekmekte ve icâre-i vâhideyi süresi bakımından kısa süreli icâre-i vâhide akdi ve uzun süreli icâre-i vâhide akdi olarak ayırmaktadır. Ayrıca Ebu'l-Ulâ Mardin'in de konuyu benzer bir şekilde ele aldığını ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz; Beyaztaş, **a.g.t.** s.31

⁷⁴ Akgündüz, **a.g.md.** s.388

⁷⁵ Akgündüz, **a.g.md.** s.389

“...menzil-i mezkûrumu bervechi hasbî meskenesi ve hasbe'l icâb icâre-i vâhide-i şer'îyye ile bil'tevliye âhara icârı...” (1871; 8/145/8)

“...mezkûr bağçeler ma'a eşcâr icâre-i vâhide ile ümenâ-yı müste'cirine icâr ve bâ yed-i mütevellî ile tâ'sir olunub...” (1910; 8/172/100-101)

İcâre-i vâhide vakıf gayrimenkullerin kiralama usulü olarak bilinen en eski yöntemdir. Bu açıdan vakfiyelerin tarihlerine bakıldığında; 18., 19. ve 20. yüzyılda dahi bu kira biçiminin varlığını koruduğu görülmektedir. Her ne kadar tarihsel süreç içerisinde zaruri ihtiyaçlar dolayısıyla icâreteyn ve mukâtaa gibi uzun süreli kiralama akitleri ortaya çıkmış ve vakıf kurumu içerisinde mülklerin kiralanması hususunda ağırlıklı olarak kullanılan usuller olsalar da; uzun süreli kiralama biçimlerine karşılık icâre-i vâhidenin tamamen yok olmadığını ve sınırlı sayıda incelenmiş vakfiyelerin nispeten geç tarihlieleri arasında da görülebildiğini belirtmek gerekir.

1.3.2. İcâreteyn

Vakıf sisteminde kiralama süresinin kısa oluşu belli olumsuzluklara sebebiyet vermekteydi. Şöyle ki; kira süresinin kısıtlılığı dolayısıyla kiracılar uzun süre tasarruf etmeyecekleri bir mülk için belli masrafları yerine getirmekten kaçınabiliyorlardı. Kira akdi sona erdikten sonra vakfın mülkü yeniden kiraya vermesi için bu masrafları karşılaması gerekmekte ve bu konuda belli zorluklar yaşanmaktaydı. Bunun yanında meydana gelen yangın, deprem gibi olaylardan etkilenen mülklerin ihyası için icâre-i vâhiden elde edilen gelir her zaman yeterli gelmemekteydi. Zaman içinde bu duruma hukukî bir çözüm arayışı sonucu icâreteyn usulü ortaya çıkmıştır.

İcâreteyn; sözlükte “çift kira, iki kira bedeli” olarak tanımlanmaktadır.⁷⁶ Bu usule göre; biri peşin icâre-i mu'accele ve diğeri belirli bir süreye bölünmüş taksitler halinde olan icâre-i müeccele olarak iki kira biçimi bir arada alınmaktaydı.

⁷⁶ Ahmet Akgündüz, “İcâreteyn”, TDVİA, C. 21, İstanbul, 2000, s.389

İcâre-i mu'accele; peşin ödenen ücret anlamına gelmektedir.⁷⁷ Vakıf gayrimenkulün gerekli tamirâtı için alınan mu'accelenin değeri yaklaşık olarak malın gerçek değeri kadardır. Bu noktada mu'accele ile tamirâtın gerçekleştirilmesi iki farklı yöntemle sağlanabilir. İlk olarak; icâre-i mu'accele kiracı tarafından vakıf mütevellisine teslim edilerek tamirât vakıf tarafından karşılanabilir ya da ikinci olarak; kiracı kiralamış olduğu vakıf malın gerekli tamirâtını yerine getirdikten sonra ilgili harcamanın ne kadar olduğu tespit edilerek mahkeme kararıyla teyit edilebilmektedir.⁷⁸

8/95/57A57B'de icâre-i mu'acceden arta kalan fazlanın vakfın gereken tamirât masrafları için harcanması yönünde şart koyulduğu görülmektedir.

“...icâre-i mu'accele baki oldukça mütevellî olanlar kabz edüb tekye-i mezbûrun tamir ve termimine harç ve sarf eyleyeler...”⁷⁹

İcâre-i mu'accele ile akar iştirasının gerçekleştirilmesiyle ilgili bir örnek 8/1/Ön iç kapak-1A'da mevcuttur.

“...müsakkafât-ı mezkûreden mahlûl vâkî' olursa yine vech-i meşrûh üzere âhara icâr ve icâre-i mu'accelesinden hasıla galle ile akâr... İştirâ ve icâr ve vakf-ı mezbûra zam ve ilhak oluna...”⁸⁰

İcâre-i müeccele; aydan aya veya seneden seneye alınan ücrettir.⁸¹ Cüz'î bir kira bedeli olarak karşımıza çıkan müeccele gelir; icâreteyn usulü içerisinde temsili bir kira olarak fonksiyon üstlenmektedir.⁸² Bu şekilde kiralanan malın özel mülkiyet elinde olmadığı ve bir vakıf malı olduğunun unutturulmaması; ayrıca kira akdinin sahih olması sağlanmak istenmiştir.⁸³ İcâre-i müeccelenin icâreteynden ayrı bir şekilde tek bir kira biçimi olarak vakıf kurucularının şartlarında yer aldığı durumlar da

⁷⁷ Berki, a.g.e. s.24

⁷⁸ Akgündüz, a.g.e. s.405

⁷⁹ İMŞSA, 8/95/57A57B

⁸⁰ İMŞSA, 8/1/Ön iç kapak-1A

⁸¹ Berki, a.g.e. s.24

⁸² Beyaztaş, a.g.t. s.56

⁸³ Akgündüz, a.g.e. s.466

mevcuttur. DM. gayrimenkul vakfiyelerinden 8/95/42B43B (1731)'de vâkıfenin; *"...akarât-ı mezkûr icâre-i müeccele ile icâr olunub kat'â icâre-i mu'accele olmaya..."* ifadesi buna örnektir.⁸⁴ Ayrıca çalışmamız aracılığıyla DM. kayıtlarında gayrimenkul vakıflarından 8/95/2A2B ve 8/95/47B48A olan iki vakfiyede daha vakfedilen malın yalnızca icâre-i müeccele ile kiralanmasının şart koşulduğu tespit edilmiştir.

8/95/2A(mükerrer)-2B (1763)'te vâkıfenin vakfettiği eve icâre-i müeccele usulü ile kendisinin mutasarrıfe olduğu anlaşılmaktadır;

*"...şöyle şart ve tayin eyledim ki menzili mezkûra hayatta oldukça yevmi bir akçe icâre-i müeccele ile mutasarrıfe olub..."*⁸⁵

8/95/47B48A (1727)'da vâkıfın vakfetmiş olduğu 20 adet müteahhilin odalarını icâre-i müeccele ile kiraya verilmesini şart koştuğu görülmektedir;

*"...şöyle şart ve tayin eyledim ki mezkûr olunan odalar yed-i mütevellî ile beher yevm birer akçe müeccele-i misliye ile icâr olunub..."*⁸⁶

İcâreteyn sistemi içerisinde ferağ ve intikal hakkına sahip olunması; âdi kira sözleşmesinden farklı olarak tasarruf konusunda belli bir serbestiyet kazandırmaktaydı. Bu haklara bağlı olarak; kiracı sahip olduğu tasarruf hakkını bir başkasına devredebilmekte ve kiracının öldüğü bir durumda tasarruf evlatlarına geçebilmekteydi.⁸⁷

DM. gayrimenkul vakıflarının 22'sinde vakıf malların icâreteyn ile kiraya verilmesinin istendiği görülmektedir. Bunlardan dört tanesi 19. yüzyılda kurulan vakıflarken; geri kalan 18 vakıf 18. yüzyılda kurulmuştur. Vakıf kurucularının

⁸⁴ Gürsoy (2015)'te bu örneğe dikkat çekilmiş ve 17. yüzyılda icâre-i vâhide yerine icâreteynden bağımsız olarak icâre-i müeccelenin tek başına uygulandığı ifade edilmiştir. Bkz; Çiğdem Gürsoy, **a.g.t.** s. 60

⁸⁵ İMŞSA, 8/95/2A(mükerrer)-2B

⁸⁶ İMŞSA, 8/95/47B48A

⁸⁷ Ramazan Pantık, "Osmanlı'da İcâreteyn Uygulaması Hakkında Yeni Değerlendirmeler", **Vakıflar Dergisi**, 2017, S. 48, s.98

icâreteyn ile elde edilecek icâre-i müeccele ve icâre-i mu'accele gelirlerinin ne miktarda olacağı ve ne cihete sarf edileceği ile ilgili şartlarına vakfiyelerden ulaşılmaktadır. İcâre-i mu'accele için genellikle ecr-i misil kavramı kullanılmaktadır. İcâre-i müeccele için ise günlük veya aylık kira miktarları belirtildiği gibi mu'accele gibi ecr-i misille ifade edildiği şartlar da söz konusudur.

“...şöyle şart ve tayin eyledim ki menzil-i mahdûd-ı mezkûr beher şehr yüzer akçe icâre-i müeccele ve mu'accele-i misliyle icâr olunub...”⁸⁸

“...şöyle şart ve tayin eyledim ki dekâkin-i mezkûrede icâre-i mu'accele-i ma'lûme dayin(?) ve her biri onar akçe icâre-i müeccele ile âhara icâr olunub...”⁸⁹

“...menzil-i mezbûru icâre-i mu'accele ve müeccele mislileriyle âhara icâr edüb...”⁹⁰

“...menzil-i mahdud-u mezkûr bâ marifet-i mütevellî icâreteyn-i misliyeteyn ile âhara icâr olunub...”⁹¹

Vakıf kurucularının şartlarına göre icâre-i müeccele ve icâre-i mu'accelenin tasarruf şeklinin birbirinden ayrı olarak gerçekleştiği örnekler de mevcuttur. 8/95/5B6A'da vâkıf mu'accele gelire kendisi mutasarrıfken müeccele gelirin mahalle imamının tasarrufunda bulunmasını istemiştir. Ayrıca vâkıfın vakfettiği evi kendisinin kiraladığı görülmektedir.

“...hayatta oldukça yedim bir akçe icâre-i müeccele ve mu'accele-i malûme ile yed-i mütevelliden isti'câr edüb icâre-i mu'accelesine ben ve icâre-i müeccele-i mezkûresine mezkûr olunan Çınar Camii-i şerifinde her kim imam olursa vakf-ı mezkûreye ol mutasarrıf olub...”⁹²

1.3.3. Mukâtaa

Mukâtaa Osmanlı maliyesinde bir vergi kalemi olarak taşıdığı anlamın dışında vakıf hukuku içerisinde de kullanılan bir terimdir. Vakıf kurumu için bir kira biçimini

⁸⁸ İMŞSA, 8/1/45B

⁸⁹ İMŞSA, 8/95/4B

⁹⁰ İMŞSA, 8/95/5A5B

⁹¹ İMŞSA, 8/95/20B21A

⁹² İMŞSA, 8/95/5B6A

ifade eden mukâtaa; mülkiyeti devlete veya vakıflara ait belli yerlerin özel şahıs yahut kurumlara kiralanması şeklinde tanımlanmaktadır.⁹³ Bu kira karşılığında ödenen bedele ise; “mukâtaa-i zemin/icâre-i zemin” denilmektedir. Mukâtaalı vakıflarda zemin/arazi vakfa aitken; üzerine inşa edilen bina, ağaç vb. yapı ve ekinler kiracının mülkiyetindedir. Bu durum mukâtaayı icâreteynden ayıran en belirgin özelliğidir.

Kiracının mukâtaalı zemin üzerinde mülkiyetinde bulundurduğu malları zemini kiraladığı vakıftan bağımsız bir şekilde kendi malı olarak vakfetme hakkı vardır. Ayrıca mutasarrıfın kira usulü kapsamında sahip olduğu hak kayd-ı hayat üzere kendisinde kalmakta ve ölümünden sonra ise; mirasçılara intikal etmekteydi.⁹⁴

Konuyla ilgili vakfiyelerde vakıf arazinin “mukâtaa” ifadesinin yanında “mukâtaa-i kadime” ile de kiraya verildiğinden bahsedildiği görülmektedir. Mukâtaa-i kadime; süregelen zaman içinde önceden alınan ve bu şekilde devam eden mukâtaa veya ne şekilde alınacağı defter-i sultaniye/hakanîye⁹⁵ kaydedilmiş ve uzun yıllar boyu o haliyle kiracılara tasarruf olunup karşılığında alınan kira bedelini ifade etmektedir.⁹⁶ Özetle bir vakıf araziden eskiden beri alına gelen mukâtaa olarak tanımlayabileceğimiz mukâtaa-i kadime; DM. gayrimenkul vakıflarına ait mukâtaa akdi içeren vakfiyelerde de karşımıza çıkmıştır.⁹⁷

Örneğin; 8/95/12A12B’de Yorganî Seyyid Hacı Mahmud Ağa Kocadere Karyesi’nde mukâtaalı araziler üzerinde ve mülkiyet hakkı kendisinde bulunan oda/müştemilat, değirmen ve meyve ağaçlarını vakfetmiştir.⁹⁸ Arazilerin Sultan Selim Han Vakfı’ndan senelik olarak ve farklı miktarlarda kiralandığı görülmektedir. Bu

⁹³ Nazif Öztürk, “Mukâtaalı Vakıf”, **TDVİA**, C. 31, İstanbul, 2020, s.132

⁹⁴ Öztürk, **a.g.md.**, s.133

⁹⁵ Defter-i Hakanî; Osmanlılar’da arazi ve timar kayıtlarıyla ilgili defterlerin saklandığı devlet dairesinin adıdır. Bkz; Erhan Afyoncu, “Defterhâne”, **TDVİA**, C.9, İstanbul, 1994, s.100

⁹⁶ Muhammed Emin Durmuş, “Osmanlı Vakıf Hukukunda Mukâtaa”, **Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Ekonomisi ve Finansı Ana Bilim Dalı**, Basılmamış Doktora Tezi, 2020, s.64

⁹⁷ Bu vakfiyelerden 8/95/2A(mükerrer)-2B ve 8/95/27A28B Gürsoy (2015)’te Mukâtaa başlığı altında örnek olarak açıklanmıştır. Bu nedenle tezimiz kapsamında; incelenen vakfiyelerden mukâtaa ile karşılaştığımız diğer vakfiyelerden bahsedilecektir.

⁹⁸ Bu mukâtaalı araziler üzerindeki mülkleri dışında; yine Kocadere Karyesi’nde bulunan bir etimekçi dükkanını da vakfetmiştir.

arazilerin kira bedelleri açıklanırken hem mukâtaalı arz-ı vakıf hem de mukâtaa-i kadimeli vakıf arsa şeklinde tanımlanmışlardır. Yorganî Seyyid Hacı Mahmud Ağa'nın Sultan Selim Han Vakfı'ndan mukâtaa ile kiralamış olduğu arazilerin yeri, kira bedelleri ve üzerinde bulunup da vakfedilen mallar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3: Yorganî Seyyid Hacı Mahmud Ağa'nın Sultan Selim Han Vakfı'ndan Kiralamış Olduğu Mukâtaalı Araziler, Kira Bedelleri ve Üzerinde Vakfedilen Mallar

Mukâtaalı Arazilerin Bulunduğu Yer (Kocadere Karyesi/Mahalleleri)	Kira Bedeli/Senelik/Akçe	Üzerinde Vakfedilen Mal
-	90	Kestane ağaçları
-	75	Meyve ağaçları
Kaldır(?) Ağa	120	Kestane ağaçları
Hamamüstü	60	Kestane ağaçları
Kocaderesi	90	Kestane ağaçları
-	120	Değirmen, oda, müstemilat

Kaynak: İMŞSA, 8/95/12A12B

Burada kiralanen iki arazinin kira bedelinin mukâtaa-i kadime ile; geri kalan arazilerin ise “*mukâtaalu arz-ı vakf*” olarak ifade edildiği görülmektedir.

“...Sultan Selim Han alıyyü'l rahmete ve'l-ğufuran hazretleri vakfına senede doksan akçe mukâtaa-i kadimeli arz-ı vakf ve üzerinde kâin sonradan mağrûs yedimde mülk ve hakkım olan mâlumü'l aded kestane eşcarımı...”

“...vakf-ı müşârun ileyhe senede altmış akçe mukâtaa-i kadimeli arz-ı vakf üzerinde kâin sonradan mağrûs yedimde mülküm olan malumü'l-adad kestane eşcarımı...”⁹⁹

Mukâtaa usulünün görüldüğü bir diğer vakfiye 8/95/20B21A'da Yusuf Ağa; vakfetmiş olduğu arsadan bahsederken tasarrufunda bulundurmuş olduğu söz konusu arsanın bir bölümünü başka bir vakıftan mukâtaa ile kiraladığını belirtmekte ve vâkıfın bunun dışında kalan arsa ve evini vakfettiği anlaşılmaktadır.

⁹⁹ İMŞSA, 8/95/12A12B

“...tûlen ve arzan bi-hesâb-ı terbî’i beş bin yüz kırk sekiz zirâ’ arsa üzerinde mebnî hâriciyede fevkânî dört bâb oda ve dehliz ve abdesthane ve kenîf ve tahtânî bir ahur ve birr-i mâ ve bir mikdar havlu ve eşcar-ı müsmire ve gayr-ı müsmireli bir mikdar sedli bağçe ve ... bağçede birr-i mâ ve dâhiliyede ulyâda iki bâb oda ve bir sofa ve divanhane vüstâda bir bâb oda ve bir sofa ve abdesthane ve kenîf ve divanhane ve süflâda kiler ve kârkir matbah ve kârkir hamam ve taş oda ve kömürlük ve bir zir-i zemîn mahzen ve eşcâr-ı müsmire ve gayr-ı müsmireli bağçeyi müştemil bir bâb menzîlini mâ’rû’z-zikr Kadri Efendi tarafından tûlen otuz zirâ’ ve târik-i âm tarafından arzan on zirâ’ bi-hesâb-ı terbî’i üç yüz zirâ’ arsa ... merhûm Papas Zâde Mustafa Çelebi Vakfı’na senevî bin seksen akçe mukâtaa ile müvekkilim müşârun ileyh Yusuf Ağa’nın taht-ı tasarrufunda ve mâ’ada bi’l-cümle arsa ve ebniyesi mülk olan menzîl-i mahdûd-u mezkûrunu...”¹⁰⁰

8/95/68A68B’de ise Hacı Mehmed Ağa; vakfettiği mülkleri tanımlarken bu mülklerin belli bir kısmının mukâtaalı arazi üzerinde bulunduğunu ifade etmektedir.

“...ve menzîl-i mezbûrun zukak kapusu dâhilinde Seyyid Ömer müezzinlerine senede üç yüz altmış akçe mukâtaalı yüz otuz zirâ’ arsa üzerinde mülk-i ebniyeyi hâvi menzîl cümle müştemilâtıyla...”¹⁰¹

DM. gayrimenkul vakıflarından mukâtaa usulü ile karşılaşılacak vakıfların tümü 95 numaralı defterde kayıtlı olan ve 18. yüzyılda kurulan vakıflardır. Bu vakıfların yalnızca birinde mukâtaa usulünün vakfedilen malın kiralama biçimi olarak belirtildiği görülmektedir.¹⁰² Yukarıda açıklanan mukâtaa ile karşılaşılacak vakıflarda; vakıf kurucularının tasarruflarında bulundurdıkları araziye başka bir vakıftan mukâtaa usulü ile kiraladıklarını ve buna karşılık vakfettikleri malın işletme usulü olarak mukâtaayı uygulamadıklarının altını çizmek gerekir.

¹⁰⁰ İMŞSA, 8/95/20B21A

¹⁰¹ İMŞSA, 8/95/68A68B

¹⁰² İMŞSA, 8/95/2A(mükerrer)-2B numaralı vakıfta vâkıfe; vakfettiği evin arsasının mukâtaa-i kadim ile kiralandığını ve gelirinin mahalle imam ve müezzinine şart kılındığını ifade etmektedir. “zîkr olunan matbah tarafında vâkî’ terbi’an yüz kırk sekiz zirâ’ arsasının gâlesî mahalle-i mezbûr imam ve müezzinine meşrûta senede dört yüz seksen akçe mukâtaa-i kadim ile mâ’ada arsa ve bi’l-cümle ebniyesi yedinde mülkü olmağla...”

İKİNCİ BÖLÜM

DAVUDPAŞA MAHKEMESİ GAYRİMENKUL VAKIFLARI

2.1. DAVUDPAŞA MAHKEMESİ GAYRİMENKUL VAKIFLARI

Çalışmada DM. kayıtlarında bulunan 53 gayrimenkul vakfı esas alınmıştır. Bu sayıya gayrimenkulün yanında ev eşyası, cüz, meyve ağaçları gibi menkul malların da vakfedildiği beş vakıf dahilken; buna karşılık gayrimenkul beraberinde nukûdun vakfedildiği vakıflar çalışmaya dahil edilmemiştir. Yalnızca; 8/95/60B61B numaralı vakfiyeyi gayrimenkulün yanında nukûd vakfedilmiş olmasına rağmen; tez kapsamına giren zeyl vakfiyelerden 8/95/62A62B ile vakfa zam yapılan 8/95/63B64A'nın ana vakfı olması dolayısıyla inceleme ve açıklama gereği duyulmuştur.¹⁰³

DM. kayıtlarında vakfiyelerin büyük çoğunluğu Türkçe olmakla birlikte altı Arapça vakfiye mevcuttur. Katalog üzerinden tespit edilen Arapça vakfiyelere bakıldığında Timur Bey b. Ali adındaki vâkıfa ait iki vakfiye kaydı belirtilmiş ancak söz konusu varak numaralandırmalarına göre Timur Bey b. Ali'ye ait bir adet vakfiyenin olduğu görülmüştür.¹⁰⁴ Ayrıca 8/95/58B katalogda Türkçe olarak ifade edilmiş; ancak vakfiye okunduktan sonra Arapça olduğu anlaşılmıştır.

Vakfiyeler arasında iki zeyl vakfiye ve dört adet başka bir vakfa zam olunan vakıf tespit edilmiştir. 8/95/2A(mükerrer)-2B ve 8/95/62A62B zeyl vakfiyeyken; 8/95/23A23B, 8/95/35A37A, 8/95/63B64A ve 8/95/79B80A vakfa zam uygulamasının olduğu vakfiyelerdir.

¹⁰³ Birinci bölümde 8/95/2A(mükerrer)-2B ve 8/95/12A12B'nin ana vakıfları olarak bahsedilen 8/95/2A-2A(mükerrer) ve 8/95/8B9A da nukûd barındıran vakıflar olsa da konumuz olan vakıflarla ilişkisi bakımından incelenmiş olmakla beraber; 8/95/60B61B'den farklı olarak tez içerisinde bu vakıfların ayrıntılı açıklaması yapılmamıştır.

¹⁰⁴ İMŞSA, 8/95/7B numaralı vakfiyedir.

İncelen gayrimenkul vakıfları içerisinde para vakfı işletim usulü içeren vakıflarla karşılaşılmıştır. 8/95/5A5B, 8/95/21A21B, 8/95/24B25B, 8/95/27A28B, 8/95/42B43B ve 8/95/44A45A numaralı vakfiyeler Gürsoy (2015)'te Davudpaşa Mahkemesi'ne ait para vakfı işletim usulü içeren vakfiyeler arasında değerlendirmeye alınmıştır. Bu nedenle literatüre kazandırılmış belli arşiv belgelerinin tekrarına düşmeme adına bu vakfiyelerin ayrıntısından bahsedilmemiş olup; vakfiyelerin genel değerlendirmesinin yapıldığı üçüncü bölümde kullanılan veriler arasında yer verilmiştir.

Çalışma kapsamında incelemiş olduğumuz DM. gayrimenkul vakıfları vakfedilen mülkün toprak yapısı ve vakıf kurucularının sosyal-sınıfsal açıdan sahip oldukları kimliklere göre iki başlık altında ele alınmıştır.

2.2. OSMANLI DEVLETİ'NDE TOPRAK REJİMİNİN GAYRİMENKUL VAKIFLARA YANSIMASI

Vakfiyelerde vakfedilen gayrimenkulün toprak yapısı bakımından niteliği; Osmanlı Devleti'nde uygulanan toprak rejimi çerçevesinde şekil almakta ve çeşitlilik göstermekteydi. 1858 Arazi Kanunnamesi'ne göre Osmanlı toprakları beş kısma ayrılmaktaydı.¹⁰⁵ Büyük çoğunluğu rakabesi devlete ait mîrî araziden oluşan bu sistem içerisinde vakıf topraklar ayrı tutulmuştur. Toprağın kuru mülkiyet hakkına devletin sahip olduğu mîrî arazi üzerinde, onu kullananların tasarruf hakkı bulunmaktaydı. Devlet arazisi üzerinde tasarruf hakkına sahip kesimin toprağı vakfetmesi yasaktı; ancak bu tasarruf hakkına bağlı olarak kişilerin devlete ait bu topraklar üzerinde edinmiş olduğu menkul ve gayrimenkul malları vakfetme hakkı vardı. Bu noktada incelemiş olduğumuz Davudpaşa Mahkemesi gayrimenkul vakıfları içerisinde mîrî arazi üzerindeki mülklerin vakfedilmesiyle kurulan bir vakıf örneği mevcuttur.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Bkz; "...Bu beş kısım arazi, arazi-i memlûke (mülk topraklar), arazi-i emiriye (Arz-ı memleket, mîrî topraklar), arazi-i mevkufe-i sahiha (sahih vakıflar), arazi-i metruke (metruk topraklar), arazi-i mevat (ölü topraklar) dan müteşekkildi." Bülent Köprülü, "Evvelki Hukukumuzda Vakıf Nev'iyetleri ve İcareteynli Vakıflar", **İÜ Hukuk Fakültesi Mecmuası**, 18/1-2,1952, s.690

¹⁰⁶ **İMŞSA**, 8/163/75-78

Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyıla kadar varlığını korumuş bir diğer toprak sistemi ise; “Mâlikâne-Divanî” sistemidir.¹⁰⁷ Bu sistemde vergi gelirleri iki bölüme ayrılmaktadır. “Mâlikâne” ve “Divanî” olarak ayrılan bu iki hissedenden mâlikâne hissesi özel şahıs veya vakıflara aitken buna karşılık; divanî hissesi devlete aittir.¹⁰⁸ Bu noktada vakıf kurumuyla ilişkilendireceğimiz hisse mâlikâne hissesidir. Şöyle ki; mâlikâne hissesi sahibi tarafından vakfedilebilir niteliktedir.¹⁰⁹ Bu bakımdan verilebilecek bir vakfiye örneği Davudpaşa Mahkemesi gayrimenkul vakıfları içerisinde yer almaktadır.¹¹⁰

2.2.1. Mîrî Arazi Üzerinden Kurulan Vakıf Örneği

Davudpaşa Mahkemesi 163 numaralı defterde; vakfiye numarası 177 olarak gösterilen “Musulluzâde Şeyh Hacı Mustafa Şâkir Efendi Vakfiyesi” mîrî arazi üzerindeki malların vakfı konusunda ele alacağımız vakfiyedir.¹¹¹ Söz konusu mahalde kayıtlı vakfiye; 4 Haziran 1903 tarihlidir.¹¹² Vâkıf vakfettiği iki ev, iki mahzen ve dükkanının yanına farklı bölgelerde yer alan; “arz-ı mîrî üzere mağrus” şeklinde tanımladığı üzüm bağları ve zeytin ağaçlarını vakfetmiştir. Bunlar Tablo 4'te ayrıntılı şekilde gösterilmiştir.

¹⁰⁷ Mehmet Genç, “Mâlikâne-Divanî”, **TDVİA**, C.27, İstanbul, 2003, s.518-519

¹⁰⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz; Genç, **a.g.md.**, s.518

¹⁰⁹ Mehmet Genç; bu sistemin ne özel mülk ne de mîrî arazi olduğunu ifade etmektedir. “...Özel mülk değildir, çünkü toprağın tasarrufu onu işleyenlerin elindedir. Mîrî arazi de değildir, zira burada rakabe devlete aittir. Bundan dolayı bu sistemin söz konusu iki uygulamanın bir terkibi olduğu söylenebilir...” Genç, **a.g.md.**, s.519

¹¹⁰ **İMŞSA**, 8/95/6B7B

¹¹¹ **İMŞSA**, 8/163/75-78

¹¹² Bu noktada vakfiyeyle ilgili araştırma yaparken tespit edilen tarihsel bir uyuşmazlıktan söz etmek gerekir. Şöyle ki; vakfiyenin transkript süreci sonrasında vakfiyede bulunan belli cümle eksiklikleri ve özellikle yer isimlerindeki eksikliklerinin giderilmesi adına Kilis'teki diğer vakfiyelerle ilgili yapılan çeviri çalışmalara başvurulmuştur ve bu konuda; Metin Akis, İsmail Aykan, Mehmet Tektuna, **Kilis Vakıf ve Vakfiyeleri, Kilis Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü**, 2015 s.314-316'dan yararlanılmıştır. Bu kaynakta vakfiye; **VGMA**'da “...614 Numaralı Defterin 109. sayfa 61. sırasında kayıtlı...” olarak ele alınmakta ve kitaptaki arşiv suretinden anlaşılabileceği üzere vakfiye tarihi; H. 25 Muharrem 1309/M. 31 Ağustos 1891'dir. Bu şekilde söz konusu vakfiyenin iki farklı arşivde kaydı bulunduğu ve tarihsel açıdan bir uyuşmazlık içerdiği tespit edilmiştir. Tez çalışmamız Davudpaşa Mahkemesi kayıtlarına bağlı olarak hazırlandığı için bu noktada DM. 163 no'lu defterde bulunan belgede yazan tarih esas alınmıştır.

Tablo 4: Kilis’te Musulluzâde Şeyh Hacı Mustafa Şâkir Efendi Vakfı’na Ait Vakfedilen Menkul Mallar ve Bulunduğu Yer Listesi

Vakfedilen Menkulât (Arz-ı mîrî üzere mağrus)	Bulunduğu Yer
35 zeytin ağacı	Tepebaşı
10 zeytin ağacı	Tudlu
330 adet üzüm bağı ve 35 zeytin ağacı	Armutlu
436 adet üzüm bağı ve 50 zeytin ağacı	Kefer Rahim Mandırası, Yedidağ
300 adet üzüm bağı ve 35 zeytin ağacı	Kayalık Mandırası
200 adet üzüm bağı ve 24 zeytin ağacı	Karadaş Mandırası
2250 adet üzüm bağı ve 271 zeytin ağacı ve 11 batman bakır hadde	Kumluk Mandırası
32 zeytin ağacı	Kefer Çinâdir Mezra’ası
855 zeytin ağacı	Acar Karyesi
200 adet üzüm bağı ve 35 zeytin ağacı	Kefer Sinâ Mezra’ası
55 zeytin ağacı	Acar Karyesi
25 zeytin ağacı	Tepebaşı
305 adet üzüm bağı ve 45 zeytin ağacı	Oylum Karyesi
Meyve ağaçları bulunan bahçe	Mağaracık Karyesi
11 zeytin ağacı	Koyunoğlu Mezra’ası
31 zeytin ağacı	Kefer Çinâdir Mezra’ası

Kaynak: İMŞSA, 8/163/75-78

Görüldüğü üzere; vâkıfın Kilis’te birden fazla bölgede mîrî arazi üzerinde menkul malları bulunmaktadır. Vâkıf gayrimenkul beraberinde menkul mal vakfetmiştir ve vakfiyenin şart bölümünden yola çıkarak bu malların ne cihete vakfedildiği anlaşılmaktadır.

Vâkıfın ilk şartı vakfa kendisinin mutasarrıf olmasıdır. Kendi vefâtından sonra eşi Fatma Hatun müteveli ve mutasarrıfe olacaktır. Mezbûrenin vefâtından sonra büyük oğulları Zeynelabidin Efendi müteveli ve mutasarrıf olacaktır. Zeynelabidin’in vefâtından sonra onun evlatları şeklinde devam edecektir ve bu noktada vâkıf söz konusu evlerden birinde kendilerinin sakin olmasını şart koşturmuştur:

“...Fatma Hatun'dan mütevellid kebir oğlum Zeynelabidin Efendi müteveli ve mutasarrıf ola ve mûmâ ileyh Zeynelabidin Efendi'nin vefâtından sonra onun evlâdı ve evlâd-ı evlâdı ve evlâd-ı evlâd-ı evlâdı zükûr ve inâsının ekber ve erşedi müteveli olub mezkûr tahtanî menzilde sâkin olalar...”

İki mahzen ve bir dükkân icâr olunacaktır. Söz konusu bağlar ve zeytinler istiğlal olacak ve hasıl olan ribh ve galleden vakfın ihtiyaç duyduğu tamirat masrafları gerçekleştirilecektir ve arta kalan icâre fazlasından müteveliye aylık 30 kuruş verilecektir:

“...Mezkûr iki bâb mahzen ve bir bâb dükkân bâ yed-i müteveli icâr ve zikr olunan bağlar ile zeytûnlar istiğlal olub hâsıl olan ribh ve gallesinden vakf-ı mezkûrun muhtaç olduğu tamir ve termim ve ıslâhı ba'de 'l-icrâ-yı fazla galleden şehri otuz gurus müteveli olan zâta virile...”¹¹³

Vâkıfın daha önceden inşa ettirmiş olduğu Ruhâniye Dergâh-ı Şerifi'nin imamet ve hitabetini yaptığı anlaşılmaktadır. Kendi vefâtından sonra bunu oğlu Zeynelabidin Efendi'nin devam ettirmesini şart koşmuş ve onun vefâtından sonra ise onun evlatları şeklinde devam etmesini belirtmiştir. Vâkıfın tüm nesli sona erdiğinde; Nakşibendiyye Tarikatı hulefâsından uygun bir kişi bu görev için tayin olunacaktır. İmamet ve hitabet vazifeleri için aylık 40 kuruş verilecektir. Söz konusu dergâhın meşihatına vâkıfın vefâtından sonra diğer oğlu Şeyh Bekir Sıdkı Efendi tayin olacaktır. Bekir Efendi'nin vefâtından sonra bu vazife onun evlatları şeklinde devam edecektir. Bekir Efendi'nin de nesli son bulursa bu sefer vâkıfın evlatları bunu devam ettirecektir. Vâkıfın tüm nesli sona erdiğinde Nakşibendiyye Tarikatı'ndan uygun bir kişi tayin olunacaktır ve evlerden birinde sakin olacak ve bu vazife için aylık 30 kuruş alacaktır. Müezzin, ferraş (temizlik görevlisi), kennas (çöp toplayıcısı) ve şe'âline (mum ikadıyla görevli kişi) aylık 20 kuruş verilecektir. Mescidde yakılan kandiller ve “mesarif-i müteferrika” olarak adlandırılan küçük giderler için aylık 20 kuruş ayrılacak ve mescitte ders okutan vaize aylık 60 kuruş verilecektir. Ruhâniye Dergâhı fukarasına “it'âm-ı ta'âm” için aylık 200 kuruş sarf olunacaktır. 100'er kuruşa üç adet

¹¹³ Burada istiğlal ile; topraktan elde edilen mahsulün gelirinden yararlanıldığı anlaşılmaktadır. Borca karşılık; mâlikî olunan malın kiralanmak suretiyle satışı söz konusudur. Ayrıntılı bilgi için bkz; Beşir Gözübenli, “Bey' Bi'l-vefâ (Vefâen Satış) ve Bey' Bi'l-İstiğlal” **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi**, 9. Sayı, 1990, s.109-119

kurban satın alınacak ve bunlar Recep, Rebiülevvel aylarında mevlid-i şeriflerde ve “îd-i adhâ” yani; Kurban Bayramı’nda kesilerek dergâhta sakın olan fukaraya ikram edilecektir. Mevlüd kıraati ve diğer benzer zaruri masraflar için yıllık 200 kuruş verilecektir. Ayrıca Ramazan aylarında iki hatim tilâvet edilecektir ve bu görevi üstlenen iki hafıza yıllık 75 kuruş verilecektir. Tüm bu belirlenen vazifeler ve ücret ödemeleri gerçekleştiikten sonra kalan bir fazla olur ise bununla akar iştirâ edilecek ve bu akar vakfa zam ve ilhak olunacaktır. Tevliyet için vâkıfın nesli sona erer ise bu durumda hâkim oyuyla vâkıfın belirttiği şekilde tarikat ehli olan uygun bir kimse belirlenerek bu vazife için aylık 40 kuruş alacaktır.¹¹⁴ Her Cuma ve Pazartesi gecelerinde dergâhta “hatm-i hâcegan” tilâvet olunacaktır. Söz konusu vazife ve ücretler aşağıda tablolştırılmıştır.

Tablo 5: Musulluzâde Şeyh Hacı Mustafa Şâkir Efendi Vakfı’na Ait Vazife ve Ücretler

Vazife	Ücret(Yıllık/kuruş)
Tevliyet	360
İmamet/hitabet	480
Meşihat	360
Müezzin	240
Vaiz	720
Ferraş	240
Kennas	240
Şe’âlin	240
Ramazan ayında 2 hafıza hatim tilâveti	150
İt’âm-ı taam	2400
Kurban iştirası	300
Kandil ve mesarif-i müteferrika	240
Mevlüd kıraati vb. zaruri masraflar için	200

Kaynak: İMŞSA, 8/163/75-78

Vakfiyede belirtilen şartlar incelendiğinde; vâkıfın inşa ettirdiği ve imam-hatibi olduğu anlaşılan söz konusu dergâhtaki belli hizmetlerin yerine getirilmesi ve gerektirdiği masrafların karşılanması adına kurulan bir vakıf olduğu anlaşılmaktadır. Bu noktada belli vazifelerin aile üyeleri arasında paylaştırıldığı ve bunun nesilden nesile devam ettirilmesi istendiği görülmektedir.

¹¹⁴ Bu noktada tevliyet vazifesi için belirlenen ücretin vâkıfın nesli sona erdikten sonra 30 kuruştan 40 kuruşa çıkartıldığı anlaşılmaktadır.

Nakşibendiyye Tarikatı'na bağlı olduğu anlaşılan dergâhın şeyhi olarak vâkıfın kurmuş olduğu vakıf; mîrî arazi üzerindeki menkul malların vakfedilebilirliğini göstermekte olup, gayrimenkul ve menkul malların bir arada vakfedildiği bir vakfiye örneği olarak incelenen diğer vakfiyeler arasından ayrılmaktadır.

2.2.2. Mâlikâne-Divanî Arazi Üzerinden Kurulan Vakıf Örneği

Davudpaşa Mahkemesi 95 numaralı defterde bulunan altı Arapça vakfiye arasında yer alan Ergulu Baba Vakfiyesi, mâlikâne-divânî sistemi içerisinde mâlikâne hissesinin vakfedildiği tek örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.¹¹⁵ 10 Mayıs 1531 tarihli vakfiye incelenen vakfiyeler arasındaki en erken tarihli vakfiyedir. Vakfedilen mâlikâne Sarıkamış Karyesi'ndeki birden fazla bölgede bulunan hisseleri kapsamaktadır.

Vâkıf vakfin tevliyetini oğulları ve onların erkek evlatlarına bırakmıştır. Ancak erkek evlatlarının nesli sona erdiğinde tevliyet kız evlatlara geçecektir. Tüm nesil sona erdiğinde ise; kadı marifetiyle orada sakin olan fukara-i müslimine sarf olunacaktır.

Vakfiyeden anlaşıldığı üzere; Ergulu Baba Sarıkamış Karyesi'ne bağlı Karahisar Demürlü'de daha önceden bir zaviye inşa ettirmiş; vakfin gelirlerinin söz konusu zaviyenin gerekli masraflarına (imaret, meremmet vb.) ve burada sakin olan fukaraya sarf olunması için harcanmasını şart koşmuştur.¹¹⁶

Vâkıfın şartının kendisinin inşa ettirmiş olduğu bir zaviyenin faydası adına olduğu görülmektedir. Tevliyet vazifesini aile üyeleri yerine getirmiş olsa da bu vazife için herhangi bir ücret belirtilmemiştir. Şahıs vakfı olarak değerlendirilen ve mâlikâne-divanî toprakların vakfedilmesi hususunda ele alınan bu vakfiye; incelenen

¹¹⁵ İMŞSA, 8/95/6B7B

¹¹⁶ Bu zâviye ile ilgili yapılan araştırma sonucu zaviyenin günümüze kadar ulaşamadığı ancak kendisinden geriye kalan camiinin; Çorum'da bulunan Ergülü Baba Camii olduğu tespit edilmiştir. Bkz; Ali Kılıcı, "Karahisar-ı Demürlü, Ergülü/Erkulu Baba Zaviyesi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S. 99, 2021,s.391-404

vakfiyeler arasındaki en erken tarihli olması ve tez kapsamında sınırlı sayıdaki Arapça vakfiyeler arasında yer alması bakımından da anlam taşımaktadır.

2.3. SOSYAL-SINIFSAK YAPI BAKIMINDAN GAYRİMENKUL VAKIFLARI

Osmanlı Devleti'nde toplumun her tabakasından insan vakıf kurma faaliyetleri içerisinde bulunmuştur. Sadece yönetici kesimin değil aynı zamanda sıradan halkın da vakfetme özgürlüğü; bireylerin ellerinde bulundurdıkları mülkleriyle küçük ya da büyük çapta vakıf kurmasıyla Osmanlı'da vakıf kurumunun fonksiyonel ve boyutsal anlamda birçok farklı kategori oluşmasını sağlamıştır.¹¹⁷

Vakfiyeler ışığında vakıf kurucularının sosyal ve sınıfsal açıdan konumları ve sahip oldukları servetleri hakkında bilgilere erişilebilmektedir. Bu noktada; ilk olarak öne çıkması gerektiğini düşündüğümüz grup kadınlar tarafından kurulmuş vakıflardır. Kadınların tarihsel süreç içerisinde sosyo-ekonomik konumları hakkındaki çalışmaların sınırlı olduğu ve konunun güncel çalışmalarla desteklenmesine ihtiyaç görülmektedir. Bu açıdan çalışmamız kapsamındaki vakfiyeler arasında kadınlara ait olanlar ayrı bir önem taşımaktadır. Arşiv belgelerine dayandırılarak Osmanlı kadınının iktisadi faaliyetlerinin vakıf kurumu çerçevesinde açıklanmasıyla; bu alandaki gün yüzüne çıkarılmış verilere ve mevcut çalışmalara katkı sağlanması amaçlanmıştır. DM. gayrimenkul vakıfları içerisinde kadınların kurmuş olduğu 15 vakıf ve eşleriyle beraber ortak vakıf kuran üç kadın vâkıfe tespit edilmiştir.

Osmanlı toplumunda tabakalaşmanın askeri sınıf ve reaya olarak görüldüğü yapı içerisinde vakıf kurmak; her iki sınıf için de yaygın bir kültürdü. Vakfiyelerde genel olarak vâkıfın tanımı yapılırken mesleki açıdan bilgilerine de yer verilmektedir. Bu şekilde elde edilen bilgilerden yola çıkarak; DM. gayrimenkul vakıflarında askeri zümreye mensup kişilere ait dört vakıf olduğu görülmüştür. Ayrıca incelenen vakıf

¹¹⁷ Tefvîk Güran, **Ekonomik ve Mali Yönleriyle Vakıflar Süleymaniye ve Şehzade Süleyman Paşa Vakıfları, Kitabevi Yayınları**, 2006, s.4

kurucuları arasında; “âyan” sıfatıyla karşımıza çıkan iki vâkıf ve âyan eşi olan bir vâkıfe mevcuttur.

DM. kayıtları içerisinde Osmanlı’da belli bir tarikata bağlı şeyhlerin kurmuş olduğu altı vakıf ve bu vakıflardan doğrudan tekke ve zaviye olarak hizmet verilmesinin şart koşulduğu iki gayrimenkul vakfı tespit edilmiştir. 8/163/75-78 numaralı vakfiye dışında kalan diğer beş vakfiye; “*Şeyhlerin Kurmuş Olduğu Gayrimenkul Vakıfları*” başlığı altında değerlendirilmiştir.¹¹⁸ Bunlar dışında dini açıdan ise; ayrı bir şekilde değerlendirebileceğimiz bir gayrimüslim vakfı bulunmaktadır.

Kişilerin sosyal yapı içerisindeki kimlikleri, ait oldukları sınıflar, edinmiş oldukları statü ve dini inançları vakfiyeler aracılığıyla tespit edilmiş ve sonucunda DM. gayrimenkul vakıf kurucularının kendi içinde çeşitlilik barındırdığı ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda bu çeşitlilik tez içerisinde vakıfların açıklanacağı belli başlıkların da şekillenmesine olanak sağlamıştır. Sonuç olarak; sosyal-sınıfsal yapıdaki farklılaşmadan yola çıkarak vakıfların beş başlık altında açıklanması kararlaştırılmıştır:

2.3.1. Kadınların Kurmuş Olduğu Gayrimenkul Vakıfları

DM. gayrimenkul vakıfları içerisinde doğrudan kadınların kurmuş olduğu 15 vakıf ve bunlara ek olarak karı-koca eşlerin ortak mülklerini vakfettiği üç vakıf tespit edilmiştir. Kadınların ortaklaşa da olsa vakıf kurma faaliyetleri içerisinde bulunduğunu gösteren bu üç vakıf aynı başlık altına dahil edilmiştir. 8/95/14A16A ve 8/95/57A57B eşlerinin âyan olması dolayısıyla âyan vakıfları başlığı altında açıklanmıştır.¹¹⁹

¹¹⁸ 8/163/75-78 numaralı vakfiyede mîrî arazi üzerine mağrus menkul malların vakfedilmesinden dolayı bu vakfiye; “*Osmanlı’da Toprak Rejiminin Gayrimenkul Vakıflara Yansıması*” başlığı altında incelenmiştir.

¹¹⁹ “Hatice Hatun bt. Ali Vakfı”, İMŞSA, 8/95/14A16A ve “Hacı Ahmed Efendi b. Ali ve eşi Âişe Hatun Vakfı”, İMŞSA, 8/95/57A57B

Kadın vakıfları ve eşlerin ortak kurduğu vakıflar arasında para vakfı işletim usulü içeren örnekler mevcuttur. 8/95/5A5B, 8/9542B43B, 8/95/44A45A ve 8/95/21A21B numaralı bu vakıflar; Gürsoy (2015)'te para vakfı işletim usulleri bakımından ayrıntılarıyla değerlendirilmiştir.¹²⁰ Bu nedenle tezimiz içerisinde tekrar ele alınmasına gerek duyulmamıştır. Sonuç olarak; bu altı vakıf dışında kalan diğer 12 vakıf aşağıda açıklanmaya çalışılmıştır:

Emine bt. Hacı Mustafa Vakfı:

Emine bt. Hacı Mustafa; 9 Nisan 1783 tarihli vakfiyesinde Nevbahar Mahallesi'nde bulunan içinde muhterik bir ev bulunan arsasını vakfetmiştir.¹²¹ Vakfedilen mülkün sınırları içerisinde vâkıfe kendi malıyla her ne inşa ederse vakfa teberru' olacak ve her ay 30 akçe icâre-i müeccele ve mu'accele misliyle icâr olunacaktır.

Söz konusu 30 akçe tevliyet vazifesidir. Vâkıfe hayatta olduğu sürece vakfın mütevelliyesi olacaktır. Kendisi vefât ettikten sonra Veliyyüddin Efendi b. Ahmed tevliyete mutasarrıf olacaktır. Veliyyüddin Efendi'den sonra ise; evlatları devam ettirecektir. Bu nesil sona erdiğinde Fâtıma bt. Hacı Ali müteveli olacaktır ve onun evlatları bu vazifeyi devam ettirecektir. Eğer bu nesil de sona ererse; o zaman Nevbahar Camii Vakfı'na her kim müteveli ise o kişi bahsi geçen bu vakfın da mütevellisi olacaktır. Vakfa müteveli olanlar dilerse söz konusu evde kendileri sakin olabilir dilerse de şartta belirtilen icâreteyn ile icâr edebilecektir.

¹²⁰ Vakfiye numaralandırmaları iki çalışma arasında farklılık göstermektedir. Gürsoy(2015)'te İMŞSA.'daki numaralandırma biçimi; bu tez için ise İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğu (2015)'ndaki numaraların esas alınmış olmasıdır. Sonuç olarak; 8/95/5A5B Gürsoy'da; 8/95/4c, 8/95/42B43B Gürsoy'da; 8/95/42, 8/95/44A45A Gürsoy'da; 8/95/43 ve 8/95/21A21B Gürsoy'da; 8/95/20b olarak numaralandırılmıştır.

¹²¹ Mevkûfâtın yeri İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğu'nda vâkıfenin sakin olduğu Münecimsâdi Mahallesi olarak gösterilmiştir. Ancak vakfiyeden anlaşıldığı üzere vakfedilen arsa Nevbahar Mahallesi'nde bulunmaktadır. Bkz; İMŞSA, 8/1/62A. "...Nevbahar Mahallesi'nde vâkı bir taraftan Mühürdar Mehmed Emin Efendi arsası ve bazen Mahmud Ağa arsası ve bazen Münadi Mehmed Ağa kerimesi Fatma Hatun arsası ve bazen Başçı el-hac Mahmud Camii şerifi müezzine meşrûta vakıf arsa ve bir taraftan Benefşe Ağasızade Hasan Beşe arsası ve bir taraftan Haremeyn-i Şerifeyn Vakfından benim tasarrufumda olan vakıf arsa ve bir taraftan tarik-i âm ile mahdud tûlen ve arzan bi hesab-ı terbiî altı yüz otuz üç zira' bir bab muhterik mülk menzil arsası..."

Vâkıfe vakfın gelirinin nereye harcanacağı konusunda sadece tevliyet ücretini belirtmiştir. Anlaşıldığı üzere vakfın icâre-i müecceleden elde etmiş olduğu aylık 30 akçe gelirin tamamı mütevellîye tevliyet ücreti olarak verilmektedir. Vakfın mütevellisi vâkıfenin kendisidir ve daha sonrasında ise belirtmiş olduğu isimler ve evlatlarına şart kılınmıştır. Bu noktada vakfın tüm gelirinin tevliyet vazifesi adı altında vâkıfe ve adı geçen bireylerin tasarrufunda olması vakfın zürri statüde olduğunu göstermektedir.

Vakfiyede mevkûfâtın hududu belirtilirken; “...ve bir taraftan Harameyn-i Şerifeyn Vakfından benim tasarrufumda olan vakıf arsa...”¹²² ifadesinden vâkıfenin başka bir vakıftan arsayı tasarrufunda bulundurduğu anlaşılmıştır.

Zeyneb Hatun bt. Abdullah Vakfı:

Zeyneb Hatun bt. Abdullah’ın 21 Kasım 1763 tarihli vakfiyesi; bir zeyl vakfiyedir. Vâkıfenin ana vakfının bir para vakfı olduğu görülmektedir.¹²³ Vâkıfe Emin Sinan Mahallesi’ndeki evini ve evinin mutfak tarafındaki arsasını vakfetmiş; bu vakfın ana vakfına zam ve ilhak olunmasını istemiştir.

İki mülkün kiralama biçimi farklılık göstermektedir. Şöyle ki; vâkıfe hayatta olduğu sürece ev günlük bir akçe icâre-i müeccele ile icâr olunacaktır. Buna karşılık arsa ise; yıllık 480 akçe mukâtaa-i kadim ile kiralılmaktadır. Evin icâresinden hasıl olan müeccele gelire vâkıfe tasarruf olup ana vakfının masrafları için sarf olurken; arsanın geliri mahalle imamı ve müezzine şart kılınmıştır.

¹²² İMŞSA, 8/1/62A

¹²³ Zeyneb Hatun bt. Abdullah’ın ana vakfının para vakfı olması ve zeyl vakfiyesinin gayrimenkul vakfedilmesine rağmen ana vakfın para vakfı işletim usulü içeren şartlarına bağlı olması bakımından Gürsoy (2015)’te değerlendirmeye alınmıştır. Gürsoy (2015)’te 8/95/1c olarak numaralandırılan vakfiye tezimiz içerisinde 8/95/2A(mükerrer)-2B şeklinde numaralandırılmıştır.

Vakfiyede geçen; “...vakfiye-i mücelledenin hilâl-i sehayifinde mastûr vakfın vâkıfesi ve meşrûtiyet üzere mütevelliyesi olub..”¹²⁴ ifadelerinden ana vakfın mütevellisinin vâkıfenin kendisi olduğu anlaşılmıştır.

Zeyl vakfiyenin ana vakfın şartlarına bağlı olması dolayısıyla bu vakfın da mütevellisi vâkıfedir.

“...vakfiye-i mezkûresi derûnunda muharrer bi’l-cümle şurût ve kuyûd menzil-i mezkûrede dahi cârî olub şurût-i mukarreresi mu’cebiyle amel oluna deyü tayin-i şurût ve tebyin-i kuyûd edüb...”

Görüldüğü üzere; Zeyneb Hatun’un daha önce kurmuş olduğu vakıf bir süreklilik arz etmekte ve hatta yeni vakıf malları bu vakfa eklenmektedir. Para vakfi olarak kurulan bir vakfa daha sonra gayrimenkulün vakfedildiği ve bu gayrimenkullerin kiralama biçimlerinin kendi aralarında farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Hümâ Hatun bt. Abdullah Vakfı:

Hümâ Hatun bt. Abdullah; 6 Mayıs 1671 tarihli vakfiyesinde Mimar Acem Ali Mahallesi’ndeki evini vakfetmiştir.¹²⁵ Vakfın evlatlık vakıf niteliğinde olduğu tespit edilmiştir.

Vâkıfe hayatta olduğu sürece vakfettiği mülkünde kendisi sakine ve mutasarrıfe olacaktır. Vâkıfenin vefâtından sonra eşinin kız kardeşi Cennet Hatun söz konusu mülkün fevkani bir oda ve sofasında sakine ve mutasarrıfe olurken; evin geri kalan bölümüne vâkıfenin dadısı Kerime Hatun’un oğlu Halil mutasarrıf olacaktır. Halil’in vefâtından sonra Kerime Hatun’un evlatları ve onların evlatları şeklinde nesilden nesile devam edecektir.

¹²⁴ İMŞSA, 8/95/2A(mükerrer)-2B

¹²⁵ İstanbul Şer’iyye Sicilleri Vakfiye Kataloğu’nda bu vakfiyeyle ilgili tarihi bakımından bir yanlışlık olduğu anlaşılmaktadır. Katalogda Hicri takvime göre Ramazan ayında olduğu belirtilmiştir; ancak vakfiye transkriptinden sonra hicri ayın Zilhicce olduğu anlaşılmaktadır. Bkz; İMŞSA, 8/95/12B13A

Cennet Hatun'un vefât ettiği durumda fevkani bir oda ve bir sofaya Kerime Hatun hayatta ise o mutasarrıfe olacak eğer hayatta değilse evlatları tasarruf edecektir. Tüm evlatlar vefat ettiğinde; Kerime Hatun'un erkek kardeşi Abdulhalife mutasarrıf olacak ve tasarrufu evlatları devam ettirecektir. Eğer onların da nesli sona ererse Kocamustafapaşa Mahallesi'nden Hatice Hatun bt. Abdullah ve devamında evlatları mutasarrıf olacaktır. En son olarak söz konusu mahallenin mescid-i şerifinde her kim imam ise o kişi vakfa mutasarrıf olacaktır ve bunun karşılığında salavat ve ihlas-ı şerif tilâvetlerini Hz. Peygamber'in ve vâkıfenin ruhlarına ihda eyleyecektir.

Hâce Şerife Emine Hatun bt. Hacı Ahmed Vakfı:

Hâce Şerife Emine Hatun; 27 Aralık 1789 tarihli vakfiyesinde Çerağî Hasan Mahallesi'nde bulunan evini babası merhum Hacı Ahmed'in vakfına zam ve ilhak etmiştir. Ev günlük altı akçe icâre-i müeccele ve mu'accele-i misliye ile icâr olacaktır.

Hasıl olan günlük altı akçe Seyyid Şeyh Mehmed Efendi'ye; Mihrişah Hatun Camii'nde her hafta Pazartesi günlerinde; dua, salavat ve zikir tilâvetinden sonra orada hazır olan cemaate vaaz ve nasihat etmesi karşılığında verilecektir.

Vâkıfe hayatta oldukça vakfına hasbî mütevelliyeye olacaktır. Kendisinden sonra evlatları tevliyeti tasarruflarında bulunduracaktır. Evlatlarının nesli sona erdiğinde vâkıfenin babasının vakfına her kim mütevelliyse o kişi bu vakfın da mütevellisi olacaktır.

Vâkıfe dilerse söz konusu evde kendisi sakine olacak dilerse de şartta belirtilen icâreteyn ile icâr edebilecektir.

Vakfiyede evin sınırları tanımlanırken; *"Benim tasarrufumda olan mahalle-i mezbûre imamına meşrûta menzil ... Harameyn-i Muhteremeyn Vakfı'ndan benim tasarrufumda olan arsa ... Kocamustafapaşa Şeyhi'ne meşrûta yine benim tasarrufumda olan*

arsa...’’¹²⁶ ifadelerinden anlaşıldığı üzere vâkıfenin tasarrufunda olan başka mülkler de vardır.

Âsiye Hatun bt. Derviş b. Abdullah Vakfı:

Âsiye Hatun bt. Derviş b. Abdullah; 8 Eylül 1693 tarihli vakfiyesinde Ali Fakih Mahallesi’nde bulunan bir evini vakfetmiştir. Vakfın evlatlık vakıf olduğu görülmektedir.

Vâkıfe hayatta olduğu sürece vakfettiği evde dilerse kendisi sakine olacak dilerse de icâreteyn usulü ile ahara icâr edecektir. Vefâtından sonra “Kocaoğlu Cariyesi” olarak da bilinen; (...) Hatun bt. Abdullah sâkine ve mutasarrıfe olacaktır.¹²⁷ Mezbûrenin vefâtından sonra ise; (...) Hatun’un eşi Süleyman b. Abdullah sâkin ve mutasarrıf olacaktır. Süleyman Çelebi’nin vefâtından sonra ise bu çiftin evlatları şeklinde devam edecektir. Tüm nesil sona ererse; o zaman ev icâreteyn ile icâr olunacaktır. Hâsıl olan icâre mahalle avârızına verilecektir. Vakfedilen evin imâret ve meremmet hizmetlerinin evde sakin olan kişiler tarafından karşılanması istenmiştir.

Vakfiyede evin sınırları belirtilirken; “...bir taraftan kendi mülk-ü âheri...”¹²⁸ ifadesinden vâkıfenin kendisine ait bir başka mülkünün olduğu da anlaşılmaktadır.

Hatice bt. Ahmed b. Abdullah Vakfı:

Hatice bt. Ahmed b. Abdullah; 20 Mart 1797 tarihli vakfiyesinde Hobyar Mahallesi’nde bulunan bir evini vakfetmiştir. Vakfedilen ev icâreteyn ile icâr olacaktır ve icâre-i müeccele miktarı günlük bir akçedir.

¹²⁶ İMŞSA, 8/95/23A23B

¹²⁷ Vakfiyede söz konusu kişinin adı okunamamıştır.

¹²⁸ İMŞSA, 8/95/31A31B

Hasıl olan müeccele gelir ile Hobyar Camii'nde imam olanlara günlük bir akçe vazife verilecektir ve kendileri mukabelesinde her Cuma gecesi camide belli dualar tilâvet ederek sevabını vâkıfenin ve müminatın ruhlarına hediye edeceklerdir.

Vakfın tevliyet ve gallesi söz konusu mahalle imamlarına meşruttur. Eğer ev zaman içinde mahlûl olur ise; icâreteyn ile ahara icâr edilecektir ve imamlar elde edilen geliri kendi emirlerine göre harç ve sarf eyleyeceklerdir.

Dini duygularla vakfedilmiş ve imamlara meşrût kılınmış bir vakıf olduğu anlaşılmaktadır.

Rukiye Hatun bt. Mustafa Vakfı:

Rukiye Hatun bt. Mustafa; 6 Eylül 1769 tarihli vakfiyesinde Ali Fakih Mahallesi'nde bulunan bir bakkal dükkanını vakfetmiştir. Dükkân icâre-i sahihiyye ile icâr olacaktır.¹²⁹

Her sene hasıl olan galleden Ali Fakih Mahallesi'ndeki İskender Çelebi Camii minaresindeki ve camii içindeki kandillerin Ramazan ayı ve mübarek gecelerde ikad edilmesi için revgan-ı zeyt¹³⁰ iştirasına kayyım olan kişiye her Ramazan ayında 10'ar kuruş verilecektir. Her sene beşer kuruş müezzine verilecek ve kendisi karşılığında vâkıfe ve valideyninin ruhları için beş vakit üçer ihlâs-ı şerif okuyacaktır. Yarım akçe cibâyet vazifesidir ve hayatta olduğu sürece bu vazifeyi Ali Ağa b. Mustafa yerine getirecektir.

Yarım akçe tevliyet vazifesidir ve vâkıfe hayatta olduğu sürece kendisi mütevelliyedir. Vâkıfenin vefâtından sonra tevliyet; Hafize Hatun'a şart kılınmıştır. Hafize Hatun'dan sonra evlatları ve evlatlarının nesli sona erdiğinde ise; Hafize Hatun'un utekâsı tevliyet vazifesine mutasarrıf olacaktır. Utekâlarının nesli sona

¹²⁹ Burada icâre-i sahihiyye ile icâre-i vâhide kastedilmektedir.

¹³⁰ Zeytinyağı.

erdiğinde; İskender Çelebi Camii'ne her kim mütevellî ise o kişi bu vakfa da mütevellî olacaktır.

Vakfın vazife ücretlerine bakıldığında DM. gayrimenkul vakıfları arasında incelenen diğer vakfiyelere nispeten tevliyet ve cibâyet vazifelerinin “*nısf akçe*”¹³¹ olarak düşük tutulduğu görülmektedir.

Tablo 6: Rukiye Hatun bt. Mustafa Vakfı Vazifeleri ve Ücretleri

Vazife	Ücret(yıllık/kuruş)
Mum ikadı için kayyuma	10
Müezzine	5
Tevliyet	1,5
Cibâyet	1,5

Kaynak: İMŞSA, 8/95/41B42A

Fâtıma Hatun bt. Mustafa Vakfı:

DM. gayrimenkul vakıflarına ait altı Arapça vakfiye arasında yer alan 8/95/58A numaralı 9 Nisan 1639 tarihli vakfiyede Fâtıma Hatun bt. Mustafa Veled-i Karabaş Mahallesi'nde bulunan evini vakfetmiştir.

Zürri vakıf olduğu tespit edilen vakıfta; vakfedilen evin süknâsı ilk olarak vâkıfenin kendi nefesine şart kılınmıştır. Bu tasarruf kendisinden sonra eşi Süleyman b. Abdullah ve eşinden sonra ise evlatları şeklinde devam edecektir. Evlatlarının nesli sona erdiğinde utekâları ve onların evlatlarına tasarrufunda olacaktır. Utekânın nesli sona erdiğinde ise; Hüseyin Efendi b. Seyyid Seydullah adlı kişiye ve onun evlatlarına şart kılınmıştır. Nezâret mahalle ahalisi tarafından hasbî şekilde yapılacaktır.

Şerife Hatice bt. Derviş Mehmed Vakfı:

Şerife Hatice bt. Derviş Mehmed; 6 Kasım 1804 tarihli vakfiyesinde Molla Gürani Mahallesi'nde bulunan arsasını mütevellîyesi olduğu babası Derviş Mehmed

¹³¹ Yarım akçe.

Ağa b. Yusuf ‘un vakfına zam ve ilhak etmiştir. Vâkıfenin bu arsayı miras yoluyla mülkünde bulundurduğu vakfiyede belirtilmektedir:

“...ceddem olub bundan akdem vefât iden Şerife Emine bt. Abdülmelik hayatında âli(?) vefâtiha yedinde mülkü olub ba’de vefâtiha hasren vereseşi olan Sâriye kızı vâlidem Şerife Rukiye bt Ahmed mevrûs oldahi vefât edüb arsa-i mezkûrda hasren vereseşi olduğuma binâen bâkî mevrûs olmağla...”¹³²

Arsa icâre-i mu’accele misli ve günlük nim (yarım) akçe icâre-i müeccele ile icâr olacaktır. Elde edilen gelir babasının vakfetmiş olduğu su kuyusu ve namazgahın gerekli masrafları için harcanacaktır.

Vâkıfe hayatta olduğu sürece vakfa hasbî mütevellîye olurken; vefâtından sonra babasının vakfına her kim mütevellî olursa o kişi bu vakfın da mütevellîsi olacaktır.

Şerife Hatice’nin babası Derviş Mehmed Ağa b. Yusuf’un ana vakfı; 8/95/60B61B ve bir tane zeyl; 8/95/62A62B olmak üzere iki kaydı DM. vakfiyeleri arasında yer almaktadır. 4 Şubat 1764 tarihli vâkıfın ana vakfı 8/95/60B61B’de gayrimenkul beraberinde nukûd vakfedilmiştir. İcareteyn ile icâr olan gayrimenkulden hasıl olan galle ve yanında vakfedilen 750 kuruşun, vâkıfın başka bir vakıftan mukâtaa ile kiraladığı arsa üzerinde inşa ettirdiği namazgah ve su kuyusu masrafları için harcanacağı şart koşulmaktadır. Bu noktada dikkat çeken para vakfedilmesine rağmen vakfiyede para vakfı işletim usulüne rastlanmamasıdır. Yalnızca akara tebdil ve gerekli vazife/masraf ödemelerinden bahsedilmektedir.

6 Temmuz 1769 tarihli 8/95/62A62B; zeyl vakfiyede ise vâkıf vakfettiği evde dilerse kendisi sakin olacak dilerse de ahara icâr edebilecektir. Kendisinden sonra ise eşinin vakfedilen evde sakin olmasını şart kılmıştır. Ayrıca mu’accele geliri de aynı şekilde vâkıfın eşinin tasarrufunda olacaktır. Müeccele gelirden tevliyet vazifesi

¹³² İMŞSA, 8/95/63B64A

günlük iki akçe olarak belirlenmiştir ve bu tevliyet vâkıfa ve sonrasında evlatlarına şart kılınmıştır.

Sonuç olarak; vâkıfın kurmuş olduğu ana vakfına beş yıl sonra bir gayrimenkulü zam yaptığı tespit edilmiştir. Bundan 40 yıl sonra ise; kızı Şerife Hatice'nin söz konusu namazgah ve su kuyusunun gerekli tamirâtı için miras yoluyla mülkünde bulundurduğu arsayı babasının vakfına zam ve ilhak ettiği görülmektedir. Bu şekilde bir vakfın sürekliliğini DM. kayıtlarındaki bu üç vakfiyeyle örneklendirebilmekteyiz.

Meryem bt. İbrahim ve Âişe bt. Mehmed Vakfı:

Meryem bt. İbrahim ve Âişe bt. Mehmed; 1 Ocak 1781 tarihli vakfiyelerinde ortak mülkleri olan Başcı Mahmud Mahallesi'nde bulunan evlerini vakfetmiştir.¹³³

Ev; günlük bir akçe icâre-i müeccele ve mu'accele misliyle icâr olacaktır. Hasıl olan galleden Nakşibendiyye tarikatına mensup bir zaviye olan Seyyid Baba zaviyesinde medfun Seyyid Şeyh Mustafa Efendi merkadının baş ucunda her Pazartesi ve Cuma gecelerinde bir kandil ikad olunması için günlük bir akçe revgan-ı zeyt verilecektir. Zaviyede her kim post-nişin ise o kişi hasbî mütevellî olacaktır. Aynı zamanda vakfın hasıl olan mu'accele geliriyle zaviye fukarasının yemek masrafları karşılanacaktır.

8/95/67B numaralı vakfiye; DM. kayıtları arasında iki kadının ortak mülklerini beraber vakfettikleri tek örnektir.

¹³³ Katalogda vakfiyenin tarihinde yanlışlık vardır. Yıl olarak 1295 yazılmıştır ancak; vakfiye okunduktan sonra 1195 olduğu anlaşılmaktadır.

Raziye Hatun bt. Abdullah Vakfı:

Raziye Hatun bt. Abdullah; 14 Aralık 1645 tarihli vakfiyesinde Bayezid Ağa Mahallesi'nde bulunan iki evini vakfetmekte ve vakfin evlatlık vakıf olduğu görülmektedir.

Vakfedilen evlerde vâkıfenin eşi Rıdvan b. Abdullah ve atıkları (azatlı köleleri) söz konusu evlerin belli bölümlerinde sakin olacak, belli bölümlerini ise ortaklaşa kullanacaktır. Bu durum vakfiyede ayrıntılarıyla belirtilmiştir:

“...şöyle şart eyledim ki menzilân-ı mezbûrâna atıkam Meryem bt. Abdullah müddet-i hayatında sâkine ola ba'dehû mezbûre Meryem'in evlâdı ve evlâd-ı evlâd-ı evlâdı neslin bâde nesil sâkin olalar ve beyt-i süflide atıkam Kâmile bt. Abdullah hayatında oldukça sâkine olub ba'dehu mesfûre Kâmile'nin evlâd-ı evlâd ve evlâd-ı evlâdı ve batnen bade batnin sâkin olalar ve kenif beytlerinde müşterek ola ve muhavvata-i dâhiliyesinde dahi iki beyt-i ulvi ve bir sofa-i ulviyeyi ve nisf hadıkayı ve bir kenifi zevcim Rızvan b. Abdullah müddet-i hayatında mutasarrıf olub bâde merkûm Rızvan'ın evlâdı ve evlâd-ı evlâd-ı evlâd-ı evlâdı batnen bade batnin ... mutasarrıf olalar ve muhavvata-i dâhiliyesinde vâkı' bir beyt-i süfli ve bir kenifi atıkam Belkıs bt. Abdullah müddet-i hayatında mutasarrıfe olub ba'de vefâtiha mesfûr Belkıs'ın evlâdı ve evlâd-ı evlâd-ı evlâd neslen ba'de neslin karnen ... karnin mutasarrıf olalar ve hadika-i mezbûrenin mersûme Kerime Hatun tarafından nisf-ı muayyeni merkûmateyn Belkıs ve Meryem ale's ... seviyye mutasarrıflar olub ba'dehâ evlâdları ve evlâd-ı evlâdları ve evlâd-ı evlâd-ı evlâdları batnen ba'de batnin ... kezâlik mutasarrıf olalar...”¹³⁴

Tüm bu isimler vefat ederse ve nesilleri sona ererse; evler ecr-i misilleriyle icâr olunacaktır ve her sene hasıl olan icâre mahalle avârızına sarf olunacaktır. Evler tarif edilirken vakfiyede geçen iki beytin¹³⁵ birini mahalle yakınlarındaki -adı okunulamayan- bir mescidin imamı tasarruf edecektir. Diğer beyti de her kim müezzin ise o kişi tasarrufunda bulunduracaktır ve bunun karşılığında belli dualar okunulup sevabı vâkıfenin ruhuna ihdâ eylenecektir.

Evlerin tamirâtı; o anda evi her kim tasarrufunda bulunduruyorsa o kişinin sorumluluğunda olacaktır. Mahalle ahalisi vakfa hasbî nâzır olacaktır.

¹³⁴ İMŞSA, 8/95/69A70A

¹³⁵ Burada beyt ile evlerin belli katlarının ifade edildiği düşünülmektedir.

Müstakime Hatun bt. Abdullah ve eşi Hasan Beşe b. Abdullah Vakfı:

Müstakime Hatun bt. Abdullah ve eşi Hasan Beşe b. Abdullah; 5 Şubat 1713 tarihli vakfiyelerinde Sancakdar Hayreddin Mahallesi'nde bulunan ortak mülklerini vakfetmiştir.

Vakfedilen evin süknâsı, tasarrufu ve gallesi ilk olarak kendi nefislerine şart kılınmıştır. Biri vefât ettiğinde hissesi hayatta olan diğerine geçecektir. Kendilerinden sonra ise evlatlarının tasarrufunda olacaktır; ancak nesilleri sona ererse Safiye Hatun bt. Abdullah adlı kişiye şart kılınacaktır. Safiye Hatun'dan sonra ise vâkıfların utekâsı ve onların evlatlarının tasarrufunda olacaktır.

Tüm nesil sona erdiğinde ise; Davud Bey'in camii-i şerifinde her kim imam olursa evin galle ve tasarrufu ona şart kılınmış olup; mukabelesinde senede bir hatm-i şerif, her gün üç İhlas-ı şerif ve bir Fatiha-yı şerif tilâvet ederek sevabını vâkıfların ruhuna hediye edecektir.¹³⁶

Vakfiyede söz konusu evin sınırları belirtilirken; “...bir taraftan merkûme Müstakime mülkü...”¹³⁷ ifadesinden Müstakime Hatun bt. Abdullah'ın başka bir mülkünün de olduğu anlaşılmaktadır.

2.3.2. Askeri Zümre Şahıslarının Kurmuş Olduğu Gayrimenkul Vakıfları

Çalışma kapsamındaki DM. gayrimenkul vakıfları arasında rütbelerinden yola çıkılarak askeri zümreye mensup kişilere ait dört vakfiye tespit edilmiştir. Bunlardan ikisi 1 numaralı defterde bulunurken; diğer ikisi 95 numaralı defterde bulunmaktadır.¹³⁸

¹³⁶ Davud Bey'in Camii şerifi (günümüz; Davudpaşa Camii.) M.1707 tarihli 8/95/4B numaralı vakfiyede “Davud Bey'in mescid-i şerifi” olarak geçerken; 6 yıl sonra 1713 yılında kurulan bu vakfın vakfiyesinde ise; “Davud Bey'in camii-i şerifi” olarak ifade edilmektedir.

¹³⁷ İMŞSA, 8/95/4B5A

¹³⁸ Vakfiye numaraları; 8/1/Ön iç kapak-1A, 8/1/45B, 8/95/8B9A ve 8/95/75A75B'dir.

Hacı Mustafa Ağa b. Habib Vakfı:

Silahdâr Ocağı Kethüdâsı olan Hacı Mustafa Ağa b. Habib; 10 Haziran 1748 tarihli vakfiyede bir çeşme, bir dükkân, bir bahçe ve 11 evini vakfetmiştir¹³⁹. Bu mülklerin listesi Tablo 7’de gösterilmiştir:

Tablo 7: Hacı Mustafa Ağa b. Habib Vakfı Vakfedilen Mülkler ve Konumları

Mevkûfâtın Yeri (Mahalle)	Mevkûfâtın Cinsi
Koruk Mahmud	Çeşme
Hacı İlyas	Bahçe
Kocamustafapaşa	Ev
Uzun Yusuf	Ev
Aydın Kethüdâ	Ev
Mimar Acem	Ev
Cafer Ağa	Ev
Ereğli (Şehremini yakınında)	Ev
Bayezid Ağa	Ev (2 adet)
Deniz Abdal	Ev
İbrahim Çavuş	Ev (2 adet)
Kapamacılar Sûku (Mahruse-i Edirne)	Kapamacı Dükkânı

Kaynak: İMŞSA, 8/1/Ön iç kapak-1A

Vâkıf; İstanbul haricinde bulunan Papuççuoğlu Çiftliği yakınlarında Sazlıkbaşı mevziinde daha önceden su kuyuları yaptırmış ve bunlardan tahsil olunan yedi çuvaldız akarsuyun Cevizleraltı Mahallesi’nde merhum Çapa Ali Ağa’nın su terazisi aracılığıyla, Çapa Ali Ağa vakfının mütevellisi izniyle günlük bir akçe olan su yolunu kullanarak yedi çuvaldız mâ-i lezizi Koruk Mahmud Mahallesi’nde bulunan kendi evine icra eylediği anlaşılmıştır. Bu yedi çuvaldız mâ-i lezizden fazla kalan bir çuvaldızını halkın kullanımına vakfetmiştir.¹⁴⁰

¹³⁹ Vakfiyede söz konusu menzillerin hududu belirtilirken vâkıfın tasarrufunda olan bir başka “vakıf bostan” olduğu tespit edilmiştir. “...bir taraftan tasarrufumda vakıf bostan...” İMŞSA, 8/1/Ön iç kapak-1A

¹⁴⁰ Vâkıfın vakfetmiş olduğu çeşme; “Mustafa Ağa Çeşmesi (Silâhdar Kethüdâsı)” olarak kayıtlara geçmektedir, H.1157/M.1744 tarihlenmiştir.<http://www.suvakfi.org.tr/cesme/adalar/mustafa-aga-silahdar-kethudasi-cesmesi-h-1157-m-1744> (çevrimiçi 5-04-2023) Vakfiyeden anlaşıldığı üzere vâkıf suyu kendi menziline icra eyledikten sonra fazlasını evinin duvarında bir çeşme yaparak ahârın kullanımına bırakmıştır ve bunu bir müddet sonrasında vakfa çevirmiştir. Bu noktada tarihlerin uyuştüğünü ve söz konusu vakıfla ilgili adı geçen sitede de ayrı bir bilginin olduğunu belirtmek gerekir.

Evler, dükkan ve bahçe icâreteyn ile icâr olunmuştur. İbtida-i icârat-ı mu'accelâtına vâkıfın kendisi mutasarrıf olacaktır. İcarât-ı mu'accelâtan elde edilen fazlayla ilk olarak Çapa Ali Vakfı'na ödenmesi gereken günlük bir akçe verilecektir. Diğer vazifeler ve ücretleri aşağıda gösterilmiştir:

Tablo 8: Hacı Mustafa Ağa b. Habib Vakfı Vazife ve Ücretleri

Vazife	Ücret (günlük/akçe)
Su yolcu	3
Tevliyet	2
Kitâbet	1
Cibâyet	1

Kaynak: İMŞSA, 8/1/Ön iç kapak-1A

Vazifelerden kalan fazla hasıla ise müteveli tarafından hıfz olunacak ve su yollarının tamir masrafı için kullanılacaktır. Bu görev için de ayrıca iki nefer su yolcu görevlendirilmiştir. Bunlardan görevi daha fazla olana günlük iki akçe ve diğerine bir akçe verilmesini kararlaştırmıştır.¹⁴¹

Tevliyet; yaşadığı müddetçe vâkıfın tasarrufundadır. Vefâtından sonra ise evlatları devam ettirecektir. Evlatlarının nesli sona erdiği durumda; vâkıfın utekâsı ve onların evlatlarının tevliyete mutasarrıf olması istenmiştir. Bu nesil de sona erdiğinde; vâkıfın şu anda sakin olduğu mülküne o zaman her kim malik olur ise o kimse müteveli olacaktır.

Süregelen zaman içinde mülklerinden mahlûl olan olursa ahara icâr olunarak icârat-ı mu'accesinden elde edilen gelirle akar satın alınmasını ve bunların vakfa zam ve ilhak olunmasını şart koşturmuştur.

Sicilde vakfiye kaydının sol kenarına not edilen yazıdan anlaşıldığı üzere vakfiyenin önceki kaydı bir yangın sonucu yok olmuş ve o yüzden 1 numaralı sicile yeniden kaydı gerçekleşmiştir. Bu ekin yazıldığı tarih ise 7 Mayıs 1783 tür. Bu şekilde; vakfiyenin 35 yıl sonrasında yeni bir sicile aktarıldığı anlaşılmıştır.

¹⁴¹ “...sanatında mahareti ziyade olan vazife-i mezkûrenin yevmi iki akçesine ve aharı bir akçesine mutasarrıflar olalar...” İMŞSA, 8/1/Ön iç kapak-1A

Mustafa b. Mehmed Efendi Vakfı:

Anadolu Kalemi Ser Halifesi olan Mustafa b. Mehmed Efendi; 20 Şubat 1783 tarihli vakfiyesinde “*irsen ve şirâen yedinde mülkü*”¹⁴² olduğunu belirttiği Cebecibaşı Mahallesi’nde¹⁴³ bulunan evini babası merhum Anadolu Kalemi Ser Halifesi Mehmed Efendi’nin daha önceden Kandilli Karyesi’nde inşa ettirmiş olduğu mektebin tamiri için vakfetmiştir.

Vakfedilen ev her ay 100’er akçe icâre-i müeccele ve mu’accele misliyle icâreteyn ile icâr olacaktır. Bu 100 akçenin 40 akçesi tevliyet vazifesi olurken; geri kalan 60 akçe söz konusu mektebin gerekli tamirâtı için harcanacaktır.

*“...beher şehîr yüzer akçe icâre-i müeccele ve mu’accele misliyle icâr olunub hasıl olan gallesinden kırk akçe vazife-i tevliyet olup mâ’ada altmış akçesi vâlid-i mâcidim sâbika Anadolu Kalemi başhalifesi merhûm Mehmed Efendi’nin medine-i Üsküdar’da tâbî’i Kandilli Karyesi’nde binâ ve ihyâ eylediği mekteb-i latîfin tamir ve termimine harc-u sarf oluna...”*¹⁴⁴

Hayatta olduğu sürece vâkıf tevliyete mutasarrıf olacak; kendisi vefât ettikten sonra ise tevliyet kızı Leyla Hanım’a geçecektir. Onun vefâtından sonra; Leyla Hanım’ın evlatları şeklinde devam edecektir. Tüm nesil sona erdiğinde; Anadolu Kalemi hulefâsından doğru yolda ve dindar olan kimse tevliyet vazifesine mutasarrıf olacaktır. Vakfa mütevellî olanlar söz konusu evde gerek kendileri icâre-i müeccele ile sakin olabilir gerek icâreteyn ile başka kişilere icâr edebilecektir. Vakfın gelirinin %40’ının tevliyet vazifesi adı altında vâkıf ve evlatlarının tasarrufunda olduğu görülmektedir.

¹⁴² Miras ve satın alma yoluyla mülkü olduğunu ifade etmektedir. Vakfiyelerde kişilerin sahip oldukları mülke ne yolla sahip olduklarını da belirttikleri açıklamalar bulunmaktadır. DM. gayrimenkul vakıfları içerisinde çok sık karşılaşılan bir durum değildir.

¹⁴³ Mevkûfâtın yeri; İstanbul Şer’iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğu (2015)’nda Koğacı Dede Mahallesi olarak gösterilmektedir. Vakfiye okunduktan sonra anlaşıldığı üzere; Koğacı Dede Mahallesi’nde vâkıfın sakin olduğu ancak; vakfedilen gayrimenkulün Cebecibaşı Mahallesi’nde bulunduğu tespit edilmiştir.

¹⁴⁴ İMŞSA, 8/1/45B

Mehmed Ağa b. Ali Vakfı:

Hayme-i Hassâ Mehterleri Ağası olan Mehmed Ağa b. Ali 15 Ağustos 1728 tarihli vakfiyesinde Defterdar Ahmet Çelebi Mahallesi’nde bulunan, “*Beş bâb odayı müşt Emil mülk-i menzilimi...*”¹⁴⁵ şeklinde tabir ettiği evini Abdurrahman Efendi Camii’nin mum ikadı ve müezzine belli dini ibadetlerde bulunması için vakfetmiştir.

Beş odanın her biri ayrı ayrı aylık belli bir akçeyle icâr olacaktır. Bu noktada vakfiyede dikkat çeken husus ise; “*beher şehir ... akçeye icâr olunub*” cümlesi içerisinde akçe oranının boş bırakılmıştır. Bunun sebebinin icâre miktarına mütevellinin o günün şartlarına göre karar kılmasının istendiği olduğu düşünülmektedir.¹⁴⁶

Elde edilen gelirin ne için harcanacağı vakfiyenin şart bölümünde detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Abdurrahman Efendi Camii müezzine günlük iki akçe ödenecektir. Bunun karşılığında müezzin; Hz. Peygamber’in ve vâkıfın ruhuna salavat ve dua hediye edecektir. Aylık 45 akçesi söz konusu camide mum ikadı için kullanılacaktır. Senelik 180 akçe şem-i asel¹⁴⁷ ikadı için harcanacak ve bu mum Berat gecelerinde kullanılacaktır. Söz konusu camide üç adet kandile revgan-ı zeyt iştira olunması için aylık 15 akçe harcanacaktır. Senelik 60 akçesi kandil ve چراغların ve günlük bir akçe odaların tamiri için sarf olunacaktır. Tevliyet vazifesi günlük bir akçedir. Aşağıdaki tabloda harcama kalemleri ve ücretler gösterilmiştir:

Tablo 9: Mehmed Ağa b. Ali Vakfı Vazife ve Ücretleri

Vazife/Masraf	Ücret/Harcama (Yıllık/Akçe)
Müezzin	720
Mum ikadı	540
Şem-i asel ikadı	180

¹⁴⁵ İMŞSA, 8/95/8B9A

¹⁴⁶ İncelenen diğer vakfiyeler arasında da net bir kira miktarının belirtilmediği vakfiyeler mevcuttur; ancak böyle bir durumda genel olarak; “*ecr-i misil*” kavramı kullanılmaktadır. Bu vakfiyede ise boş bırakılan yerle ilgili tahmini bir değerlendirme yapılmıştır.

¹⁴⁷ Bal mumu.

Revgan-ı zeyt iştirası	180
Kandil ve çerağların tamirâtı	60
Odaların tamirâtı	360
Tevliyet	360

Kaynak: İMŞSA, 8/95/8B9A

Tevliyet diğer vakfiyelerden farklı olarak doğrudan başka bir isme bırakılmıştır. Şaban b. Mustafa hayatta olduğu sürece vakfın mütevellisi olacak ve kendisinden sonra kimin olacağı ise hâkim kararıyla belirlenecektir.

“...Şâban b. Mustafa nâm kimesne mademâki hayydır vakf-ı mezbûra mütevellî ola ba’de rey-i hâkime müfevvez ola...”

Bu şekilde bir vakfın tevliyetiyle ilgili kararın vâkıfın ilk görevlendirdiği kişi sonrasında doğrudan mahkeme yoluyla belirlenmesinin istendiği görülmektedir.

Hacı Abdullah Ağa b. Hacı Ahmed Vakfı:

Kassâbân-ı Hassâ Ocağı Bölükbaşı olan Hacı Abdullah Ağa b. Hacı Ahmed 5 Ocak 1817 tarihli vakfiyesinde Makrohorî¹⁴⁸ Karyesi’nde bulunan biri bakkal biri kasap olmak üzere iki dükkân ve beraberinde bahçe vakfetmiştir.

Vakfedilen mülkler icâre-i vâhide ile icâr olunacaktır. İcâreden hasıl olan gelirle Makrohorî Karyesi’ndeki mekteb-i şerifte her kim hoca ise o kişiye yıllık on sekiz kuruş verilecektir. Her sene 18 kuruş revgan-ı zeyt ve 18 kuruş iki adet şem-i asel işтира olunacaktır. Karyedeki cami-i şerifin mihrabının arasında, sol tarafında ve içerisinde şem-i asel ve revgan-ı zeyt; Ramazan ayı vb. mübarek gün ve gecelerde ikad olunacaktır. Dükkân ve bahçenin icâresinden fazla kalan gelir mütevellide hıfz olacak ve söz konusu dükkânların tamiri için kullanılacaktır.

¹⁴⁸ Günümüz; Bakırköy, İstanbul.

Vâkıf hayatta olduğu sürece vakfının hasbî mütevellisi olacaktır. Kendisinden sonra karyede her kim usta¹⁴⁹ bulunur ise o kişi hasbî mütevelli olacak ve karye ahalisi vakfa hasbî nâzır olacaklardır.

Genel olarak bakıldığında; askeri zümre mensubu kişilere ait dört vakfiyede de hayri amaçların öncelik taşıdığı tespit edilmiştir. Vakfedilen mülklerin çokluğu bakımından Hacı Mustafa Ağa b. Habib Vakfı (8/1/Ön iç kapak-1A.) dikkat çekmektedir. Mustafa b. Mehmed Efendi (8/1/45B.) vakfiyesinde vâkıfın mülkünü ne yolla edindiğini belirten ifade diğer vakfiyelerde yer almazken buna karşılık; Mehmed Ağa b. Ali (8/95/8B9A) vakfiyesinde icâre miktarının boş bırakılması; incelenen vakfiyeler arasında bu şekildeki tek örnektir. Hacı Abdullah Ağa b. Hacı Ahmed (8/95/75A75B) vakfiyesinde icâre-i vâhide usulünün görülmesi ve tevliyetin hasbî olması ise; diğer vakfiyelerden ayırt edici hususlarıdır.

2.3.3. Âyan Vakıfları

Osmanlı Devleti'nde özellikle 17. yüzyıl itibariyle yükselen; askerî zümre ve reayanın yanında ayrı bir grup olarak karşımıza çıkan âyanlar da vakıf kurma faaliyetlerinde etkin rol almıştır. DM. gayrimenkul vakıfları içerisinde âyanlarla ilgili üç adet vakıf tespit edilmiştir. 95 numaralı defterde yer alan bu üç vakfiye; 8/95/14A16A, 8/95/47B48A ve 8/95/57A57B'dir. 8/95/14A16A kadın vakfı olmakla beraber; kendisi bir âyanın eşi olması dolayısıyla bu başlık altında değerlendirmeye alınmıştır.

Hatice Hatun bt. Ali (Sarı Nasuh Mahallesi Âyanı Zevcesi) Vakfı:

12 Nisan 1787 tarihli vakfiyede Hatice Hatun'un ismi zikredilirken Sarı Nasuh Mahallesi âyanı Hacı Ahmed Bek Efendi b. Damad Mehmed Paşa'nın eşi olduğu belirtilmiştir:

¹⁴⁹ Vakfiyede “usta” sıfatıyla o iş için uygun olacak kimsenin tarif edildiği düşünülmektedir. **İMŞSA, 8/95/75A75B**

“...Dârül-hilâfeti’l âliyye Kostantiniyyete’l mahmiyyede Sarı Nasuh Mahallesi âyanından umdet’ül emâcid vel âyan el-Hâc Ahmed Bek Efendi b. el-merhûm Damad Mehmed Paşa’nın sâkin olduğu menzile varub...”

“...mûmâ ileyh el-Hâc Ahmed Bek Efendi’nin zevcesi muharrerü’l muharrerât sâhibetü’l hayrât ve’l hasenât Hadice Hanım ibneti el-Hâc Ali Ağâ b. el-Hâc Hasan...”¹⁵⁰

Vâkıfenin eşinin vakfiyede tescil mütevellisi olduğu da anlaşılmaktadır:

“...meclis-i ma’kûd-ı mezkûrda vakf-ı câ’î’z-zikre li-ecli’t-tescil ve’t-tekmil mütevellî nasb ve tâyin olunan mûmâ ileyh el-Hâc Ahmed Bek Efendi mahzarında...”

Vâkıfe; birden fazla mahallede bulunan toplam 17 evini vakfetmiş; bu mülklerin hududu ve özellikleri vakfiyede ayrıntılı şekilde anlatılmıştır.¹⁵¹ Bunun yanında her bir evin ne miktarda icâr olacağı da ayrı ayrı belirtilmiştir. Aşağıdaki tabloda vakfa ait mevkûfâtın bulunduğu yer, parantez içinde her mahalleden kaç ev vakfedildiği ve evlerin icâre miktarı gösterilmiştir:

Tablo 10: Hatice Hatun bt. Ali Vakfı Vakfedilen Mülklerin Bulunduğu Yer ve İcare Miktarları

Mevkûfâtın Bulunduğu Mahalle	İcare Miktarı (günlük/akçe)
Mimar Acem (3 ayrı ev vakfedilmiştir.)	1
	Nısf (yarım)
	1
Kürkübaşı	1
Arabacı Bayezid	1
Hâce Hatun	1
Ali Fakih	2,5
Davudpaşa	2
Seydi Halife	2
Toptaşı	1
Kaptan Sinan Paşa	1
Atik Ali Paşa	1
Samatya Kapısı/Hacı Hüseyin ¹⁵² (3 ayrı ev vakfedilmiştir.)	1
	3,5

¹⁵⁰ İMŞSA, 8/95/14A16A

¹⁵¹ Örn; “...bir taraftan Kanca(?) Hüseyin Çelebi menzili ve bir taraftan Haseki(?) zevcesi menzili ve bir taraftan müvekkilem mûmâ ileyhimânın zikr-i âti menzili ve bir taraftan târik-i âm ile mahdûd tûlen ve arzan bi-hesab-ı terbî’i dört yüz zira’ arsa üzerinde mebnî tabaka-i ûlyâda fevkanî üç oda ve dehliz ve tabaka-i vüstâda bir oda ve süflâda âhur ve kenif ve bir mikdar havluyu müstemil yevmi bir akçe icâre-i müecceleye mütehammil bir bâb menzil...”

¹⁵² Vakfiyede bu bölge şu şekilde geçmektedir: “...Mahmiye-i mezbûrede Samatya Kapısı dâhilinde el-Hac Hüseyin vâki’ bir taraftan...” Vakfiyedeki eksikliğe karşılık bu bölgenin mahalle olduğu düşünülmektedir.

	3,5
Sancakdar Hayreddin	3
İbrahim Paşa	1,5
Mîr-Ahur ¹⁵³	2

Kaynak: İMŞSA, 8/95/14A16A

Görüldüğü üzere vakfedilen evlerin çokluğu dikkat çekmektedir. İncelen diğer vakfiyelere nispeten daha fazla mülkün vakfı söz konusudur. Ayrıca evlerin icâre miktarları evlerin yapısına göre değişim göstermektedir.¹⁵⁴

Vakfın şartları incelendiğinde vakfın belli dini ibadetlerin gerçekleştirilmesi için kurulduğu ve hayrî vakıf niteliği taşıdığı anlaşılmaktadır. Şartlar şu şekilde sıralanmaktadır: Şehzade Sultan Mehmed Han Camii-i şerifinde belli sure ve duaların okunup Hz. Peygamber, vâkıfe ve ebeveynlerinin ruhlarına ihda edilmesi istenmiştir. Bu vazifenin ücreti günlük beş akçedir. Koruk Mahmud Mahallesi'nde Has Odabaşı Behruz Ağa Camii-i Şerifi'nde vaaz verilecektir; Hz. Peygamber ve vâkıfe ruhlarına hayır duaları ihda eylenecektir. Bu vazifenin ücreti de günlük beş akçedir. Yine aynı camiide Kur'an ta'limi yapılacaktır. Bu ta'limde bulunan talebeler ile Hz. Peygamber ruh-u şerifleri için 11 salavat-ı şerif getirilecektir. Vâkıfe ve ebeveynin ruhları içinde hayır dua ihda eylenecektir. Bu vazifenin ücreti de günlük beş akçedir. Ali Çelebi Camii'nde de vaaz verilecektir. Hz. Peygamber ruh-u şerifleri için, vâkıfe ve ebeveyni için belli hayır duaları okunacaktır. Bu görevin ücreti de günlük beş akçedir. Nuri Dede Mescid-i şerifinde Pazartesi gecelerinde yine belli dini ibadetlerde bulunulacaktır. Bu görevin ücreti günlük bir akçedir. Günlük bir akçe "hâfız-ı seccâde" vazifesidir. Behruz Ağa Camii'nde de seccade, şilte ve rahle gibi eşyaların hıfzı ve vaaz sırasında kapının kapalı tutulması gibi görevler için de bir vazife belirlenmiştir.¹⁵⁵ Cibâyet

¹⁵³ Mîrâhur; Osmanlı'da "imrahor" olarak da kullanılan bir terimdir. "*Saray ve hükümdarların atlariyle ilgilenen teşkilâtın başıdır.*" Bkz; Abbas Sabbağ, "Mîrâhur", **TDVİA**, C.30, İstanbul, 2020, s.141

¹⁵⁴ Evlerin yapısının daha iyi anlaşılabilmesi için örneğin; el-Hac Hüseyin Mahallesi'nde yevmi 3,5 akçe icâre-i müeccele ile icâr olan evle ilgili; "...*tabaka-i ûlyada bir köşk...*" olduğunu öğrenmekteyiz. Yine aynı mahallede bulunan ve aynı miktarda icâre-i müecceleye tâbii olan bir diğer evin de özelliklerine baktığımızda; "...*tûlen ve arzan bi-hesab-ı terbi'i iki yüz yetmiş dokuz zirâ' arsada mebnî tabaka-i ulyâda iki oda ve bir ocaklı sofa ve dehliz ve bir matbah ve tabaka-i vüstâda üç oda ve bir ocaklı sofa ve dehliz ve bir matbah ve süflâda iki oda ve kenif ve kömür ocak ve bi'r-i mâ ve bir mikdar havluyu müştamil...*" şeklinde sıralandığını görmekteyiz. Evlerin sahip olduğu özelliklere göre de icâre-i müeccele farklı miktarlarda karşımıza çıkmaktadır.

¹⁵⁵ Bu vazife ücretinin de günlük bir akçe olduğu düşünülmektedir.

vazifesi; günlük bir buçuk akçe, kitâbet vazifesi; günlük bir buçuk akçe, tevliyet vazifesi; günlük dört akçedir.

Tevliyet vazifesi ilk olarak vâkıfenin tasarrufundadır. Kendisinin vefâtından sonra eşi Ahmed Bey’e şart kılınmıştır. Ondan sonrasında ise; bu tasarrufu evlatları devam ettirecektir. Tüm nesil sona ererse; Hatice Hatun’un babasının, Seyyid Mustafa Çelebi mescidinde; on sultanî, vaz’ eylediği minberi-i şerif, şeyh’ül kurra ve diğer hizmetleri¹⁵⁶ veren vakfının mütevellisi bu vakfın da mütevellisi olacaktır.

Vakıf gelirleri tüm evlerin günlük akçe gelirleri toplandıktan sonra yaklaşık günlük 30 akçe olmaktadır. Buna karşılık vakfın vazifeleri toplamı ise 28 akçedir. Tevliyet vazifesinin aile bireylerine şart olması bakımından tevliyet ücretinin vakfın gelirlerine göre ne miktarda olduğunu hesapladığımızda; yaklaşık %13’lük bir payının olduğu görülmektedir. Bu durumda vakfın bireysel veya ailevi menfaatlerden çok gelirinin hayrî amaçlara ve vakfın gerekli diğer masraflarına yönlendirildiği görülmektedir.

Vakfiyenin tarihinden anlaşılacağı üzere; Osmanlı Devleti’nde âyanların otoritesinin güçlü olduğu bir dönemdir. Vakfedilen malların çokluğundan yola çıkarak anlaşılan ekonomik güç; bu durumla ilişkilendirilebilmektedir.

İsmail Ağa b. Hacı Ali Vakfı:

Sultan Bayezid-i Cedid Mahallesi âyanından olan İsmail Ağa b. Hacı Ali; 5 Kasım 1727 tarihli vakfiyede Hobyar Mahallesi’nde bulunan evlilerin yaşayabileceği bir tür lojman olduğu düşünülen 20 müteehhilin odalarını vakfetmiştir.¹⁵⁷ DM. vakıfları arasında müteehhilin odalarının vakfedildiği ikinci örnektir.¹⁵⁸ Odalar icâre-i müeccele ile icâr edilecektir.

¹⁵⁶ Diğer hizmetler vakfiyede; “*Hidemat-ı saire*” olarak ifade edilmektedir.

¹⁵⁷ Bkz; Bahaeddin Yediyıldız, “Müessese-Toplum Münasebetleri Çerçevesinde XVII. Asır Türk Toplumu ve Vakıf Müessesesi”, **Vakıflar Dergisi**, S. 15, 1982, s. 23-53

¹⁵⁸ Diğer vakfiye; **İMŞSA**, 8/95/24B25B “Kaytas Çavuş b. Abdülmennan Vakfı”

“...mezkûr olunan odalar yed-i mütevellî ile beher yevm birer akçe müeccele-i misliye ile icâr olunub...”¹⁵⁹

Vakfın gelirinin belli konumlardaki dinî görevlilerin ücretlerinin karşılanması için harcanacağı görülmektedir. Sultan Bayezid-i Cedid mescid-i şerifinde hatib olanlara günlük 10 akçe ve selâ müezzini olanlara beş akçe vazife verilecektir. Kitâbet ve cibâyet vazifeleri birer akçedir ve bu görevleri vâkıfın tayin etmiş olduğu Hobyar mescid-i şerifi imamı Abdullah Efendi üstlenecektir. Kendisinden sonra ise; bu vazifeye mutasarrıf olacak kişi mütevellî kararıyla belirlenecektir.

10 akçe tevliyet vazifesidir ve vâkıf hayatta olduğu sürece bu vazifeye mutasarrıftır. Kendisinden sonra ise; kardeşinin kızı Ümmügülsüm Hatun’a ve onun evlatlarına şart kılınmıştır. Bu neslin son bulmasıyla tevliyet vâkıfın bir diğer kardeşinin oğulları olan Yusuf ve Ömer Çelebi’ye geçecektir. Vakfın nezâreti için; Sultan Bayezid-i Cedid Mahalle ahalisi hasbî nâzır olacaktır. Vazife ücretleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 11: İsmail Ağa b. Hacı Ali Vakfı Vazife ve Ücretleri

Vazife	Ücret (günlük/akçe)
Hatib	10
Selâ müezzini	5
Kitâbet	1
Cibâyet	1
Tevliyet	10

Kaynak: İMŞSA, 8/95/47B48A

Vakfiyede dikkat çeken husus; tevliyet vazifesinin yüksek olmasıdır. Vakfın gelirinin neredeyse yarısının tevliyet vazifesi altında vâkıf ve aile bireylerine kaldığı görülmektedir.

¹⁵⁹ İMŞSA, 8/95/47B48A

Hacı Ahmed Efendi b. Ali ve eşi Âişe Hatun Vakfı:

30 Nisan 1765 tarihli vakfiyede Sancakdar Hayreddin Mahallesi âyanı olan Hacı Ahmed Efendi ve eşi Âişe Hatun ortaklaşa bir vakıf kurmakta ve vakfedilen evin ikisinin ortak mülkü olduğu anlaşılmaktadır.

“...vakf-ı âti’z-zikrin sudûruna değin zevcem müvekkilem mezbûre Âişe Hatun ile nim alal’iştirâ (?) es’seviyye yedimizde mülkümüz olub...”¹⁶⁰

Hacı Ahmed Efendi’nin aynı zamanda Cizye Kalemi Baş Halifesi olarak askerî zümreye dahil olduğu görülmektedir.

“...Sancakdar Hayreddin Mahallesi âyânından halâ Cizye Kalemi Baş Halifesi olan umdetü’l-erbâbü’t-tahrir ve’l-kalem sâhibü’l hayrât ve’l-hasenât el-Hâc Ahmed Efendi ibn Ali...”

Vâkıfların şartından anlaşılacağı üzere; ev icâreteyn usulü ile icâr edilecektir.

“...bâ yed-i mütevelli yevmi bir akçe icâre-i müeccele ve icâre-i mu’accele-i ma’lûme ile icâr olunub...”

Müeccelede hasıl galle ile bina işтира olunacak ve ayrıca Arabacı Bayezid Mahallesi’ndeki Emirler Tekkesi’nde şeyh olan Şeyh Seyyid İsmail Efendi’nin vefâ ettiği miktar kadar kandil ikad olunacaktır. İcare-i mu’accelede arta kalan fazla olduğunda mütevelli elinde bulunacak ve Emirler Tekkesi’nin gerekli tamirâtı için harcanacaktır.

“...Arabacı Bayezid Mahallesi’nde vâkî’ Emirler Tekyesi dimekle ma’rûf tekyede vefâ itdiği mikdarı kanâdil ikâd oluna ve icâre-i mu’accele vâkî oldukça mütevelli olanlar kabz edüb...”

Tevliyet Şeyh Seyyid İsmail Efendi’ye meşruttur. Kendisi vefât ettikten sonra; onun evlatları devam edecektir. Tüm nesil sona erdiğinde ise Şeyh Seyyid Nizameddin

¹⁶⁰ İMŞSA, 8/95/57A57B

Efendi'nin evlatları şeklinde devam edecektir. Şartta belirtilen tüm bu kişiler vefat ettiğinde ise; söz konusu tekkenin şeyhi her kim ise o kişi vakfa mütevellî olacaktır.

Bu vakfiyede bahsedilen Emirler Tekkesi'nin kuruluş vakfiyesi de DM. kayıtları arasında yer almaktadır. DM. gayrimenkul vakıflarından Arapça vakfiyelerden biri olan 8/95/58B; Bayram Dede b. Abdüsselâm'ın iki zaviye/tekke vakfettiği 1 Nisan 1542 tarihli vakfiyesidir. Bu iki tekkenin Seyyid Seyfullah Efendi Tekkesi ve Seyyid Nizam Tekkesi (Emirler Tekkesi) olduğu tespit edilmiştir.¹⁶¹

Bir vakıf olarak kurulan tekkeye yıllar sonra tekkenin mum ikadı ve gerekli tamirâtı adına başka bir vakıf kurulmuştur. DM. 95 numaralı defterdeki bu iki vakfiye kaydı yaklaşık iki yüzyıl sonra söz konusu dini yapının hala daha hizmet verdiğini göstermekte ve hem kuruluş vakfiyesi hem de kendisine hizmet adına kurulan bir diğer vakfın bir arada değerlendirilebildiği; vakıf kültürünün anlamını doğrudan yansıtan örnekler olarak çalışmamız içerisinde ayrı bir önem kazanmaktadır.

Âyanların vakıf kurma faaliyetleri hakkında; mal varlıklarının korunması adına bir teminat olması yahut hayrî amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilip itibarlarını koruma güdüsü taşıdığı gibi tartışmalar mevcuttur.¹⁶² Bu noktada ele alınan üç örnek içerisinde evlatlık vakıfla karşılaşılmadığını ve dini duygular barındırarak kurulan vakıflar olduğunu belirtmek gerekir. Âyanların vakıf kurumuyla ilişkisiyle ilgili net bir iddia ortaya koymak var olan verilerimiz üzerinden mümkün değildir; ancak araştırılmaya muhtaç bir konu olarak gelecekteki çalışmalarla desteklenmesi hedeflenmektedir.

¹⁶¹ Haz.: Mustafa Koç, **Revnakoğlu'nun İstanbul'u İstanbul'un İç Tarihi, Fatih, Fatih Belediye Başkanlığı**, C.5, 2021 s.2314-2315 "Revnakoğlu, bu tekkenin 'Silivrikapı dahilinde Arabacı Beyazıt Mahallesi'nde olup Hacı Bayram Dede Vakfı'ndan' olduğunu kaydeder." Tekkelerle ilgili ayrıntılı bilgi adı geçen eserde yer almaktadır.

¹⁶² Nejla Doğan, "Waqf Activities of the Local Notables (Ayan): The Case of Kayseri Sanjak", **Journal of Social Science and Humanities**, 5/, 2021, s.190-214

2.3.4. Şeyhlerin Kurmuş Olduğu Gayrimenkul Vakıfları

DM. gayrimenkul vakıfları içerisinde şeyhlerin kurmuş olduğu altı adet vakıf tespit edilmiştir. Bu vakıflardan 8/163/75-78; “*Mîrî Arazi Üzerinden Kurulan Vakıflar*” başlığı altında açıklanmıştı. Geri kalan beş vakfiye ise; 8/95/19A, 8/95/30A30B, 8/95/79A79B, 8/129/39-40 ve 8/145/26-27’dir.

DM. gayrimenkul vakıflarından vakıf kurucularının şeyh olduğu vakfiyeler iki evlatlık vakıf, iki tekke/zaviye olmak üzere kurulan vakıf ve iki adet dergahın vazife ve hizmetlerinin karşılanması adına kurulan vakıf olmak üzere kendi aralarında farklı cihetler taşımaktadır. Ayrıca şeyhlerin mensubu olduğu tarikatlar da çeşitlilik göstermektedir. Kurulan vakıfların hangi tarikata bağlı olduğu ve ne cihete kurulduğu aşağıda tablo şeklinde gösterilmektedir:

Tablo 12: Şeyhlerin Kurmuş Olduğu Vakıfların Genel Tablosu

Vakfiye No.	Vâkıfın İsmi	Bağlı Olduğu Tarikat	Vakfın Ciheti	Mevkufatın Cinsi
8/163/75-78	Musulluzâde Şeyh Hacı Mustafa Şakir Efendi	Nakşibendiyye	Ruhaniye Dergâhı’nın gerekli masraf ve vazife ödemeleri	Ev, dükkân ve beraberinde menkûl mallar (üzüm bağı ve zeytin ağaçları)
8/95/19A	Şeyh Sırrı Mehmed Efendi b. Ahmed Efendi	Kâdiriyye	Evlatlık	Ev
8/95/30A30B	Seyyid Şeyh Mehmed Efendi b. İbrahim	Halvetiyye	Tekke/Zaviye	Ev
8/95/79A79B	Şeyh Mehmed Eserdâr Efendi b. Osman b. Mehmed	Sa’diyye	Zaviye	Ev
8/129/39-40	Seyyid Şeyh Eyub Hulûsi Efendi	Sa’diyye	Evlatlık	Ev ve beraberinde menkul ev eşyaları
8/145/26-27	Seyyid Hüseyin Hıfzı b. Ali	Bedeviyye	Dergâh fukaralarının taâmiyesi	Ev

Kaynak: İMŞSA, 8/95/19A, 8/95/30A30B, 8/95/79A79B, 8/129/39-40, 8/145/26-27, ve 8/163/75-78.

Seyh Sırrı Mehmed Efendi b. Ahmed Efendi Vakfı:

Şeyh Sırrı Mehmed Efendi; 13 Temmuz 1710 tarihli vakfiyesinde İskender Ağa Mahallesi'nde bulunan evini vakfetmiştir. Vakfiyede Şeyh Sırrı Mehmed Efendi'nin Kâdiriyye Tarikatı şeyhlerinden olduğu belirtilmektedir.

“...Meşâyih-i Kâdiriyye'den talebe'l hayrât ve'l hasenât umdetü's-sâli(?) es-sâlikin eş-Şeyh Sırrı Mehmed Efendi b. el-merhûm Ahmed Efendi...”¹⁶³

Vâkıfın şartlarından anlaşıldığı üzere vakfın evlatlık vakıf olduğu görülmektedir. Şöyle ki vakfedilen ev icâre-i mu'accele ve günlük bir akçe icâre-i müeccele ile icâr olunacaktır. Vâkıf hayatta olduğu sürece icâreteyn ile elde edilen gelire kendisi mutasarrıf olacaktır. Kendisinden sonra vâkıfın evlatları şeklinde devam edecektir. Tüm nesil sona erdiğinde; İskender Ağa Mahallesi'nde bulunan Kadiriyye Tekkesi'nde her kim şeyh ise o kişi icâreye mutasarrıf olacaktır.

Seyyid Şeyh Mehmed Efendi b. İbrahim Vakfı:

Seyyid Şeyh Mehmed Efendi; 12 Haziran 1794 tarihli vakfiyesinde Bursa'da Eşrefler Mahallesi'nde bulunan evini vakfetmiştir. Vakfiyede Seyyid Şeyh Mehmed Efendi'nin Halvetiyye Tarikatı şeyhlerinden olduğu belirtilmektedir.

“...mahrûse-i Birusa'da Göcek/Küçük(?).... kurbünde Eşrefler Mahallesi ahâlisinden olub Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye Kostantiniyyete'l mahmiyede At Meydanı kurbünde Mehmed Paşa Tekyesi'nde misâfîren sâkin meşâyih-i tarîk-i Halvetiyye'den kudretü's(?) sâlikîn es-Seyyid eş-Şeyh Mehmed Efendi b. İbrahim...”¹⁶⁴

Vâkıf; dört odalı evinin bir odasında tarîk-i halvetiyye âyinini icra etmek üzere postnişin olarak kendisi sakin olacak ve vakfın hasbî tevliyetini de üstlenecektir. Diğer üç odada “fukara-i dervişân” sakin olacak ve tarikat âyinlerini icra edeceklerdir. Vâkıf vefât ettiğinde; vâkıfın hulefâsından uygun bir kimse vakfa post-nişin ve hasbî

¹⁶³ İMŞSA, 8/95/19A

¹⁶⁴ İMŞSA, 8/95/30A30B

mütevelli olacak ve dervişlerle beraber tarikat ayinlerini icra edeceklerdir. Şartta belirtilen kişilerin tamamı vefât ettiğinde ise Halvetiyye tarikatından mütediyyin bir kimse söz konusu evde post-nişin ve hasbî mütevelli olacaktır.

Şeyh Mehmed Efendi'nin vakfettiği evin Halvetiyye Tarikatı'na bağlı bir tekke/zaviye olarak hizmet vereceği anlaşılmaktadır.

Şeyh Mehmed Eserdâr Efendi b. Osman b. Mehmed Vakfı:

Şeyh Mehmed Eserdâr Efendi 12 Şubat 1821 tarihli vakfiyesinde Keçeci Pîrî Mahallesi'nde bulunan evini zaviye olmak üzere vakfetmiştir. Vâkıfın Sa'diyye Tarikatı'na mensup olduğu belirtilmektedir.

“...Şöyle şart ve ta'yîn eyledim ki ben turûk-u aliyyeden olan tarîk-i Sa'diyyeden olmağla menzil-i mezkûr zâviye olmak üzere şeyhi ve hasbî mütevellisi olub...”¹⁶⁵

Vâkıf zaviyede şeyh ve vakfın hasbî mütevellisi olacaktır. Haftada bir defa tarîk-i Sa'diyye üzere belli zikir ve dualar yapılacaktır. Vâkıfın vefâtından sonra kardeşi Şeyh İsmail Efendi zaviyede sakin olarak mütevelli olacak ve tarikat âyinlerini icra edecektir. Onun vefâtından sonra ise; kardeşinin evlatları ve evlatlarının neslinin son bulmasıyla da vâkıfın kardeşi ve kendisinin hulefâsından uygun bir kimse bu vazifeyi devam ettirecektir. Hulefâ yok olduğunda ise; meşâyih-i Sa'diyye muhtarı zâviyede sâkin olacak ve âyin-i Sa'diyye'yi icrâ edecektir. Vakfa şeyhülislâm ve müftî olan efendiler hasbî nâzır olacaktır.

Seyyid Şeyh Eyub Hulûsi Efendi Vakfı:

Seyyid Şeyh Eyub Hulûsi Efendi 19 Haziran 1855 tarihli vakfiyesinde; Çakır Ağa Mahallesi'nde bulunan evini ve beraberinde evinde bulunan; minder, seccade,

¹⁶⁵ İMŞSA, 8/95/79A79B

tepsi vb. menkul ev eşyalarını vakfetmiştir.¹⁶⁶ Vâkıfın Sa'diyye tarikatına mensup olduğu ifade edilmektedir.

“...tarikât-ı alîyye-i Sa'diyye'den sâhibe'l hayrât ve'l-hasenât ve râğibe'l meberrât ve'l ... reşâdetlü es-Seyyid eş-Şeyh Eyyûb Hulûsi Efendi meclis-i şer'-i şerîf-i enver...”¹⁶⁷

Vâkıf hayatta olduğu sürece vakfettiği evde kendisi sakin olacak ve söz konusu menkul eşyalar da onun tasarrufunda olacaktır. Vefâtından sonra ise; vâkıfın kardeşi ve kardeşinin vefâtından sonra ise kardeşinin evlatları şeklinde tasarruf devam edecektir. Tüm nesil sona erdiğinde; Sa'diyye tarikatı halifelerinden uygun bir kişi mutasarrıf olacaktır. Sonuç olarak; vakfın evlatlık bir vakıf olduğu anlaşılmaktadır.

Seyyid Hüseyin Hıfzı Efendi b. Ali Vakfı:

Seyyid Hüseyin Hıfzı Efendi b. Ali 14 Eylül 1875 tarihli vakfiyesinde; Molla Gürânî Mahallesi'nde bulunan birbirine bitişik 2 evini vakfetmiştir. Vakfiyede Seyyid Hüseyin Hıfzı'nın Bedeviyye Tarikatı'na bağlı dergâhın postnişini olduğu ifade edilmektedir.

“...Medine-i Üsküdar'a muzâfe İstavroz Karyesi'nde kâin tarikât-ı alîyye-i bedeviyyeden ihyâsına muvaffak oldukları dergâh-ı şerîfin postnişini sâhibe'l hayrât işbu bâisü'l-kitâb es-Seyyid Hüseyin Hıfzı Efendi ibn Ali b. Hüseyin meclis-i şer'-i şerîf-i...”¹⁶⁸

Vakfedilen evler icâreteyn ile icâr olacaktır. Hasıl olan icâre dergâh-ı şerifte her kim postnişin olursa onda kabz olacak ve dergâh fukaralarının yeme-içme masrafları için sarf olunacaktır. Sonrasında bir fazla kalır ise; bu fazla dergâhın iktiza eden tamirat masrafları için harcanacaktır. Tevliyet vazifesi hasbî şekilde dergâh postnişinlerine meşrûttadır.

¹⁶⁶ Bu menkul ev eşyaları vakfiyesinde ayrıntılarıyla belirtilmektedir.

¹⁶⁷ İMŞSA, 8/129/39-40

¹⁶⁸ İMŞSA, 8/14526-27

Vakfiyede dikkat çeken husus diğer vakfiyelerden farklı olarak; Evkaf-ı Hümayun Nezâreti nâzırları tarafından vakfın hasbî nezâretinin gerçekleştirilmesinin belirtilmesidir.

“...ve vakf-ı mezkûreye Evkaf-ı Hümayûn nâzırları hasbî nezâret eyleyeler...”

Bu örnek beraberinde; 1826 yılı itibariyle Evkaf-ı Hümayun Nezâreti’nin kurulmasından sonra vakfiyelerde belirtilen şartlarda belli hususlarda vakıflarla ilgili değişen kurumsal yapının etkisinin görüldüğünü söyleyebilmekteyiz.

2.3.5. Gayrimüslim Vakıfları

Osmanlı Devleti’nde gayrimüslimlerin de Müslümanlar gibi vakıf kurma hakkı olduğu bilinmektedir. Bu hak İslam hukukuna göre zürri vakıf konusunda Müslümanlar için ne şekildeyse gayrimüslimler için de o şekilde kabul edilirken buna karşılık; hayrî vakıf kurma konusunda belli sınırlar koyulmuştur.¹⁶⁹ Gayrimüslimler tarafından bir kilise yahut manastıra doğrudan vakfedilmesi yasaktı; ancak kilise/manastır fukarasına şart koşularak vakıf kurulabilirdi.¹⁷⁰

Davudpaşa Mahkemesi gayrimenkul vakıfları arasında bir adet gayrimüslim vakfı bulunmaktadır. 8/95/59B numaralı vakfiye 12 Kasım 1803 tarihli bir 19. yüzyıl vakfiyesidir. Murad v. Yasef isimli vâkıf, Tatavla¹⁷¹ Karyesi’nde bulunan evini arsasıyla birlikte Kıbrıs’ta bulunan Gikko¹⁷² Manastırı’nın üç adet sarnıcının tamirâtı ve manastır fukarası için vakfetmiştir. Vâkıf söz konusu arsanın icâreteyn ile kiralanmasını şart koşmuştur:

“...arsa-i mahdûde-i mezkûre icâre-i mu’accele-i misliye ve beher şehîr ellîşer akçe icâre-i müeccele ile bâ yed-i mütevellî icâr olunub...”

¹⁶⁹ Siddık Korkmazer, “Osmanlı Kıbrıs’ında Gayrimüslim ve Kilise Vakıfları”, **ATEBE Dini Araştırmalar Dergisi**, 1/5, 2021, s.40

¹⁷⁰ Kenan Yıldız, “Aykırı Vakıflar: Osmanlıda Fukarâ-yı Müslimîni de Gözeten Gayrimüslim Vakıfları”, **Osmanlı Araştırmaları**, S.54, 2019 s.145

¹⁷¹ Günümüzde; Kurtuluş Semti, İstanbul.

¹⁷² Manastırın ismi; Korkmazer, **a.g.m.** s.49 aracılığıyla tespit edilmiştir.

Vâkıfın şartı bölümünden söz konusu manastırın mütevellisi olduğu anlaşılmaktadır.¹⁷³

“...Gikko Manastırı ta’bîr olunur hala mütevellisi olduğum manastırın üç aded sarnıçlarının iktizâ eden ta’mirâtıyla manastır-ı merkûmun fukarâsına harç ve sarf oluna...”¹⁷⁴

Vakfın tevliyeti vâkıfa şart kılınmıştır. Kendisinden sonra ise evlatları devam ettirecektir ve hasbî tevliyet söz konusudur. Tüm nesli sona erdiğinde ise; manastır mütevellileri bu vakfa da müteveli olacaktır:

“...vakfi mezkûrumun tevliyeti bana meşrûta olub vakfi mezkûruma sağlığında kendim hasbî müteveli olam helâkımdan sonra mutlaka evlâdım ve evlâd-ı evlâdımın ekberi bervec-i muharrer hasbî müteveli ola ba’de’l-inkıraz ol evlâd manastır-ı merkûm mütevellilerinden bir (?) vakf-ı mezkûreye müteveli ola...”

Vakfiyede belirtilen şartlarda görüldüğü üzere; doğrudan manastıra bir vakıf gerçekleştirilmemiştir. Gayrimüslimlerin hayrî vakıflarını sadece kilise/manastır fukarasına yönelik yapabilme hakkının yanında aynı zamanda dini yapıların gerekli tamirat masrafları için de vakıf kurabildikleri bu vakfiye aracılığıyla tespit edilmiştir.

¹⁷³ Kilise/Manastır vakıflarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için; Korkmazer, **a.g.m.** s.48-49

¹⁷⁴ **İMŞSA, 8/95/59B**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DAVUDPAŞA MAHKEMESİ GAYRİMENKUL VAKIFLARININ DEĞERLENDİRMESİ VE VAKFİYE ÖZETLERİ

3.1. YÖNTEM AÇIKLAMASI

Çalışmanın bu bölümünde incelemiş olduğumuz Davudpaşa Mahkemesi'nde kayıtlı 53 gayrimenkul vakfının genel değerlendirmesi sayısal veriler üzerinden yapılmış olup; aynı zamanda vakfiyeler aracılığıyla ulaştığımız sosyal ve kültürel yapıya ilişkin bilgiler belli başlıklar halinde listelenmiştir. Ayrıca konu bakımından birinci bölümde ele alınan vakıfların idari kadrosu; burada detaylandırılmış tablolar halinde sunulmuştur.

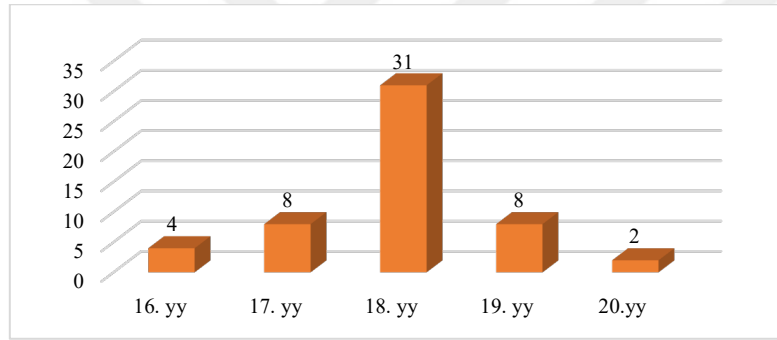
Davudpaşa Mahkemesi gayrimenkul vakıfları İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğu'ndan (2015) tespit edilmiştir. Çalışma içerisinde vakfiyeler için söz konusu katalogdaki numaralandırma esas alınmıştır. Buna göre İMŞSA.'daki mahkeme numarası, ardından defter numarası ve varak numarasına göre bir tasnif yapılmıştır. Örneğin; 8/95/19A numaralı vakfiye için; "8" Davudpaşa Mahkemesi İMŞSA. numarası, "95" defter numarası ve "19A" varak numarasıdır.

İlgili vakfiyelerin katalog aracılığıyla tespiti sonrasında belgelerin transkript sürecine başlanmıştır. Vakfiye çevirileri için emin olunmayan kelimeler yanındaki (?) sembolüyle belirtilmiş ve okunulamayan yerler ise (...) ile ifade edilmiştir. Her bir vakfiye; transkriptinden sonra tüm vakfiyeler için ortak bir şablon şeklinde olan özetler haline getirilmiştir. Vakfiyeler sırasıyla çeviri, özet ve elde edilen verilerin sayısallaştırılması metoduyla ele alınmıştır. Vakfiyelerin onay tarihi için ise miladi takvim esas alınmıştır.

3.2. DAVUDPAŞA MAHKEMESİ GAYRİMENKUL VAKIFLARININ GENEL DEĞERLENDİRMESİ

DM. gayrimenkul vakıflarından en erken tarihli vakfin 1531 yılında kurulan 8/95/6B7B ve en geç tarihli vakfin ise 1910 yılında kurulan 8/172/100-101 olduğu görülmektedir. Tarihsel açıdan geniş bir dönemi kapsayan vakfiyelerin bütününe bakıldığında; vakıfların sayısı ile ilgili 18. yüzyılda bir yoğunlaşma olduğu anlaşılmaktadır. İncelenen 53 vakfin 31'i bu dönem içerisinde kurulmuştur. Yüzyıllara göre vakıf oranı Grafik 1'de gösterilmiştir.

Grafik 1: DM. Gayrimenkul Vakıflarının Dönemlere Göre Sayısı (1531-1910)

Kaynak: İMŞSA, 1, 95, 129, 145, 163 ve 172 numaralı defterler.

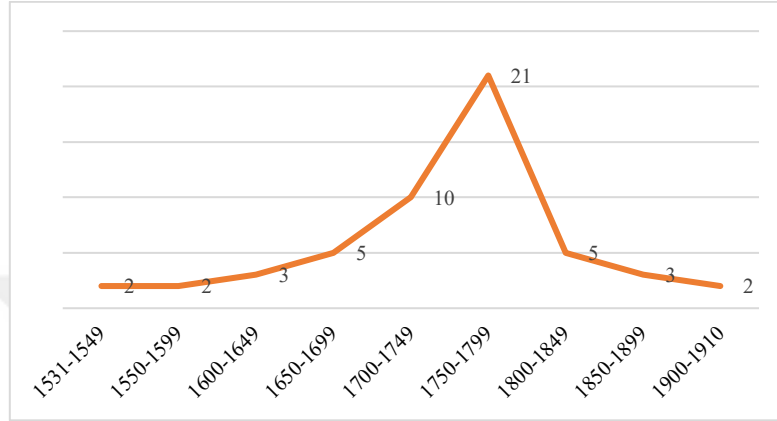
16.yy'da kurulan 4 vakfa ait vakfiyelerin dilinin Arapça olduğu görülmektedir. Diğer iki Arapça vakfiye ise; 17.yy'da onaylanmıştır. Geri kalan tüm vakfiyelerin dili Türkçedir.

DM. gayrimenkul vakıflarının 18.yy'ın ikinci yarısında sayıca zirveye ulaştığı ve bu dönemden sonra ise düşüşe geçtiği görülmektedir. Bu noktada söz konusu dönem içinde diğer mahkemelerde kurulan vakıf sayılarıyla karşılaştırıldığında; Evkaf Muhasebeciliği Mahkemesi'ndeki kurulan vakıf sayısındaki yaşanan yükselişle arasında bir uyum olduğu görülmektedir.¹⁷⁵ Ayrıca; 18. yüzyılın son çeyreğinde

¹⁷⁵ Gürsoy; 1700-1760 yılları arasındaki iktisadi genişlemenin kurulan vakıf sayısı ile doğrusal ilişkisinden bahsetmektedir. Bkz; Çiğdem Gürsoy, "Aynı ve Başka: Evkaf Muhasebeciliği Mahkemesi Para Vakfı Kayıtları (1491-1828)", Belleten, TTK Yayınları, C.83, Sayı: 296, 2019, s.103 ve aynı zamanda Evkaf Muhasebeciliği'nde kurulan vakıf sayısında yaşanan yükseliş 1739-1768 yılları arasında Belgrad Antlaşması'yla birlikte sağlanan barış ortamıyla ilişkilendirilmektedir. Bkz; Çiğdem

Davudpaşa Mahkemesi'nde kurulan para vakıflarındaki yükselişin aynı dönemde gayrimenkul vakıfları için de geçerli olduğu tespit edilmiştir.¹⁷⁶

Grafik 2: DM. Gayrimenkul Vakıflarının Elli Yıllık Dönemler Halinde Dağılımı (1531-1910)

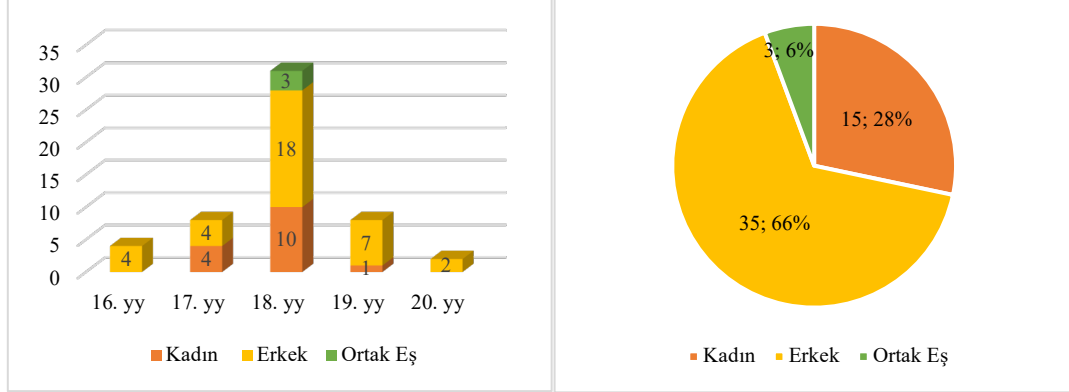
Kaynak: İMŞSA, 1, 95, 129, 145, 163 ve 172 numaralı defterler.

Vakıf kurucularının cinsiyet dağılımı Grafik 3'te gösterilmektedir. Erkekler 35 vakıf kadınlar ise; 15 vakıf kurmuştur. Bunların yanında kadın ve erkek olarak eşlerin birlikte ortak mülklerini vakfettiği 3 vakıf ayrı bir kategori olarak değerlendirilmiştir. DM. gayrimenkul vakıf kurucularının %66'sını erkekler; %28'ini ise kadınlar oluşturmaktadır. Eşlerin ortak bir şekilde kurmuş oldukları vakıflar %6'luk bir paya sahiptir. Bu noktada her ne kadar erkeklerin kurmuş olduğu vakıf sayısı kadınlarınkine göre daha fazla olsa da sınırlı sayıda belge içerisinde tespit edilen doğrudan kadınların sahip oldukları mülklerini vakıf haline getirdiği 15 örneğin ve eşleriyle beraber vakıf kuran 3 kadının; Osmanlı'da kadınların sosyo-ekonomik faaliyetlerini vakıf kurumu çerçevesinde açıklayabilmemiz bakımından çalışmada önem taşıdığını belirtmek gerekir.

Gürsoy ve Mehtap Özdeğer, "Ebediyete Bağış: Balat Şer'iyye Sicillerinde Para Vakfı Kayıtları (1555-1838)", **Belleten**, TTK Yayınları, C. 86, Sayı: 306, 2022, s.593

¹⁷⁶ Mahkemelerde kurulan vakıf sayılarıyla ilgili daha ayrıntılı bilgiler; Ç. Gürsoy ve M. Özdeğer (2022)'deki Grafik 8 üzerinden incelenebilmektedir.

Grafik 3: DM. Gayrimenkul Vakıflarının Cinsiyet Dağılımı (1531-1910)

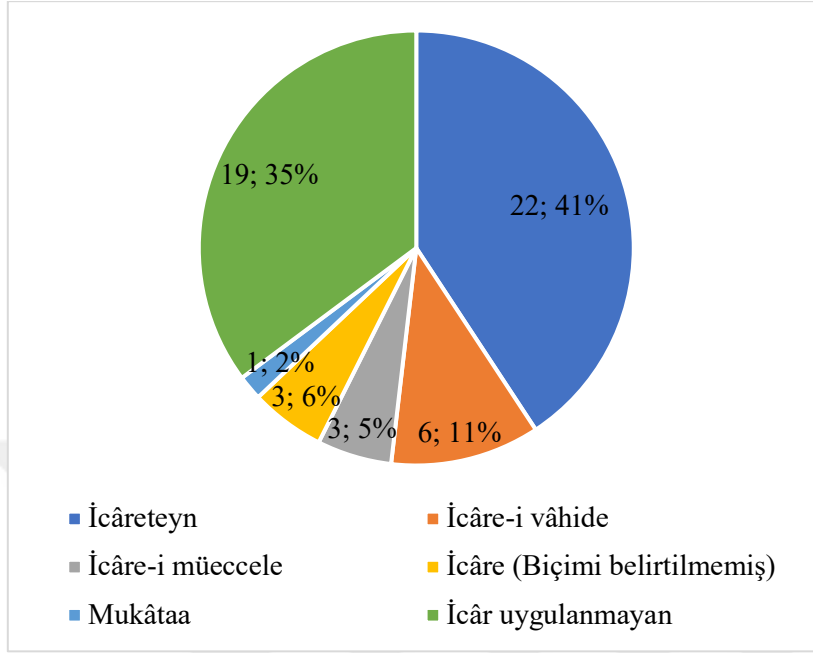

Kaynak: İMŞSA, 1, 95, 129, 145, 163 ve 172 numaralı defterler.

Gayrimenkul vakıfların işletme usulü olan kiralama yöntemi; vakıflar için uygulama şekli itibariyle farklılık göstermektedir. DM. gayrimenkul vakıflarının kiralama usulleri dağılımı Grafik 4'te gösterilmiştir. %41'lik bir payla icâreteyn usulü; vakfedilen malın ne şekilde işletileceği konusunda en çok tercih edilen yöntemdir. Bu usul 22 vakıf için söz konusudur. İcâreteynden sonra en çok pay; %35 ile “icâr uygulanmayan” olarak ifade ettiğimiz herhangi bir kiralama biçiminin şart koşulmadığı 19 vakfı kapsamaktadır. Vakıflardan altı tanesi icâre-i vâhîde ile kiralanırken; üç tanesi yalnızca icâre-i müeccele ile kiralanmasını şart koşmuştur. İcâreteyn usulünün görüldüğü bir vakıfta aynı zamanda mukâtaa usulü de geçerlidir.¹⁷⁷ Son olarak; “icâre” kategorisi vakfiyede vakfedilen mülk için yalnızca “icâr oluna” şeklinde tabir edilen 3 vakfı kapsamaktadır. Kira biçimleri arasında en çok uygulanan usulün icâreteyn olduğu açıkça görülmektedir.

¹⁷⁷ Mukâtaa başlığı altında açıklanmıştır.

Grafik 4: DM. Gayrimenkul Vakıfları Kiralama Biçimleri Dağılımı (1531-1910)

Kaynak: İMŞSA, 1,95,129,145,163 ve 172 numaralı defterler.

Çalışmada belli başlıklar altında açıklanmaya çalışılan vakıflarla ilgili vâkıf, vakfedilen mülk ve vakfın şartları hakkında belli bilgiler verilmiştir; ancak vakıf kurulurken görevli tescil mütevellisi vakfiyeler üzerinden tespit edilmiş olup, bu bilgiye daha önceki bölümlerde yer verilmemişti. Bu bölümde ise; vâkıfıyla birlikte tescil mütevellisi ve vakfın tevliyet vazifesini kimin üstlendiğine dair 53 vakfı da kapsayan bir tablo sunulmaktadır. Tablo 13'te vakıfların vâkıf, tescil mütevellisi ve vakfın mütevellisinin isimleri yer almaktadır.¹⁷⁸

Tablo 13: DM. Gayrimenkul Vakıf Kurucuları, Tescil ve Vakıf Mütevellileri (1531-1910)

Vakfiye No	Tarih	Vâkıf	Tescil Mütevellisi	Mütevellî
8/95/6B7B	1531	Ergulu Baba		Vâkıfın erkek evlatları ve erkek evlatlarının erkek evlatları.
8/95/58B	1542	Bayram Dede b. Abdüsselam	Hacı Ali b. İbrahim	Meşrutiyet üzere olmayan mütevellî (Vâkıf.)
8/95/7B	1562	Timur Bey b. Ali	Ali b. Mehmed	Vâkıfın kendisi; vefâtından sonra ise

¹⁷⁸ Vakfiyede tevliyet vazifesi belirtilmeyen vakıflar için “meşrutiyet üzere olmayan mütevellî” olarak vâkıfın kendisinin mütevellî kabul edildiğini daha önce birinci bölümde; “*Vakıfların İdari Kadrosu*” başlığı altında belirtmiştik.

				mahalle imamına meşrut.
8/95/39A39B	1578	Ferhat b. Musa	Mehmed b. Abdullah	Meşrutiyet üzere olmayan müteveli (Vâkıf.)
8/95/58A	1639	Fâtıma Hatun bt. Mustafa	Mustafa Halife b. Şeyh Mehmed	Meşrutiyet üzere olmayan müteveli (Vâkıf.)
8/95/24B25B	1640	Kaytas Çavuş b. Abdülmennan	Bayezid Çelebi b. Mehmed	Vâkıfın kendisi; vefâtından sonra ise oğlu ve oğlunun evlatları.
8/95/69A70A	1645	Râziye Hatun bt. Abdullah	Mehmed Bek b. Abdullah	Meşrutiyet üzere olmayan müteveli (Vâkıf.)
8/95/14A	1656	Murad b. Abdülmennan		Meşrutiyet üzere olmayan müteveli (Vâkıf.)
8/95/21B23A	1656	Mustafa Efendi b. İsa	Sabri Oğlu zevâl(?) kadr'ül emced Mehmed Ağa	Vâkıfın oğlu; vefâtından sonra ise oğlunun evlatları.
8/95/12B13A	1671	Hümâ Hatun bt. Abdullah	Ahmed Beşe	Meşrutiyet üzere olmayan müteveli (Vâkıf.)
8/95/96B	1672	Mehmed Beşe b. Abdullah	Abdulferit(?) Çelebi b. Sinan	Vâkıfın kendisi; vefâtından sonra ise Ahmed Beşe Camii imamına meşrut.
8/95/31A31B	1693	Âsiye Hatun bt. Derviş b. Abdullah	Siyavuş Bek b. Abdullah	Meşrutiyet üzere olmayan müteveli (Vâkıf.)
8/95/49A49B	1704	Yorganî Seyyid Süleyman Ağa b. İsmail	Seyyid Mustafa fendi b. Seyyid Mehmed	Vâkıfın kendisi; vefâtından sonra ise erkek kardeşi ve onun evlatları.
8/95/4B	1707	Yahya b. Hüseyin	İmam Mehmed Efendi b. Receb	Meşrutiyet üzere olmayan müteveli (Vâkıf.)
8/95/19A	1710	Şeyh Sırrı Mehmed Efendi b. Ahmed Efendi	Derviş Seyyid Mehmed b. Mehmed	Meşrutiyet üzere olmayan müteveli (Vâkıf.)
8/95/4B5A	1713	Hasan Beşe b. Abdullah ve zevcesi Müstakime Hatun bt. Abdullah	Receb Efendi b. Osman	Meşrutiyet üzere olmayan müteveli (Vâkıf.)
8/95/68A68B	1722	Hacı Mehmed Ağa b. Abdullah	İmam İbrahim efendi b. Halil	Tüm nesli sona erdikten sonra; Darüssaade Ağası Hacı Mustafa Ağa Vakfı mütevellisi.
8/95/47B48A	1727	İsmail Ağa b. Hacı Ali	Ömer Ağa b. Mehmed	Vâkıfın kendisi; vefâtından sonra ise kardeşinin kızı Ümmügülsüm ve onun evlatları.
8/95/8B9A	1728	Mehmed Ağa b. Ali	Yahya Bek b. Sadık	Şaban b. Mustafa. Vefâtından sonra ise; hâkim oyuyla belirlenecektir.
8/95/42B43B	1731	Hemsaye Hatun bt. Abdullah	Mehmed Efendi b. Abdulhalim Efendi	Vâkıfının kendisi; vefâtından sonra ise Yusuf Çelebi.

8/95/Ön iç kapak-1A	1733	Mustafa Ağa b. İbrahim	Mustafa Ağa b. Hacı Hüseyin	Şeyh Mehmed Rıza Efendi (vâkıfın kardeşi)
8/1/Ön iç kapak-1A	1748	Hacı Mustafa Ağa b. Habib	Hacı Mehmed Çavuş Ağa	Vâkıfın kendisi; vefâtından sonra ise evlatları.
8/95/23B24A	1752	Hacı Ahmed b. Yusuf	Şeyh Mehmed Efendi b. Mehmed	Vâkıfın kendisi; vefâtından sonra ise evlatları.
8/95/2A2B	1763	Zeyneb Hatun bt. Abdullah	Ali b. İsmail	Vâkıfın kendisi.
8/95/57A57B	1765	Hacı Ahmed Efendi b. Ali ve zevcesi Âişe Hatun	Nizamizade Şeyh Seyyid İsmail Efendi b. merhum Şeyh Seyyid Murtaza Efendi	Şeyh Seyyid İsmail Efendi; vefâtından sonra ise evlatları.
8/95/41B42A	1769	Rukiye Hatun bt. Mustafa	Ebubekir Efendi b. Nuri	Vâkıfın kendisi; vefâtından sonra ise hafize Hatun ve onun evlatları.
8/95/62A62B	1769	Derviş Mehmed Ağa b. Yusuf b. Halil	Molla Ali b. Halil	Vâkıfın kendisi; vefâtından sonra ise evlatları.
8/95/5A5B	1772	Esmâ bt. Ali	İbrahim Ağa b. Mustafa	Vâkıfın kendisi; vefâtından sonra ise evlatları.
8/95/5B6A	1773	Molla Mustafa b. Hacı Ahmed	Seyyid Mehmed Efendi b. Seyyid Halil Efendi	Vâkıfın kendisi; vefâtından sonra ise evlatları.
8/95/67B	1781	Meryem bt. İbrahim ve Âişe bt. Mehmed	Hüseyin Ağa b. İbrahim	Seyyid Baba Zaviyesi post-nişini
8/95/10B	1782	İbrahim b. Mehmed Emin Efendi	Hacı Osman Efendi b. Hacı Süleyman(Kuzât-ı Mısıriyyeden)	Vâkıfın kendisi; vefâtından sonra ise evlatları.
8/1/45B	1783	Mustafa b. Mehmed	Kayseri Kadısı Şehzade Sunullah Efendi b. Abdurrahim Efendi	Vâkıfın kendisi; vefâtından sonra ise kızı Leyla Hanım ve onun evlatları.
8/1/62A	1783	Emine bt. Hacı Mustafa	Seyyid İsmail Ağa b. Seyyid İbrahim	Vâkıfın kendisi; vefâtından sonra ise Veliüliddin Efendi ve onun evlatları.
8/95/12A12B	1787	Yorganî Seyyid Mahmud Ağa b. Hasan	Mustafa Efendi b. Hacı Mehmed Emin	Vâkıfın kendisi; vefâtından sonra ise evlatları.
8/95/14A16A	1787	Hatice Hatun bt. Ali	Hacı Ahmed Beyefendi	Vâkıfın kendisi; vefâtından sonra ise eşi ve evlatları.
8/95/20B21A	1789	Yusuf Ağa b. İsmail	Ömer Ağa b. İsmail	Vâkıfın kendisi; vefâtından sonra ise evlatları.
8/95/21A21B	1789	Fatma bt. Abdullah ve zevci Ali Ağa b. Ebubekir	Mehmed Emin Efendi b. Abdurrahman	Meşrutiyet üzere olmayan müteveli (Vâkıf.)
8/95/23A23B	1789	Hâce Şerife Emine Hatun	Seyyid Şeyh Mehmed Efendi b. Seyyid Halil	Vâkıfın kendisi; vefâtından sonra ise evlatları.
8/95/27A28B	1792	Bostancıbaşızâde İbrahim Ağa b. Mustafa	Molla Ali b. Halil	Vâkıfın kendisi; vefâtından sonra ise oğlu ve oğlunun evlatları.
8/95/30A30B	1794	Seyyid Şeyh Mehmed Efendi	Seyyid Şeyh Veliüliddin Efendi b. Seyyid Mehmed Said Efendi	Vâkıfın kendisi; vefâtından sonra ise hulefası.

8/95/35A37A	1796	Seyyid Hafız Mehmed Arif Bey	Molla Ali b. Halil	Vâkıfın kendisi; vefâtından sonra ise Ali Ağa'nın vakfının mütevellisi.
8/95/38A38B	1797	Hatice Hatun bt. Ahmed b. Abdullah	İmam Hüseyin Efendi b. Ahmed	Mahalle imamlarına meşrut.
8/95/44A45A	1799	Âişe Hatun bt. Abdullah b. Abdurrahman	Başkâtib vekili-i kuzâttan Kıyızade Molla nâm Seyyid Mustafa Sadullah Efendi	Vâkıfının kendisi; vefâtından sonra ise oğlu ve oğlunun evlatları.
8/95/59B	1803	Murad v. Yasef	Manul v. Ebhal	Vâkıfın kendisi; vefâtından sonra ise evlatları.
8/95/63B64A	1804	Şerife Hatice bt. Derviş Mehmed Ağa	Mehmed Emin Efendi b. Hacı Halil	Vâkıfının kendisi; vefâtından sonra ise babasının vakfının mütevellisi.
8/95/75A75B	1817	Hacı Abdullah Ağa b. Hacı Ahmed	Hacı Mustafa Ağa b. Mehmed	Vâkıfın kendisi. Kendisinden sonra ise karyeden uygun bir kişi.
8/95/79A79B	1821	Şeyh Mehmed Eserdâr Efendi	Seyyid Hacı İbrahim Efendi b. Mustafa	Vâkıfın kendisi; vefâtından sonra ise vâkıfın kardeşi Şeyh İsmail Efendi.
8/95/79B80A	1821	Seyyid Hafız Mehmed Arif Bey	İbrahim Ağa b. Hacı Mustafa	Vâkıfın kendisi; vefâtından sonra ise babasının vakfının mütevellisi.
8/129/39-40	1855	Şeyh Eyûb Hulusi Efendi	Şeyh Vâsi(?) Efendi bi İsmail	Meşrutiyet üzere olmayan müteveli (Vâkıf.)
8/145/8	1871	Mehmed Şem'i Efendi	Hacı Ömer Fehmi Efendi b. Mehmed	Meşrutiyet üzere olmayan müteveli (Vâkıf.)
8/145/26-27	1875	Seyyid Hüseyin Hıfzı Efendi	Seyyid Abdulvahid Kemal Efendi b. Seyyid Muhammed Şakir	İstavroz Karyesi'ndeki Dergâh post-nişinlerine meşrut.
8/163/75-78	1903	Musulluzâde Şeyh Hacı Mustafa Şakir Efendi	Osman Celaleddin Efendi b. İbrahim	Vâkıfın kendisi; vefâtından sonra ise eşi ve evlatları.
8/172/100-101	1910	Mustafa İzzet Efendi b. Rüstem Efendi	Seyyid Şeyh Hafız Mehmed Efendi b. merhum Seyyid Şeyh Mehmed Şükrü Efendi	Vâkıfın kendisi; vefâtından sonra ise Koca Mustafa Paşa Camii imamına meşrut.

Kaynak: İMŞSA, 1, 95, 129, 145, 163 ve 172 numaralı defterler.

Vakıfların idari kadrosunu oluşturan; tevliyet, nezâret, kitâbet ve cibâyat vazifeleri tayini incelemiş olduğumuz her vakıf için söz konusu değildir. Bu vazifelerin şart kılınmadığı vakıflar da mevcuttur. Bu nedenle yalnızca vazifelerin vakfiyelerde belirtildiği ve ayrıca belli bir ücret miktarı veya hasbî şekilde bir görevin

şart koşulduğu vakıfları kapsayan bir tablo oluşturulmuştur.¹⁷⁹ Vakıfların idari kadrosuna ait vazife şekilleri ve ücretler Tablo 14’te gösterilmiştir.

Tablo 14: DM. Gayrimenkul Vakıflarının İdari Kadro Vazifeleri ve Yıllık/Akçe Ücret Miktarları (1531-1910)

Vakfiye No	Tarih	Vâkıf	Tevliyet	Kitâbet	Cibâyet	Nezâret
8/95/7B	1562	Timur Bey b. Ali	360		360	Hasbî (Mah. ahalisi)
8/95/39A39B	1578	Ferhat b. Musa				Hasbî (Mah. ahalisi)
8/95/58A	1639	Fâtıma Hatun bt. Mustafa				Hasbî (Mah. ahalisi)
8/95/24B25B	1640	Kaytas Çavuş b. Abdülmennan	720			Hasbî (Mah. ahalisi)
8/69A70A	1645	Râziye Hatun bt. Abdullah				Hasbî (Mah. ahalisi)
8795721B23 A	1656	Mustafa Efendi b. İsa	720	360	360	Hasbî (Mah. ahalisi)
8/95/49A49B	1704	Yorgani Seyyid Süleyman Ağa b. İsmail	Hasbî			
8/95/47B48A	1727	İsmail Ağa b. Hacı Ali	3600	360	360	Hasbî (Mah. ahalisi)
8/95/8B9A	1728	Mehmed Ağa b. Ali	360			Hasbî (Mah. ahalisi)
8/95/42B43B	1731	Hemseye Hatun bt. Abdullah	1800		720	Hasbî (Mah. ahalisi)
8/95/Ön iç kapak-1A	1733	Mustafa Ağa b. İbrahim	1800			Hasbî (camii eşrafı)
8/1/Ön iç kapak-1A	1748	Hacı Mustafa Ağa b. Habib	720	360	360	
8/95/2A2B	1763	Zeyneb Hatun bt. Abdullah	360	360	360	İslâmbol Kazısı Efendi Hazirâtı
8/95/41B42A	1769	Rukiye Hatun bt. Mustafa	180		180	
8/95/67B	1781	Meryem bt. İbrahim ve Âişe bt. Mehmed	Hasbî			
8/1/45B	1783	Mustafa b. Mehmed	480			
8/1/62A	1783	Emine bt. Hacı Mustafa	360			
8/95/12A12B	1787	Yorgani Seyyid Mahmud Ağa b. Hasan	1080	1080	1080	360 (İslâmbol Kazısı Efendi Hazretleri)
8/95/14A16A	1787	Hatice Hatun bt. Ali	1440	540	540	
8/95/21A21B	1789	Fatma bt. Abdullah ve zevci Ali Ağa b. Ebubekir	Vefât sonrası hasbî			
8/95/23A23B	1789	Hâce Şerife Emine Hatun	Hasbî			
8/95/27A28B	1792	Bostancıbaşızâde İbrahim Ağa b. Mustafa	3600	1800	1800	Hasbî (Hassâ-yı Beyt’ülmâl kâtibi olan İbrahim Efendi)
8/95/30A30B	1794	Seyyid Şeyh Mehmed Efendi	Hasbî			
8/95/79B80A	1796	Seyyid Hafız Mehmed Arif Bey	Hasbî		2520	
8/95/44A45A	1799	Âişe Hatun bt. Abdullah b. Abdurrahman	360			360 (Kocamustafapaşa Tekkesi postnişini)

¹⁷⁹ Tablo 14’te boş bırakılan yerler vakfiyede o görevle ilgili bir vazifenin tayin edilmediğini göstermektedir.

8/95/59B	1803	Murad v. Yasef	Hasbî			
8/95/63B64A	1804	Şerife Hatice bt. Derviş Mehmed Ağa	Hasbî			
8/95/75A75B	1817	Hacı Abdullah Ağa b. Hacı Ahmed	Hasbî			Hasbî (Karye ahalisi)
8/95/79A79B	1821	Şeyh Mehmed Eserdâr Efendi	Hasbî			Hasbî (Şeyhülislâm ve müftî olan efendiler)
8/95/79B80A	1821	Seyyid Hafız Mehmed Arif Beyefendi	Hasbî			
8/145/26-27	1875	Seyyid Hüseyin Hıfzı Efendi	Hasbî			Hasbî (Evkaf-ı hümayun nâzırları)
8/163/75-78	1903	Musulluzâde Şeyh Hacı Mustafa Şakir Efendi	43.200			
8/172/100-101	1910	Mustafa İzzet Efendi b. Rüstem Efendi	120.000			Hasbî (Sünbül Sinan Hazretleri Tekkesi postnişini)

Kaynak: İMŞSA, 1, 95, 129, 145, 163 ve 172 numaralı defterler.

Vakfiyeler aracılığıyla Osmanlı'da sosyal hayata ve kültürel yapıya ilişkin bilgilere de erişilmektedir. Vakıf kurucularının sakin oldukları mahalle ve karyeler, vakfedilen mülklerin bulunduğu bölgeler vakfiyelerden tespit edilmiş olup; bu bilgilerle ilgili katalogda mevcut yanlışlıklar düzeltilmeye çalışılmıştır.¹⁸⁰ Vakfedilen mülklerin büyük çoğunluğunun İstanbul sınırları dahilinde bulunduğu görülmüştür. Aynı zamanda; Bursa, Edirne, İzmir, Çorum, Kilis ve Maraş'ta bulunan mevkûfâtla da karşılaşılmıştır. DM. gayrimenkul vakıflarına ait vakfiyelerde geçen yer adları Tablo 15'te listelenmiştir.

Tablo 15: DM. Gayrimenkul Vakıfları Vakfiyelerinde Adı Geçen Yer İsimleri (1531-1910)

Ali Fakih Mahallesi	Kaptan Sinan Paşa Mahallesi
Arabacı Bayezid Mahallesi	Karabaş Mahallesi
Atik Ali Paşa Mahallesi	Kasap Hızır Mahallesi (İzmir)
Atik Mesih Paşa Mahallesi	Kapamacılar Çarşısı (Edirne)
Aydın Kethüda Mahallesi	Keçeci Piri Mahallesi
Başcı Hacı Mahmud Mahallesi	Kilis
Bayezid Ağa Mahallesi	Kocadere Karyesi
Cafer Ağa Mahallesi	Kocamustafapaşa Mahallesi
Cebecibaşı Mahallesi	Koruk Mahmud Mahallesi
Çakır Ağa Mahallesi	Koğacı Dede Mahallesi
Çerağî Hasan Mahallesi	Kürkçübaşı Mahallesi
Çırakçı Hasan Paşa Mahallesi	Makrohorî Karyesi
Davudpaşa Mahallesi	Mimar Acem Mahallesi
Defterdar Ahmet Çelebi Mahallesi	Mirâhur Mahallesi

¹⁸⁰ Vakfın sakin olduğu mahalle katalogda kimi zaman mevkufatın yeri olarak da kabul edilmiş; ancak vakfiyeler okunduktan sonra mevkufatın farklı bir mahallede bulunduğu görülen örneklerle karşılaşılmıştır. Bu hususta yanlışlıklar barındıran vakıflarla ilgili tezin önceki bölümlerinde söz konusu vakıflardan bahsedilirken dipnot olarak yer verilmiştir.

Deniz Abdal Mahallesi	Molla Güranî Mahallesi
Divanlı Mahallesi (Maraş)	Nevbahar Mahallesi
Emin Sinan Mahallesi	Nuri Dede Mahallesi
Ereğli Mahallesi	Nusretli Karyesi (Sinan Paşa Mahallesi)
Eşrefler Mahallesi (Bursa)	Sancakdar Hayreddin Mahallesi
Fâtıma Sultan Mahallesi	Sarı Lütü Mahallesi (Tophane Kasabası/Galata)
Hâce Hatun Mahallesi	Sarıkaş Karyesi
Hacı Hüseyin Mahallesi	Sekbanbaşı Yakup Ağa Mahallesi
Hacı İlyas Mahallesi	Seyyid Halife Mahallesi
Hacı Timur Mahallesi	Seyyid Ömer Mahallesi
Hobyar Mahallesi	Tatavla Karyesi
İbrahim Çavuş Mahallesi	Toptaşı Mahallesi
İbrahim Efendi Mahallesi (Fındıklı Kasabası)	Uzun Yusuf Mahallesi
İbrahim Paşa Mahallesi	Veled-i Karabaş Mahallesi
İskender Paşa Mahallesi	Yahya Çelebi Mahallesi (Fındıklı Kasabası/Galata çevresi.)

Kaynak: İMŞSA, 1, 95, 129, 145, 163 ve 172 numaralı defterler.

Vakfiyeler aracılığıyla ait oldukları dönemin mimari yapıları hakkında fikir edinilebilmektedir. Bir yerin tarifi yapılırken o yerin sınırları dahilinde bulunan belli yapılardan da bahsedilmektedir. Bu şekilde tarihsel süreç içerisinde var olan ve hatta bazılarının günümüzde de varlığını koruduğunu gördüğümüz yapıların tespiti yapılabilmektedir.

DM. gayrimenkul vakıflarında adı geçen; cami, mescit, manastır, tekke/zaviye, dergâh, mektep, medrese, muallimhane, çeşme ve su kuyuları gibi yapılar belli kategoriler halinde düzenlenerek aşağıda tablolştırılmıştır.

Tablo 16: DM. Gayrimenkul Vakıfları Vakfiyelerinde Adı Geçen Dini Yapılar (1531-1910)

Cami, Mescit ve Manastırlar	
Abdurrahman Efendi Camii	Ahmed Beşe Camii
Alaca(?) Mescidi	Atık Ali Paşa Camii
Başcı Hacı Mahmud Camii	Bayezid-i Cedid Mescidi
Behruz Ağa Camii(Has Odabaşı/Ali Paşa Camii)	Bezirganhüsrev Camii
Çakır Ağa Camii	Çınar Camii
Davudpaşa Camii	Defterdar Ahmet Çelebi Mescidi
Emir Camii	Gikko Manastırı
Hacı Timur Mescidi	Hasan Paşa Mescidi
Hatuniye Camii	Hekimoğlu Ali Paşa Camii

Hobyar Camii	İskender Paşa Camii
Kasap Halil Mescidi	Kocamustafapaşa Camii
Kocadere Camii	Makrohorî Karyesi Camii
Mihrişah Hatun Camii	Nuri Dede Mescidi
Öküz Mehmed Paşa Camii	Seyyid Halife Camii
Şehzadebaşı Camii	Toptaşı Mescidi
Türbe, Dergâh, Tekke ve Zaviyeler	
Abdal Yagub Zaviyesi	Ramazan Efendi Tekkesi
Bâli Efendi Dergâhı	Ruhâniye Dergâhı
Emirler Tekkesi	Seyfi Çelebi Zaviyesi
Ergulu Baba Zaviyesi	Seyyid Baba Zaviyesi
Fenaî Dede Tekkesi	Seyyid Nizam Tekkesi
Kâdiriyye Tekkesi	Sünbül Sinan Tekkesi
Kocamustafapaşa Tekkesi	

Kaynak: İMŞSA, 1, 95, 129, 145, 163 ve 172 numaralı defterler.

Tablo 17: DM. Gayrimenkul Vakıfları Vakfiyelerinde Adı Geçen Mimari Yapılar (1531-1910)

Mektep, Muallimhâne ve Medreseler	
Bestamiye Medresesi	Hekimbaşı Medresesi
Canbaziye Mahallesi'nde bulunan bir mektep.	İbrahim Çavuş Mektebi
Hacı Timur Muallimhanesi	Makrohorî Karyesi'nde bulunan bir mektep.
Çeşme ve Su Kuyuları	
Bostancıbaşızâde İbrahim Ağa Çeşmesi	Mustafa Ağa (Silâhdar Kethüdası) Çeşmesi
Çavuşzâde Ahmed Çeşmesi	Namazgâh Su Kuyusu
Kasap Çeşmesi	

Kaynak: İMŞSA, 1, 95, 129, 145, 163 ve 172 numaralı defterler.

3.3. DAVUDPAŞA MAHKEMESİ GAYRİMENKUL VAKIFLARINA AİT VAKFİYE ÖZETLERİ

Çalışma kapsamında ele alınan 53 vakfiyenin her biri için aynı düzende özet dosyaları oluşturulmuştur. Söz konusu vakıflara ait vakfiye özetleri tarihsel sıralamalarına göre aşağıda verilmiştir.

8/95/6B7B¹⁸¹

Vâkîf Ergulu Baba'nın

10 Mayıs 1531 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Çiftlik ve tarla

Mevkûfâtın Yeri

Sarıkamış Karyesi

Tescil Mütevellisi

Belirsiz.

Vakfın Mütevellisi

Vâkıfın erkek evlatları ve erkek evlatlarının oğulları.

Vâkıfın Şartı

Vakfın tevliyeti vâkıfın oğulları ve onların erkek evlatlarına şart kılınmıştır. Erkek evlatların nesli sona erdiğinde tevliyet kız evlatlara geçecektir. Tüm nesil sona erdiğinde ise kadı marifetiyle orada sakin olan fukara-i müslimine sarf olunacaktır.

Vakfın gelirleri vâkıfın daha önce Karahisar Demirli'de inşa ettirmiş olduğu zaviyenin gerekli masraflarına ve orada sakin olan fukaranın lüzumuna harcanacaktır.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Vakfiyeden anlaşıldığı üzere; vâkıf mâlikâne-divani sistemi içerisinde Sarıkamış Karyesi'nde sahip olduğu birden fazla bölgedeki mâlikâne hisselerini vakfetmiştir.

¹⁸¹ DM. gayrimenkul vakıflarına ait Arapça vakfiyeler arasında yer almaktadır.

8/95/58B¹⁸²

Vâkîf Bayram Dede b. Abdüsselâm'ın

1 Nisan 1542 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Ev, tekke ve müstemilat

Mevkûfâtın Yeri

Arabacı Bayezid Mahallesi

Tescil Mütevellisi

Hacı Ali b. İbrahim

Vakfın Mütevellisi

Meşrutiyet üzere olmayan müteveli; vâkıfın kendisi.¹⁸³

Vâkıfın Şartı

Vâkıf hayatta olduğu sürece vakfı kendi nefesine daha sonra evlatlarına ve tüm neslin sona ermesiyle Seyyid Ahmed Nizameddin ve onun evlatlarına şart kılmıştır.

Kabirleri kazmakla ve muhafaza etmekle görevli kişilere karşılığında bir dirhem verilecektir. Aynı zamanda yeme içme ihtiyaçları karşılanacaktır.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Vakfedilen mülklerin tekke olarak hizmet gördüğü anlaşılmıştır. Söz konusu tekkeler Seyyid Nizam Tekkesi ve Emirler Tekkesi'dir.

İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğu'nda vakfiyenin dili Türkçe olarak ifade edilmiş; ancak vakfiye okunduktan sonra Arapça olduğu anlaşılmıştır.

¹⁸² DM. gayrimenkul vakıflarına ait Arapça vakfiyeler arasında yer almaktadır.

¹⁸³ Vakfiyelerde müteveli ismi belirtilmediği durumlarda "meşrutiyet üzere olmayan müteveli" olarak vâkıfın kendisi vakfın mütevellisi olarak kabul edilmiştir.

8/95/7B¹⁸⁴

Vâkıf Timur Bey b. Ali'nin

4 Haziran 1562 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Ev

Mevkûfâtın Yeri

Defterdar Ahmed Çelebi Mahallesi

Tescil Mütevellisi

Ali b. Mehmed

Vakfın Mütevellisi

Vâkıfın kendisi.

Vâkıfın Şartı

Vakfedilen evin odaları, evlenecek olan eşler için adet olduğu üzere belirlenen bir icâre miktarı ile ücretlendirilecektir. Vâkıf ilk olarak vakfettiği maldan elde edilen geliri kendisi hayatta olduğu sürece nefsine meşrut kılmıştır. Kendisinden sonra evlâd-ı evlâd şeklinde devam edecektir.

Vâkıfın tüm nesli sona erdikten sonra ise Mümine bt. Kasım adındaki kadın başka bir kişiyle evlenmediği sürece kendisine günde iki dirhem verilecektir. Ayrıca her gün Kur'an-ı Kerim'den bir cüz okumak üzere Kur'an ehli bir kimseye günlük iki dirhem verilecektir. Bu cüz tilâveti için ilk olarak Hatib Hamza Halife b. Mehmed ve daha sonra Ahmed Çelebi mescidinde imam olan kişi görevlendirilmiştir. Sabah namazından sonra Toptaş Mahalle Mescidi'nde vâkıfın ruhu için Yasin-i şerif okumak üzere müezzine günlük iki dirhem, Kasap Halil Mescidi'nde müezzine yatsı namazından sonra Mülk suresini okuması için bir dirhem, Ahmed Çelebi Mescidi'ndeki müezzine akşam namazından sonra Nebe Sûresi okunması karşılığı bir dirhem ve yine Hz. Peygamber için salavat getirmesi adına aynı müezzine günlük bir dirhem verilecektir.

¹⁸⁴ DM. gayrimenkul vakıflarına ait Arapça vakfiyeler arasında yer almaktadır.

Tevliyet ücreti günlük bir dirhemdir. Vâkıf hayatta olduğu sürece tevliyete mutasarrıftır. Kendisinden sonra Defterdar Ahmet Çelebi Mescidi imamına meşruttur.

Odaların ücretini toplamak için görevli kişiye bir dirhem verilmektedir. Bu söz konusu masraflar yapıldıktan sonra geriye kalan fazla mütevellî tarafından muhafaza edilmek suretiyle gerektiği zaman vakfın tamirâtı için harcanacaktır. Defterdar Ahmed Çelebi Mahallesi cemaati vakfa hasbî nâzır olacaktır.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Vakfın ailevi vakıf olduğu anlaşılmaktadır. Tüm nesil sona erdikten sonra ise vakfın amaçları ve harcamaları dini ibadetler doğrultusunda değişmekte ayrıca bir hanımefendiye başka bir eşle evlenene kadar günlük ücret verildiği görülmektedir.

Ayrıca vakfiyeyle ilgili belirtmek gerekir ki; para tanımı olarak “dirhem” tabiri geçmektedir. Bunun Arapça vakfiyelerde daha çok para biriminin altın mı gümüş mü olduğuyla ilgili bir tanım olduğu ve aynı zamanda o günün geçerli parasının kastedildiği anlaşılmaktadır.¹⁸⁵

¹⁸⁵ Halil Sahillioğlu, “Dirhem”, **TDVİA**, C.9, İstanbul, 1994, s.368-371 Bkz; “Para birimi olarak dirhem ve dinar adında sikke darp etmeyen Osmanlılar, gerektiğinde ve özellikle şer’î hüccetlerde ve bunların Arapça yazılması halinde gümüş ve altın para anlamında dirhem ile dinarı kullanırlardı. Ancak bu durumda ‘günün geçerli parasıyla’ ifadesi de eklenirdi.”

8/95/39A39B¹⁸⁶

Vâkîf Ferhat b. Mûsâ'nın

28 Şubat 1578 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Ev

Mevkûfâtın Yeri

Çırakçı Hasan Paşa Mahallesi

Tescil Mütevellisi

Mehmed b. Abdullah

Vakfın Mütevellisi

Meşrutiyet üzere olmayan müteveli; vâkıfın kendisi.

Vâkıfın Şartı

Vâkıf; evin süknâ hakkını ve tüm gelirlerini ilk olarak hayatta olduğu sürece kendi nefesine meşrut kılmıştır. Kendisinden sonra ise evlatları şeklinde devam edecektir. Tüm nesil sona erdikten sonra evde herhangi biri sakin olmadığı zaman; ev Hasan Paşa Mescidi imamına meşrut kılınacaktır. Kendisi karşılığında vâkıfın ruhuna her gün üç İhlâs-ı şerif ihdâ eyleyecektir. Evin tamirat masrafları orada her kim sakin ise ona ait olacaktır. Nezâret hasbî şekilde mahalle ahalisi tarafından yapılacaktır.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Evlatlık vakıf olduğu anlaşılmaktadır.

¹⁸⁶ DM. gayrimenkul vakıflarına ait Arapça vakfiyeler arasında yer almaktadır.

8/95/58A¹⁸⁷

Vâkıfe Fâtıma Hatun bt. Mustafa'nın

9 Nisan 1639 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Ev

Mevkûfâtın Yeri

Veled-i Karabaş Mahallesi

Tescil Mütevellisi

Mustafa Halife b. Şeyh Mehmed

Vakfın Mütevellisi

Meşrutiyet üzere olmayan müteveli; vâkıfın kendisi.

Vâkıfın Şartı

Vakfedilen evin süknâ hakkı ilk olarak vâkıfenin kendi nefesine şart kılınmıştır. Kendisinden sonra eşi Süleyman b. Abdullah ve evlatları şeklinde devam edecektir. Evlatlarının nesli sona erdiğinde utekâları ve onların evlatlarının tasarrufunda olacaktır. Son olarak utekânın nesli sona erdiğinde Hüseyin Efendi b. Seyyid Seydullah'a ve onun evlatlarına şart kılınmıştır. Nezâret mahalle ahalisi tarafından hasbî şekilde yapılacaktır.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Vakfın evlatlık vakıf statüsünde olduğu anlaşılmaktadır.

¹⁸⁷ DM. gayrimenkul vakıflarına ait Arapça vakfiyeler arasında yer almaktadır.

8/95/24B25B

Vâkîf Kaytas Çavuş b. Abdülmennan'ın

24 Mart 1640 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Müteehhilin Odaları¹⁸⁸ (22 adet)

Mevkûfâtın Yeri

Seyyid Halife Mahallesi

Tescil Mütevellisi

Bayezid Çelebi b. Mehmed

Vakfın Mütevellisi

Vâkıfın kendisi.

Vâkıfın Şartı

Vâkıf hayatta oldukça söz konusu odalar kendisinin tasarrufunda olacaktır. Kendisinden sonra oğlu ve karısı; onlardan sonra ise oğlunun evlatları tasarruf edecektir. Bu kişilerin ölümünden sonra vâkıfın utekâsı ve sonrasında oğlunun utekâsı ve onların neslinin tasarrufunda olacaktır. Tüm neslin sona ermesiyle odalar ecr-i misilleri olan icâreteyn ile icâr olacaktır.

Vakfiyede icâre-i mu'accele üzerinden belli kimselere ücretlendirme detaylarından bahsedilmiştir. Hacı Timur Muallimhanesi hocalarına günlük beş akçe, zikr olunan muallimhanedeki halifeye günlük iki akçe vazife verilecektir. (Bunların karşılığında belli duaların okunup vâkıfın ruhuna ihda edilmesi istenmiştir.)

Hacıtimur Mescidi'nde senede 360 akçe mum ikad edilmesi şart koşulmuştur. Mum ikad eden kişiye günlük nısf (yarım) akçe vazife verilecektir. Hacı Timur Mescidi imamına günlük iki akçe, mescid müezzine günlük bir akçe vazife verilecektir. (Karşılığında belli duaların vâkıfın ruhuna ihdâ edilmesi istenmiştir.)

¹⁸⁸ Evlilerin yaşayabileceği bir nev'i lojman.

Seyyid Halife Mahallesi avârızına senede 1080 akçe verilmesi şart koşulmuştur. Seyyid Halife Mescidi'nde senede 360 akçe mum ikad edilmesi ve mum ikad edene günlük nısf(yarım) akçe vazife verilecektir. Seyyid Halife Mescidi imamına günlük iki akçe ve müezzine günlük bir akçe vazife verilmesi istenmiştir. (Karşılığında belli duaların vâkıfın ruhuna ihdâ edilmesi istenmiştir.)

Tevliyet vazifesi için günlük iki akçe verileceği belirtilmiştir. Tevliyetin vâkıf hayatta olduğu sürece kendisine şart olduğu anlaşılmaktadır. Sonrasında oğlu ve oğlunun evlatları sonrasında utekâsı ve oğlunun utekâsı şeklinde devam edeceği belirtilmiştir. Tüm nesil sona ererse mahalle ahalisinden mütedeyyin bir kimsenin tevliyeti tasarrufunda bulundurması istenmiştir.

Söz konusu odaların tamirâtı; tevliyeti elinde bulunduran kişiye şart kılınmıştır. Harcamalardan ve icâre-i mu'acceleden kalan fazlanın para vakfı işletim usulü ile işletilmesi şartı vardır. Şöyle ki; hasıl olan gallenin “ona on bir buçuk” (%15) oranıyla nemalandırılması belirtilmiştir.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Vakfın evlatlık vakıf olduğu anlaşılmaktadır. Ancak tüm neslin yok olmasından sonra vakfın ne şekilde işletileceği ve masrafları hakkında detaylı bilgiler yer almaktadır. Gayrimenkul vakfı olsa da vâkıfın şartı bölümünde para vakfı işletim usullerinin de kullanıldığı görülmektedir. Vakıf ailevi vakıf niteliği taşıırken; tüm neslin yok olmasından sonra mahalle avârızına belli bir meblağının senelik olarak verilmesi ve belli mescitler ve çalışanları için harcamaların yapılmasıyla hem avârız hem de hayrî bir şahıs vakfına dönüşeceği anlaşılmıştır.

8/95/69A70A

Vâkıfe Raziye Hatun bt. Abdullah'ın

14 Aralık 1645 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Ev

Mevkûfâtın Yeri

Bayezid Ağa Mahallesi

Tescil Mütevellisi

Mehmed Bek b. Abdullah

Vakfın Mütevellisi

Meşrutiyet üzere olmayan müteveli; vâkıfenin kendisi.

Vâkıfın Şartı

Vakfedilen iki evin belli bölümlerinde vâkıfenin eşi Rıdvan b. Abdullah ve atıkları (azatlı köleleri) sakin olacaktır. Bu durum vakfiyede ayrıntılarıyla ifade edilmektedir.¹⁸⁹

Tüm bu isim ve nesiller yok olduğunda evler ecr-i misilleriyle icâr olunacak ve her sene hasıl olan icâre mahalle avârızına sarf olunacaktır. Evler tarif edilirken vakfiyede geçen iki beyten¹⁹⁰ birini mahalle yakınlarındaki -adı okunulamayan- bir mescidin imamı tasarruf edecektir. Diğer beyti de her kim müezzin ise o kişi tasarrufunda bulunduracak ve bunun karşılığında belli dualar okunulup sevabı vâkıfenin ruhuna ihdâ eylenecektir.

¹⁸⁹ 8/95/69A70A'da şöyle ifade edilmektedir: "...şöyle şart eyledim ki menzilân-ı mezbûrâna atıkam Meryem bt. Abdullah müddet-i hayatında sâkine ola ba'dehû mezbûre Meryem'in evlâdı ve evlâd-ı evlâd-ı evlâdı neslin bâde nesil sâkin olalar ve beyt-i süflide atıkam Kâmile bt. Abdullah hayatında oldukça sâkine olub ba'dehu mesfûre Kâmile'nin evlâd-ı evlâd ve evlâd-ı evlâdı ve batnen ba'de batnin sâkin olalar ve kenif beynlerinde müşterek ola ve muhavvata-i dâhiliyesinde dahi iki beyt-i ulvi ve bir sofa-i ulviyeyi ve nısf hadıkayı ve bir kenifi zevcim Rızvan b. Abdullah müddet-i hayatında mutasarrıf olub ba'de merkûm Rızvan'ın evlâdı ve evlâd-ı evlâd-ı evlâd-ı evlâdı batnen ba'de batnin ... mutasarrıf olalar ve muhavvata-i dâhiliyesinde vâkı' bir beyt-i süfli ve bir kenifi atıkam Belkis bt. Abdullah müddet-i hayatında mutasarrıfe olub ba'de vefâtiha mesfûr Belkis'in evlâdı ve evlâd-ı evlâd-ı evlâd neslen bade neslin karnen ... karnin mutasarrıf olalar ve hadika-i mezbûrenin mersûme Kerime Hatun tarafından nısf-ı muayyeni merkûmateyn Belkis ve Meryem ale's ... seviyye mutasarrıflar olub bade hâ evlâdları ve evlâd-ı evlâdları ve evlâd-ı evlâdları batnen bade batnin ... kezâlik mutasarrıf olalar..."

¹⁹⁰ Evin belli bir katı olduğu düşünülmektedir.

Evlerin tamirâtı; o anda evi her kim tasarrufunda bulunduruyorsa o kişinin sorumluluğunda olacaktır. Mahalle ahalisi vakfa hasbî nâzır olacaktır.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Vakfın ailevi vakıf olduğu görölmektedir. Söz konusu nesillerin sona ermesiyle vakıf mahalle avârızına destek ve imam ve müezzine şart kılınarak karşılığında belli duaların kendi ruhuna hediye edilmesi şeklinde hayrî amaçlı vakfa dönüşecektir.

8/95/21B23A

Vâkıf Mustafa Efendi b. İsa'nın

16 Şubat 1656 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

17 oda, 1 ev ve beraberinde 60 eczâ-yı şerif (cüzler)¹⁹¹

Mevkûfâtın Yeri

Bayezid Ağa Mahallesi ve At Pazarı mevzii

Tescil Mütevellisi

Sabri Oğlu Mehmed Ağa

Vakfın Mütevellisi

Mehmed Ağa b. Mustafa Efendi (Vâkıfın oğlu.)

Vâkıfın Şartı

Vakfedilen cüzler Rum Vilayeti Foça Kasabası'ndaki Atik Ali Paşa Camii'nde bir sandıkta hıfz olunacaktır ve bundan Abdullah Çelebi adlı kişi sorumludur. Zikr olunan odalar ve ev ecr-i misliyle icâr olacaktır. Hasıl olan icâresinden Atik Ali Paşa Mahallesi'ndeki camiide hatiplik, müezzinlik, imamlık gibi görevleri üstlenen toplam altı kişiye -vakfiyede isimleri belirtilmiştir- günlük iki akçe vazife verilecektir. Bu kişiler de her gün salavat, cüz tilâveti gibi ibadetlerde bulunarak sevabını Hz. Peygamber ruhuna ve vâkıfın anne ve babasının ruhlarına ihdâ edeceklerdir.

Vâkıfın Atik Ali Paşa Camii yakınlarında daha önceden anne ve babasının ruhları için inşa ettirdiği bir muallimhane vardır ve hasıl olan icâreden burada muallim olan Mustafa Efendi'ye günlük dört akçe, Halife el-Hâc Ali'ye de günlük iki akçe vazife verilecektir. 60 cüz-i şeriften geri kalan 30'u ise bu mektepte bir sandıkta hıfz

¹⁹¹ İMŞSA, 8/95/21B23A Bkz; "...iki Mushaf-ı şerif olmak üzere altmış eczâ-yı şerif ile silk-i mülkümde münselik olub mahmiye-i mezbûre hısnı ebvâbından Tob Kapusu dâhilinde Bayezid Ağa Mahallesi'nde vaki iki taraftan Sâki(?) Hatun bt. Rıdvan mülkü ve mahalle-i mezbûre imamına meşrûta vakıf menzil ve Mahmud nâm kimesne mülkü ..(boş bırakılmış).. yedinde olan vakıf menzil ve iki taraftan tarîk-i âm ile mahdûd on yedi bâb odalar ve bir enik âhuri ve yine mahmiye-i mezbûrede At Bazarı nâm mevziide vâkî' bir taraftan Seyfî Çelebi zâviyesi ve bir taraftan Şah ... bt. Mehmed mülkü ve bir taraftan su kemeri ve bir taraftan tarîk-i hâs ile mahdûd ve bir at âhuri ve bir su kuyusu ve bir kenif ve üzerinde bir oda ve dehliz ve iki göz su kemerini müstemil menzilimi hasbeten lillahil azim..."

olacaktır. Buradaki fukara çocuklara sandıktaki cüzlerden talim yapılacaktır. Bu cüzü hıfzeden halifeye günlük bir buçuk akçe verilecektir.

Ayrıca zeytinyağı satın alınması şart koşulmuştur. Ramazan ayı ve belli mübarek gecelerde camii minaresinde on dört kandil, mahfilinde bir kandil ve ortasında iki kandil ve kapısı önünde de bir kandil olmak üzere 18 kandil yakılacaktır. Camii müezzini Abdullah Halife bu işten sorumludur ve günlük bir akçe vazife alacaktır. Abdullah Halife'ye günlük bir akçe daha verilecek ve o da bunun karşılığında camiide “leyâl-i mu'tâdede” temcid okuyacaktır. Günlük bir akçe mektebin meremmetine, günlük bir akçe camii-i şerifin meremmetine, günlük bir akçesi camii yakınlarında vâkıfın kardeşi Ömer Bey için yaptırmış olduğu çeşmenin meremmetine, günlük bir akçesi Mustafa Çelebi Mahallesi'nde merhum Ocakzade Mustafa Ağa ruhu için yaptırdığı çeşmenin, günlük bir akçesi başka bir mahallede - vakfiyede tam adı okunulamadı- amcası merhum Rezzan Ömer Ağa için yaptırmış olduğu büyük kaldırımın ve günlük bir akçesi Mümin Bey Mahallesi'nde mukâbiri müsliminin -kabir etrafındaki taşlar için tahmin ediliyor- meremmetine sarf olunacaktır.

Günlük iki akçe tevliyet ücretidir. Vâkıf tevliyeti oğlu Mehmed Ağa'ya meşrut kılmıştır. Sonrasında da evlatları şeklinde devam edecektir. Tüm nesil sona ererse mahalle ahalisinden uygun bir kimse vakfa müteveli olacaktır.

Cibâyet ve kitâbet vazifeleri için günlük bir akçe belirlenmiştir. Hali hazırda bu hizmette bulunan Kerpimli Mustafa Bek b. Abdullah'a şart kılınmıştır. Tüm bunlardan sonra fazla kalan bir meblağa olursa ev ve odaların meremmeti için harcanacaktır. Harcamalardan kalan fazlayı müteveli muhafaza edecektir.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Vakıf bir gayrimenkul vakfı olmakla beraber yanında cüzler de vakfedilmiştir. Gayrimenkulün kira ücreti dini hizmetler için kullanılacaktır. Vakfiyede icâreteyn usulü ile karşılaşılmamaktadır. Yalnızca ecr-i misli olan ücretle icâr olması ifade edilmektedir.

8/95/14A¹⁹²

Vâkîf Murad b. Abdülmennan'ın

12 Eylül 1656 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Ev

Mevkûfâtın Yeri

Veled-i Karabaş Mahallesi

Tescil Mütevellisi

Belirtilmemiş.

Vakfın Mütevellisi

Meşrutiyet üzere olmayan müteveli; vâkıfın kendisi.

Vâkıfın Şartı

Vâkıf vakfının tüm tasarruf ve süknâ hakkını ilk olarak hayatta olduğu müddetçe kendi nefesine şart koşturmuştur. Kendisinden sonra ise; Mehmed b. Kudred(?)'e meşrut olacaktır. Ondan sonra ise; vâkıfın mürebbiyesi olan Fâtıma bt. Abdullah'ın tasarrufunda olacaktır. Bu kişilerden sonra ise Mehmed'in evlatları ve Fâtıma'nın evlatları şeklinde nesilden nesile devam edecektir. Tüm nesil sona erdiği zaman ev icâre-i mu'tâde¹⁹³ ile icâr olunacaktır ve hasıl olan ücret her sene başında Medine-i Münevvere fukarası için gönderilecektir. Söz konusu evin imareti evde sakin olan her kimse ona meşruttur ve mahalle ahalisi vakfa hasbî nâzır olacaktır.

Eğer Mehmed b. Kudred(?) ve Fâtıma bt. Abdullah ve nesillerinden her kimse bu vakfın herhangi bir şartını değiştirmeye kalkar ise o zaman vakıf; vâkıfın mürebbiyesi olan İsmihan bt. Mansur ve onun evlatlarına meşrut olacaktır. Onun neslinden sonra ise; Kâtibe bt. Abdullah'a ve onun evlâd-ı evlâdına meşrut olacak ve eğer söz konusu nesil sona ererse; İsmihan Hatun'un zevci Mehmed b. Hüseyin'e ve evlatlarına meşrut olacaktır.

¹⁹² DM. gayrimenkul vakıflarına ait Arapça vakfiyeler arasında yer almaktadır.

¹⁹³ Adet olunduğu üzere belirlenen icâre miktarı.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Vakfın; vâkıfın belirtmiş olduğu kişiler üzerinden bir ailevi vakıf olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu nesillerin sona ermesiyle artık evin icâr olunması ve Medine-i Münevvere fukaraları için bu gelirin kullanılacağına şart koşulduğu görülmektedir.

8/95/12B13A

Vâkıfe Hümâ Hatun bt. Abdullah'ın

6 Mayıs 1671 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Ev

Mevkûfâtın Yeri

Mimar Acem Ali Mahallesi

Tescil Mütevellisi

Ahmed Beşe b. (boş)

Vakfın Mütevellisi

Meşrutiyet üzere olmayan müteveli; vâkıfenin kendisi.

Vâkıfın Şartı

Vâkıfe hayatta oldukça vakfettiği mülkünde kendisi sakine ve mutasarrıfe olacaktır. Vefâtından sonra eşinin kız kardeşi Cennet Hatun evin belli bir bölümünü ve geri kalan kısmını vâkıfenin dadısı Kerime Hatun'un oğlu Halil tasarrufunda bulunduracaktır. Bu tasarruf söz konusu kişilerin evlatları şeklinde nesilden nesile devam edecektir. Tüm nesil sona erdiğinde Kerime Hatun'un erkek kardeşi ve onun nesline şart kılınmıştır. Sonrasında Kocamustafapaşa Mahallesi'nden Hatice Hatun bt. Abdullah ve devamında evlatları mutasarrıf olacaktır. Son olarak şartlarda belirtilen nesillerin sona ermesiyle mahalle mescid-i şerifinde her kim imam ise o kişi vakfa mutasarrıf olacaktır. Bunun karşılığında vâkıfenin ruhu için belli dua ve ibadetlerde bulunacaktır.

Vakıf Hakkında Düşünceler

İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğu'nda bu vakfiyeyle ilgili tarihi bakımından bir yanlışlık olduğu anlaşılmaktadır. Katalogda hicrî takvime göre Ramazan ayında olduğu belirtilmiştir; ancak vakfiye transkriptinden sonra hicrî ayın Zilhicce olduğu anlaşılmaktadır.

8/95/96B

Vâkıf Mehmed Beşe b. Abdullah'ın

21 Aralık 1672 tarihli¹⁹⁴ onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Ev

Mevkûfâtın Yeri

Fâtıma Sultan Mahallesi

Tescil Mütevellisi

Abdül...(?) Çelebi b. Sinan

Vakfın Mütevellisi

Vâkıfın kendisi.

Vâkıfın Şartı

Vakfın tevliyeti, geliri ve tasarrufu vâkıf hayatta olduğu sürece vâkıfın tasarrufundadır. Vefâtından sonra ise; Topkapı'da bulunan Ahmed Beşe Camii-i Şerifi imamı olan Veli Efendi b. Hüsameddin'e (?) meşrûr kılınmaktadır. İmamdan sonra ise imamın nesli devam ettirecektir. Adı geçen imamın neslinin sona ermesinden sonra ise; söz konusu camii imamı her kim olursa o kişi ve onun nesli tevliyet, galle ve tasarrufu elinde bulunduracaktır. Vakfedilen evin tamirâtı müteveli her kim ise; o kişinin kendi malından karşılanacaktır.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Kendisine ve imama şart kılarak gayrimenkulünü vakfetmiştir. Herhangi bir icâreden bahsedilmemektedir.

¹⁹⁴ Vakfiyede Hicri yılın günü belli olmadığından katalogda "1" esas alınmıştır. Çalışmamız içerisinde de bu esas kabul edilmiştir.

8/95/31A31B

Vâkıfe Âsiye Hatun bt. Derviş b. Abdullah'ın

8 Eylül 1693 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Ev

Mevkûfâtın Yeri

Ali Fakih Mahallesi

Tescil Mütevellisi

Siyavuş Bek b. Abdullah

Vakfın Mütevellisi

Meşrutiyet üzere olmayan müteveli; vâkıfenin kendisi.

Vâkıfın Şartı

Vâkıfe hayatta oldukça vakfettiği mülkünde dilerse kendisi sakine olacak yahut dilerse de icâreteyn ile başkalarına icâr edebilecektir. Vâkıfenin vefâtından sonra “Kocaoğlu Cariyesi” olarak bilinen (...) Hatun bt. Abdullah¹⁹⁵ sakine ve mutasarrıfe olacaktır. Söz konusu kişinin vefâtından sonra (...) Hatun'un eşi Süleyman b. Abdullah sakini ve mutasarrıf olacaktır. Süleyman Çelebi'nin ölümünden sonra çiftin evlatları şeklinde devam edecektir. Tüm neslin sona ermesiyle ev icâreteyn ile icâr olacak ve hasıl olan galle mahalle avarızına verilecektir. Vakfedilen evin tamirat masrafları orada her kim sakini ise o kişi tarafından karşılanacaktır.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Vakfiyede menzil sınırları belirtilirken; vâkıfenin kendisine ait bir başka mülkünün olduğu da anlaşılmaktadır.¹⁹⁶

Vakfedilen evin vâkıfenin kendisi için ve kendisinden sonra da bir çift ve o çiftin evlatlarına vakfedildiği görülmektedir. Son olarak tüm nesil sona erdiğinde icâreteynle elde edilen gelirin mahalle avârızına bırakılacağı belirtilmektedir.

¹⁹⁵ Adı okunulamadı.

¹⁹⁶ Bkz; “...bir taraftan kendi mülk-i âharım...” İMŞSA, 8/95/31A31B

8/95/49A49B

Vâkîf Yorganî Seyyid Süleyman Ağa b. İsmail'in

24 Mart 1704 tarihli¹⁹⁷ onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Ev

Mevkûfâtın Yeri

Defterdar Ahmet Çelebi Mahallesi

Tescil Mütevellisi

Seyyid Mustafa Efendi b. Seyyid Mehmed

Vakfın Mütevellisi

Vâkıfın kendisi.

Vâkıfın Şartı

Vakfedilen ev icâre-i mu'accele misli ve günlük bir akçe icâre-i müeccele olarak icâreteyn ile icâr olacaktır. Hasıl olan müeccele ile her sene Ramazan gecelerinde mum ikad olunacaktır.

Vâkıf hayatta olduğu sürece vakfına hasbî müteveli olacaktır. Kendisi vefât ettikten sonra erkek kardeşinin oğlu müteveli olacaktır. Onun vefâtından sonra evlatları şeklinde devam edecektir. Tüm nesil sona erdiğinde ise; Hatuniye Cami-i şerifinin mütevellisi her kim ise o kişi bu vakfın da mütevellisi olacaktır.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Vakfın gelirinin sadece mum ikadı için harcanacağı belirtilmiştir. Tevliyet için herhangi bir ücret söz konusu değildir. Hasbî tevliyet geçerlidir. İcareteyn usulünün görüldüğü bir hayrî vakıftır.

¹⁹⁷ Katalogda hicrî yıl 1125 olarak ifade edilmiştir; ancak vakfiye okunduktan sonra bu yılın 1115 olduğu anlaşılmıştır.

8/95/4B

Vâkıf Hacı Yahya b. Hüseyin'in

29 Ocak 1707 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Dükkan¹⁹⁸

Mevkûfâtın Yeri

Sancakdar Hayreddin Mahallesi

Tescil Mütevellisi

İmam Mehmed Efendi b. Receb

Vakfın Mütevellisi

Meşrutiyet üzere olmayan müteveli; vâkıfın kendisi.

Vâkıfın Şartı

Dükkanlar icâre-i mu'accele ve her biri onar akçe değerinde icâre-i müeccele ile icâr olunacak ve elde edilen hasıla vâkıfın nefsine şart kılınmıştır. Kendisinden sonra ise vâkıfın evlâd-ı evlâdı şeklinde devam edecek ve tüm evlatlar vefat ederse merhum Davud Bey'in inşa ettirdiği mescid-i şerifinde imam olanlara şart olacaktır. Bunun karşılığında salavat, tevhid, hatm-i şerif gibi ibadetler gerçekleştirilerek Hz. Peygamber'in ruhuna hediye edilecektir.

Dükkanları icâreteyn ile kiralamış olan mutasarrıfların çocuksuz olanları varsa; onların dükkanları da icâre-i mu'accele ile başkalarına icâr olacaktır.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Vakfedilen dükkanların icârından elde edilen gelirin öncelikle vâkıfın nefsine ve sonrasında evlatlarına meşrut olduğu görülmektedir. Bu sebeple vakfın evlatlık vakıf olduğu anlaşılmaktadır.

¹⁹⁸ Üç adet: attar, terzi ve etimekçi dükkanları. “...kadren dört zirâ' ve on dört parmak ve tûlen ve arzan bi-hesab-ı terbî'i kırk beş zirâ' arsa üzerinde mebni bir attâr ve bir derzi ve bir etimekçi dükkânlarına cem'an üç bâb mülk dükkânlarımı cümleti't-tevâbi'i ve'l-levahıkıyla hasbeten lillahi'l-aliyyi'l-azim ve taleben li merzatihi rabbir'rahim vakf-ı sahihi müebbed ve habs-ı sarih-i muhalled ile vakf ve habs edüb...” İMŞSA, 8/95/4B.

8/95/19A

Vâkıf Şeyh Sırrı Mehmed Efendi b. Ahmed Efendi'nin

13 Temmuz 1710 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Ev

Mevkûfâtın Yeri

İskender Ağa Mahallesi

Tescil Mütevellisi

Derviş Seyyid Mehmed b. Mehmed

Vakfın Mütevellisi

Meşrutiyet üzere olmayan müteveli; vâkıfın kendisi.

Vâkıfın Şartı

Vakfedilen ev icâre-i mu'accele ve günlük bir akçe icâre-i müeccele ile icâr olacaktır. Vâkıf hayatta olduğu müddetçe elde edilen geliri tasarrufunda bulunduracaktır. Bu tasarruf kendisinden sonra evlatları şeklinde devam edecektir. Neslinin sona ermesiyle İskender Ağa Mahallesi'ndeki Kadiriyye Tekkesi'nde her kim şey ise o kişi mutasarrıf olacaktır.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Ailevi vakıf olduğu anlaşılmaktadır. Vakfedilen mülkün tüm icâre gelirine vâkıfın kendisi ve kendisinden sonra ise evlatları mutasarrıf olacaktır. Vâkıfın Kadiriyye Tekkesi'ne mensup bir şeyh olduğu görülmektedir. Tüm neslin yok olmasından sonra vakfettiği malı bağlı olduğu tekkenin şeyhi her kimse o kişinin tasarrufuna bırakmıştır.

8/95/4B5A

Vâkîf Hasan Beşe b. Abdullah ve Vâkîfe Müstakime Hatun bt. Abdullah'ın

5 Şubat 1713 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Ev

Mevkûfâtın Yeri

Sancakdar Hayreddin Mahallesi

Tescil Mütevellisi

Receb Efendi b. Osman

Vakfın Mütevellisi

Vakfeden çiftin kendileri.

Vâkîfın Şartı

Vakfedilen evin sükna, tasarruf ve gallesi vakfeden çiftin ilk olarak kendi nefislerine şart kılınmıştır. Biri vefat ettiğinde hissesi diğerine geçecektir. Kendilerinden sonra evlatlarının tasarrufunda olacaktır. Nesilleri sona erer ise Safiye Hatun bt. Abdullah'a şart kılınmaktadır. Safiye Hatun'dan sonra ise vâkıfların utekâ ve utekâlarının evlatlarına meşruttur.

Şartta belirtilen tüm nesiller sona erdiğinde Davud Bey'in Camii'nde her kim imam ise o kişi vakfedilen evi tasarrufunda bulunduracaktır. Bunun karşılığında vâkîf çiftin ruhlarına belli hayır duaları ihdâ eyleyecektir.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Vakfın evlatlık vakıf olduğu anlaşılmaktadır. Vakfın gelirleri vâkîf çiftin tasarrufundadır. Vakfiyede söz konusu evin sınırları belirtilirken; “...*bir taraftan merkûme Müstakime mülkü...*” ifadesinden vâkıflardan biri olan Müstakime Hatun bt. Abdullah'ın başka bir mülkünün de olduğu anlaşılmaktadır.

8/95/68A68B

Vâkıf Hacı Mehmed Ağa b. Abdullah'ın

21 Mart 1722 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Ev ve bahçe.

Mevkûfâtın Yeri

Seyyid Ömer Mahallesi

Tescil Mütevellisi

İmam İbrahim Efendi b. Halil

Vakfın Mütevellisi

Vâkıfın kendisi.

Vâkıfın Şartı

Ev ve bahçenin süknâsına vâkıf mutasarrıf olacaktır. Kendi vefâtından sonra ise evlatları şeklinde devam edecektir. Tüm nesli sona erdiğinde ise; Dârüs'saade Ağası el-Hac Mustafa Ağa'nın vakfına her kim müteveli ise o kişi menzil ve bahçeye müteveli olacaktır ve ecr-i misilleriyle başkalarına icâr eyleyecektir. Elde edilen icâre geliriyle vâkıfın babası merhum Abdullah Efendi ve annesi Safiye Hatun'un bina eylediği çeşmenin gerekli masrafları karşılanacaktır. Bu gelirden fazla kalır ise; vakfedilen mülkün içerisindeki çeşmenin gerekli masrafları için harcanacaktır.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Ailevi vakıf olduğu anlaşılmaktadır. Süknâ hakkı vâkıf ve evlatlarının tasarrufundadır. Ayrıca mukâtaalı arazi örneği içeren bir vakfiyedir. Bahçeye ait alanların sınırları belirtilirken vâkıfın mahalle müezzinlerine meşrûta senede 360 akçe mukataalı arsası üzerinde de mülklerinin olduğunu ve bunları da vakfettiği anlaşılmaktadır.

Aile üyelerinin nesli sona erdiğinde vakfın ne şekilde kullanılacağı ile ilgiler şartlar belirtilmiştir. Buna göre; vâkıfın ebeveynin hayratı ve vakfedilen mülke ait çeşmenin gerekli masrafları için bir sarf söz konusudur.

İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğu'nda vakfiyenin tarihi ile ilgili bir yanlışlık olduğu tespit edilmiştir. Katalogda Hicri yıl için 1304 yazılmış; ancak vakfiye tahririnden sonra senenin 1134 olduğu anlaşılmıştır.

8/95/47B48A

Vâkîf İsmail Ağa b. Hacı Ali'nin

5 Kasım 1727 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Müteehhilin odaları (20 adet.)

Mevkûfâtın Yeri

Hobyar Mahallesi

Tescil Mütevellisi

Ömer Ağa b. Mehmed

Vakfın Mütevellisi

Vâkıfın kendisi.

Vâkıfın Şartı

Odalar günlük bir akçe icâre-i müeccele ile icâr olacaktır. Mahalle mescidinde hatip olanlara günlük 10 akçe ve selâ müezzine günlük beş akçe vazife verilecektir. Bir akçe kitâbet ve bir akçe cibâyet vazifesidir. Bu görevi yerine getirecek kişiyi vâkıf tayin etmiştir ve İmam Abdullah Efendi bu vazifeleri üstlenecektir. Kendisinden sonra ise müteveli kararıyla belirlenecektir.

Tevliyet vazifesi 10 akçedir ve hayatta olduğu sürece vakfın mütevellisi vâkıfın kendisidir. Kendisinden sonra ise; kardeşinin kızı Ümmügülsüm Hatun'a, ondan sonra ise evlatları şeklinde devam edecektir. Eğer nesil sona ererse; Eğin Kasabası'ndaki diğer bir kardeşinin oğulları Yusuf ve Ömer Çelebi'ye ve evlatlarına şart kılınmıştır. Sultan Bayezid Cedid Mahallesi ahalisi hasbî nâzır olacaktır.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Vâkıf Sultan Bayezid Cedid Mahallesi âyanlarındandır. DM. gayrimenkul vakıfları arasında müteehhilin odalarının vakfedildiği iki örnekten biridir. Tevliyet ücretinin diğer vakfiyelerdeki oranlara göre daha yüksek olduğunu ifade etmek gerekir. 20 odanın günlük akçe geliri vakfiyeden anlaşıldığı üzere 20 akçe olacaktır. Buradan yola çıkarak vâkıfın vakfın gelirinin yarısını tevliyet ücreti olarak belirlediği ve bunun da kendisinin tasarrufunda olduğunu görmekteyiz.

İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğu'nda vakfiyenin hicri yılı 1141 olarak ifade edilmiş; ancak vakfiye okunduktan sonra tarihin 1140 olduğu anlaşılmıştır.

8/95/8B9A

Vâkıf Mehmed Ağa b. Ali'nin

15 Ağustos 1728 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Ev

Mevkûfâtın Yeri

Defterdar Ahmed Çelebi Mahallesi

Tescil Mütevellisi

Yahya Bek b. Sadık

Vakfın Mütevellisi

Şaban b. Mustafa

Vâkıfın Şartı

Vakfedilen evdeki beş odanın her biri aylık belli bir akçeyle icâr olunacaktır. Bu noktada vakfiyede akçe değerinin belirtileceği yerin boş bırakıldığı görülmektedir. Bu durumda bu oranlara mütevellinin o günün şartlarına göre karar kılmasının beklendiği düşünülmektedir. Günlük iki akçe aynı mahallede bulunan Abdurrahman Efendi Camii müezzine ödenecektir. Bunun karşılığında müezzin; Hz. Peygamber'in ve vâkıfın ruhuna salavat ve dua okuma gibi ibadetlerde bulunacaktır. Aylık 45 akçesi söz konusu camide mum yakımı için kullanılacak ve senelik 180 akçe şem-i asel (balmumu) îkadı, aylık 15 akçe söz konusu camide üç adet kandile zeytinyağı ıştırılma olunması, senelik 60 akçesi söz konusu kandil ve çerağaların tamiri için harcanacaktır. Günlük bir akçe odaların tamiri için ve günlük bir akçesi ise tevliyet hakkı olarak belirlenmiştir. Mahalle ahalisi vakfa hasbî nazır olacaktır.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Vâkıf Hayme-i Hassa Mehterleri Ağası'dır. Vakfiyenin amacının dini hizmetler kapsamında olduğu ve bunun yanında söz konusu caminin belli masraflarının da karşılanması için vakıf yapıldığı anlaşılmaktadır. Harcama kalemlerinin ne olduğu konusunda ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Örneğin yakılacak olan mum türevlerinin her biri için ayrı ayrı bütçe belirlenmiş ve buna göre senelik veya aylık olarak hesaplamalar yapılmıştır. Tevliyetin doğrudan başka bir kimseye verildiği görülmektedir.

8/95/42B43B

Vâkıfe Hemsaye Hatun bt. Abdullah'ın

19 Ağustos 1731 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Ev, bostan, dükkan¹⁹⁹

Mevkûfâtın Yeri

Sinanpaşa Mahallesi

Tescil Mütevellisi

Mehmed Efendi b. Abdülhalim Efendi

Vakfın Mütevellisi

Vâkıfenin kendisi.

Vâkıfın Şartı

Vakfedilen mülkler ecr-i misli ile icâr olacaktır. Hasıl olan ücrete hayatta oldukça vâkıfenin kendisi mutasarrıfe olacaktır. Kendisinden sonra elde edilen gelir mütevellide zapt edilecek ve her sene başında Kâbe-i Muazzama'da beş Bakara-i şerif ve Medine-i Münevvere'de altı Bakara-i şerif tilâvet olunup; ashabına şehirden gittikleri zaman günlük ikişer akçe verilecektir. Medine'de tilâvet olunan Bakara-i şerifenin biri Hz. Peygamber, birisi Hz. Fatıma Zehra ve Hatice Kübra ve Aişe Sıdika ve atikat-ı sultan ruhları için tilâvet olunacaktır. Bir Bakara-i şerif sahabe ruh-u şerifleri için tilâvet olunacaktır. Kâbe-i Muazzama'da tilâvet olunan Bakara-i şerifenin birisi vâkıfenin ruhu, birisi Nakşibendiye'den göçen ağrıba-i kiram ervahı, birisi guraba-i ehl-i İslâm ruhları, birisi merhum Ramazan Ağa ve vâkıfenin kadınlarım diye tâbir ettiği Alim kadın ve Fatıma kadın ve oğlu Hüseyin ve kızı Fatma ruhları, birisi vâkıfenin zevci Malkoç Efendi ruhu ve vâkıfenin Mardin'deki şeyhi için bir bakara-i şerif tilâvet olunacaktır.

Hac mevsiminde Kerbela'da vefat edenlerin ruhları için zenzem sâkisine günlük iki akçe vazife verilecektir. Beş akçe tevliyet vazifesi, üç akçe tilâvet vazifesi,

¹⁹⁹ Sinanpaşa Mahallesi'nde ve Vahded Paşa Türbesi yakınlarında olmak üzere iki bostan, Sinanpaşa Mahallesi'nde üç ev ve Saraçhane yakınlarında bir ev ve bu evin yakınında horasancı dükkânı ve son olarak Sinanpaşa Mahallesi'nde otluk dükkânı vakfedilmiştir.

iki akçe cibâyet vazifesi olacaktır. Hayatta olduğu sürece vâkıfe vakfına kendisi müteveli olacaktır. Vefâtından sonra ise; adı okunamayan bir mevziide vâkıfenin önceden bina eylediği dâr-ı kurrânın şeyhi olan Yusuf Çelebi müteveli olacaktır. Daha sonrasında ise bu dâr-ı kurrâda her kim şeyh ise o kişi müteveli olacaktır. Nezâret görevi vâkıfenin kardeşinin oğlu Mehmed b. Ahmed'e meşruttur. Ondan sonra ise evlatları şeklinde devam edecektir. Tüm nesil sona ererse hâkim oyuyla kararlaştırılacaktır.

Cibâyet el-Hac İlyas b. Musa adlı kişiye meşruttur. Sonrasında ise nâzır olan kişi bu görevi yapacaktır. Mahalle ahalisinden Abdülhalim ve oğulları hasbî nâzır olacaktır. Her sene başında Hameyn'e tayin ve şart eylediği vazifeleri ulaştıran emin kişiye günlük üç akçe vazife verilecektir. Vazife ödemelerinden sonra her sene başı kalan fazla müteveli eliyle onu on bir hesabı üzere rehn-i kâvi ile istiğlal ve istirbah olunacaktır. Hasıl olan ribhden vâkıfenin kardeşinin oğlu Mehmed'e günlük iki akçe verilecektir. Fazla kalan ribh yine asl-ı mala eklenecek ve ihtiyaç olduğu zaman vakfın masrafları için harcanacaktır. Akarâtın icâre şekli için icâre-i müeccele şart koşulmakta ve *"kat'a icâre-i mu'accele olmaya"* denilmektedir.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Vâkıfenin vefâtından sonra vakfın gelirlerinin belli dini hizmetler adına harcanıldığı görülmektedir. Kutsal topraklarda okunacak olan dualar, sureler ve bunların vâkıfe ve onun belirttiği kişilerin ruhlarına ihdâ eylenmesi için belli ücretlendirmeler söz konusudur.

Bu vakıf için dikkat çeken husus; vakfın şartlarında belirtilen vazifeler yerine getirildikten sonra her sene başında arta kalan gelirin para vakfı işletim usulü ile işletilmesidir. Hasıl olan ribhden vâkıfenin kardeşinin oğluna günlük iki akçe verilecektir. Ribhden kalan fazla da aslî paraya eklenecek ve yine vakfın masrafları için gerekli zamanlarda harcanacaktır.

8/95/Ön iç kapak-1A

Vâkîf Mustafa Ağa b. İbrahim'in

9 Ağustos 1733 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Ev, arsa, yağhane

Mevkûfâtın Yeri

Davudpaşa Mahallesi: ev

Hacı Timur Mahallesi: arsa ve yağhane.

Tescil Mütevellisi

Musa Ağa b. Hacı Hüseyin

Vakfın Mütevellisi

Şeyh Mehmed Rıza Efendi (Vâkıfın kardeşi.)

Vâkıfın Şartı

Arsa, yağhane ve ev icâr olacaktır. Bu icârelerden elde edilen gelirlerden vakfiyede bahsedilen Hekimoğlu Ali Paşa Camii'nde imam olan iki kişiye günlük dört akçe vazife ücreti verilecektir. Ayrıca beş müezzine de günlük iki akçe vazife verilecektir. Vazife verilen imam ve müezzinlerin belli dua ve sure okuma gibi görevleri vardır. Bunlar vakfiyede ayrıntılarıyla belirtilmektedir.²⁰⁰

Camii hatibine günlük altı akçe vazife belirlenmiştir. Ayrıca türbedarlık görevi için de iki akçe kandil yakımı ve altı akçe türbedarlık görevi olmak üzere toplam sekiz akçelik vazife ücreti belirlenmiştir. Ayrıca vakfiyede “atik türbedar” ifadesinden eski türbedar için de günlük iki akçe verildiği anlaşılmıştır. Belli özel günlerde yakılan

²⁰⁰ Bkz; “... Vezir-i müşârun ileyh Hazretlerinin cami-i şerif ve ma'bed-i latifelerinde iki imam olanlara yevmi dört akçe vazife virilüb anlardan biri haftada Cuma ve isneyn gecelerinde ba'd-i salavât.... Camii mezbûrun kurbünde vâkî' Abdal Yagub kuddüse sirruhunun türbe-i şeriflerinde merkûm merhûm ve mebrûrû'd-derrac ilâ mütedaric-i Rabbihi'l-ğâfur vâlid-i mâcid-i eş-Şeyh İbrahim Efendi'nin merkadleri canibinde bir Sûre-i Mülk kırâat eyleye ve cami-i mezbûrun beş nefer müezzinine yevmi ikişer akçe vazife virilüb içlerinden İkişer neferi kezâlik türbe-i mezbûrede imam-ı mezbûrun tilâvetinden sonra yek nefes Âyetel-kürsi Sûre-i Tekâsür kırâat eyleyeler ve cami-i mezbûrun hatibi es-Seyyid Yahya Efendi'ye yevmi altı akçe vazife virilüb ol dahi bir naat-ı münif ve üç İhlâs-ı şerif kırâat edüb hadar-ı meclisleriyle ba'de'd-duâ sevâbını mefhar-i mevcudât şefii(?) yevmi'l-arasât cenâb-ı Muhammed el-Mustafa sallallâhu teâla aleyhi ve sellem Hazretlerinin ruhu pir türlerine ihda ve vâlideynin ve türbe-i şerif dâhilinde ve hâricinde medfûn ulemâ-i kirâm ve meşâyih-i zü'l-ihtirâmın ve bi'l-cümle-i akraba ve ecdâdının ve mü'minîn ve mü'minâtın ervâh-ı tayyibelerine ihdâ eyleyeler...” İMŞSA, 8/95/Ön iç kapak-1A

toplam 18 kandil ve iki şem-i aselin²⁰¹ masraflarını karşılamak için ise günlük 12 akçe verilecektir.

Müteveli ücreti günlük beş akçedir. Tevliyet vazifesi vâkıfın kardeşi Şeyh Mehmed Rıza Efendi'ye meşrûttur. Kendisinden sonra evlatları şeklinde devam etmektedir. Tüm nesil sona erer ise; o zaman Abdal Yagub Zâviyesi şeyhi her kim ise tevliyet ona meşrût kılınacaktır.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Vâkıfın müteveli olarak belirlemiş olduğu kişi kardeşidir ve söz konusu vakıf mülklerin sınırları tanımlanırken Şeyh Mehmed Rıza Efendi'nin de tasarrufunda bir vakıf arsa olduğu anlaşılmaktadır.²⁰²

Vakfiyede söz konusu camii; dönemin veziri olan Hekimoğlu Ali Paşa adına yapılmış olan “Hekimoğlu Ali Paşa Camii”dir. Vâkıf, vakfiyenin başında vezirine övgülerle başlamıştır.²⁰³

Vakfiyenin amacının bu camide görevli kimselerin ücretlerinin karşılanması, belli masraf giderleri ve beraberinde birtakım dini hizmetlerin yerine getirilmesi olduğu anlaşılmaktadır.

²⁰¹ Balmumu.

²⁰² “...müvekkilim mûmâ ileyhın ehi emcedi faziletli Şeyh Mehmed Rıza Efendi tasarrufunda olan vakıf arsa...”

²⁰³ “...vezirü'l-es'ad el'azâm müşirü'l-emcedü'l-efham menatü'n-nizâm fi'l-âlem medârü's-salâh beyne' kâffetil ümem meheddü kavâid-i şer'ü'l-metin müeyyid-ü deâimü'd-dinü'l-mübîn devletlü re'fetlü mabedetlü atufetlü Ali Paşa Zeynullah Teâla riyahin saâdete bi'emtâri'l-hukûd ve min zilal-i avâtıf-i alâ kâffe-i ... ve'l-cûd hazretlerinin fahrine dâr-ı âli ... olub işbu kitâb-ı müstetâbın sahibi umdetü'l-emâcid ve'l-ekrem Mustafa Ağa...”

8/1/Ön iç kapak-1A

Vâkîf Hacı Mustafa Ağa b. Habib'in

10 Haziran 1748 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

11 ev, bir dükkân, bir çeşme

Mevkûfâtın Yeri

Koruk Mahmud Mahallesi: çeşme

Hacı İlyas Mahallesi: bahçe

Kocamustafapaşa Mahallesi: ev

Uzun Yusuf Mahallesi: ev

Aydın Kethüdâ Mahallesi: ev

Mimar Acem Mahallesi: ev

Cafer Ağa Mahallesi: ev

Ereğli (Şehremini yakınlarında): ev

Bayezid Ağa Mahallesi: ev (iki adet)

Deniz Abdal Mahallesi: ev

İbrahim Çavuş Mahallesi: ev (iki adet)

Edirne: kapamacı dükkânı

Tescil Mütevellisi

Hacı Mehmed Çavuş Ağa

Vakfın Mütevellisi

Vâkıfın kendisi.

Vâkıfın Şartı

Evler, dükkân ve bahçe icâreteyn ile icâr olunmuştur. İbtida-i icârat-ı muaccelatına vâkıfın kendisi mutasarrıf olmuştur. İcârat-ı mu'accelâtan elde edilen fazlayla Çapa Ali Vakfı'na ödenmesi gereken günlük bir akçe ve su yolcu vazifeleri için günlük üç akçe, tevliyet vazifesi için iki akçe, kitâbet ve bunun dışında cibâyet vazifesi için bir akçe verilecektir. Vazifelerden kalan fazla hasıla ise müteveli tarafından hıfz olunacak ve su yollarının tamir masrafı için kullanılacaktır. Bu görev için iki su yolcu görevlendirilmiştir ve bunlardan görevi daha fazla olana günlük iki akçe ve diğerine bir akçe verilmesini kararlaştırmıştır.

Tevliyet hakkı yaşadığı müddetçe vâkıfın kendisine aittir. Sonrasında evlatları şeklinde devam edecektir. Hepsinin vefâtı durumunda; utekâtı (köle ve cariyeler) ve onların neslinin mutasarrıf olması istenmiştir. Onların da soyu tükendiği zaman; şu anda sakin olduğu mülküne o zaman her kim malik ise onun müteveli olması kararlaştırılmıştır. Süregelen zaman içinde mülklerinden mahlûl (mirasçısı olmayan) olan olursa başkalarına icâr edilmesini ve icârat-ı mu'accelâtan elde edilen gelirle akar satın alınıp vakfa zam ve ilhak olması şart koşulmuştur.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Silahdar Ocağı Kethüdâsı olan Mustafa Ağa'nın diğer vakfiyelerde vakfedilmiş gayrimenkullerle kıyaslandığında daha fazla gayrimenkulünü vakfettiği görülmektedir. Bu noktada Osmanlı Devleti'nde belli mevkide olan askeri zümre şahıslarının mal varlığının ne oranda olduğu hakkında da fikir edinebileceğimiz bir vakfiye örneğidir. Vakfiyeden söz konusu gayrimenkullerden birinin sınırları ifade edilirken vâkıfın tasarrufunda bulunan bir "vakıf bostan" olduğu anlaşılmaktadır.

Vâkıfın vakfetmiş olduğu çeşme *suvakfi.org* sitesinden alınan bilgiye göre "Mustafa Ağa Çeşmesi (Silâhdar Kethüdâsı)" olarak kayıtlara geçmektedir ve yıl olarak H.1157/M.1744 tarihlenmiştir. Vakfiyeden anlaşıldığı üzere vâkıf suyu kendi menziline icra eyledikten sonra fazlasını evinin duvarında bir çeşme yaparak başkalarının kullanımına bırakmıştır ve bunu bir müddet sonrasında vakfa çevirmiştir. Bu noktada tarihlerin uyuştuğunu ve söz konusu vakıfla ilgili "Su Vakfı" sitesinde de ayrı bir bilginin olduğunu belirtmek gerekir.

8/95/23B24A

Vâkîf Hacı Ahmed b. Yûsuf'un

25 Nisan 1752 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Ev ve dükkân

Mevkûfâtın Yeri

Kocamustafapaşa Mahallesi'nde bulunan Bezirgân köşesi.

Tescil Mütevellisi

Şeyh Mehmed Efendi b. Mehmed

Vakfın Mütevellisi

Vâkıfın kendisi.

Vâkıfın Şartı

Ev ecr-i misli olan günlük bir akçe icâre-i müeccele ve mu'accele misliyle icâr olunacaktır. İcâre-i müecceleden hâsıl olan galleye Bezirgân Hüsrev Camii'nde Ramazan ayı ve benzeri mübarek gecelerde yakılmak üzere vâkıfın daha önceden ayarlamış olduğu top kandillerin yakım ücreti ve zeytinyağı masrafları karşılanacaktır.

Vakfın hasbi tevliyeti ve icâre-i mu'accelesinden hasıla olan gallesine hayatta olduğu sürece vâkıfın kendisi mutasarrıf olacaktır. Kendisinden sonra ise evlatları şeklinde devam edecek ve bu galleyi aralarında eşit olarak paylaşacaklardır. Tüm nesil sona erdiğinde; Bezirgân Hüsrev Vakfı mütevellisi bu vakfa da müteveli olacaktır ve mu'acceleden hasıl gallenin nısfı(yarısı) Kocamustafapaşa Mahallesi'nde Çavuşzâde Ahmed Efendi'nin yaptırmış olduğu çeşmenin su yolları tamirine sarf olunacak ve diğer yarısı da uygun bir akar ıştırası ve icârı için ayrılacaktır. Bu icârın müeccelesi de kandil vakfına zam ve ilhak olacaktır.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Vâkıf söz konusu gayrimenkulün icâreteyn sonucu elde edilen müeccele gelirinin kandil yakım hizmetleri için harcanmasını şart koşmuştur; buna karşılık mu'accele gelirden arta kalan kısım vâkıfın kendi tasarrufunda olacaktır ve kendisinden sonra evlatları tasarruf edecektir. Tüm nesli sona erdikten sonra ise; çeşme tamiri, yeni bir akar ıştırası gibi hizmetler için harcanmasını istemiştir. Bu noktada

icâreteyn ile elde edilen müeccele ve mu'accele gelirlerin farklı menfaatlere harcandığı görülmektedir. Müeccele gelir hayrî bir amaç adına harcanırken; mu'accele gelirin vâkıf ve ailesinin tasarrufunda olduğu görülmektedir.

Vâkıfın sakin olduğu mahalle vakfiyede “Bezîrgân Hüsrev Mahallesi” olarak ifade edilmektedir. Vakfedilen mülkün konumu ise Kocamustafapaşa Mahallesi’nde bulunan Bezîrgân köşesidir. Her ne kadar bahsedilen yerler birbirlerine yakın konumlar olsa da mahalle ismi bakımından farklılaşmaktadır. İstanbul Şer’iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğu (2015)’nda mevkufatın yeri Bezîrgân Hüsrev Mahallesi olarak belirtilmiş ancak Kocamustafapaşa Mahallesi olarak düzeltilmesi gerekmektedir.

8/95/2A(mükerrer)-2B

Vâkıfe Zeyneb bt. Abdullah'ın

21 Kasım 1763 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Ev ve arsa

Mevkûfâtın Yeri

Emin Sinan Mahallesi

Tescil Mütevellisi

Ali b. İsmail

Vakfın Mütevellisi

Vâkıfenin kendisi.

Vâkıfın Şartı

Vakfedilen ev ve evin mutfak tarafındaki arsa vâkıfenin var olan vakfına zam ve ilhak olacaktır. Arsanın gallesi mahalle imamı ve müezzine meşrûta ve senede 480 akçe mukâtaa-i kadim ile işletilecektir.

Ev günlük bir akçe icâre-i müeccele ile icâr olunacak ve elde edilen gelir ana vakfın gerekli masrafları için harcanacaktır. Geri kalan şartlar söz konusu vakfa bağlı bir şekilde zam ve ilhak olunan ev ve arsa için de geçerli olacaktır.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Zeyl vakfiyedir. Anlaşıldığı üzere vâkıfenin daha önce kurmuş olduğu vakıf bir süreklilik arz etmekte ve hatta yeni vakıf malları bu vakfa eklenmektedir. Vakfiyede geçen; “...vakfiye-i mücelledenin hilâl-i sahâyifinde mestûr vakfın vâkıfesi ve meşrûtiyet üzere mütevelliyesi olub..” ifadelerinden ana vakfın mütevellisinin vâkıfenin kendisi olduğu anlaşılmıştır.

Vakfedilen mülkler için iki ayrı kiralama biçimi olduğu görülmektedir. Ev icâre-i müeccele ile icâr olurken; arsanın mukâta'a-i kadîm ile işletilmektedir.

8/95/57A57B

Vâkıf Hacı Ahmed Efendi b. Ali ve Vâkıfe Âişe Hatun'un

30 Nisan 1765 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Ev

Mevkûfâtın Yeri

Sancakdar Hayreddin Mahallesi

Tescil Mütevellisi

Nizâmizâde Şeyh Seyyid İsmail Efendi b. merhûm Şeyh Seyyid Murtazâ Efendi

Vakfın Mütevellisi

Şeyh Seyyid İsmail Efendi

Vâkıfın Şartı

Ev günlük bir akçe icâre-i müeccele ve icâre-i mu'accele-i ma'lûme ile kiraya verilecektir. Müeccelede hâsıl galle ile binâ iştirâ olunacaktır. Ayrıca Arabacı Bayezid Mahallesi'ndeki Emirler Tekkesi'nde Şeyh Seyyid İsmail Efendi'nin vefâ ettiği miktar kadar kandil yakılacaktır. İcâre-i mu'accelede arta kalan oldukça müteveli bunu kabz edecektir ve tekkenin tamir ve termîmine harcayacaktır.

Tevliyet Şeyh Seyyid İsmail Efendi'ye meşrû kılınmıştır. Kendisi vefât ettikten sonra ise; evlatları şeklinde devam edecektir. Tüm evlatlar vefât ettiğinde ise Şeyh Seyyid Nizameddin Efendi'nin evlatları şeklinde devam edecektir. Şartta belirtilen tüm bu kişilerin vefatından sonra; tekkenin şeyhi her kim ise o kişi vakfa müteveli olacaktır.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Sancakdar Hayreddin Mahallesi'nden bir âyanın vakıf kurmuş olduğu görülmektedir. Kendisi ve eşi beraber ortak mülklerini vakfetmiştir. Âyanın aynı zamanda görevi de açıkça belirtilmiştir. Vakıf kurulduğu dönemde hala daha Cizye Kalemi Baş Halifesi'dir.

Vakfiyede adı geçen Emirler Tekkesi'nin kuruluş vakfiyesi de 8/95/58B olarak DM. gayrimenkul vakıfları arasından tespit edilmiştir. Bu şekilde iki vakfiye arasında süregelen zaman içinde yaklaşık iki yüzyıllık etkileşim izlenebilmiştir.

8/95/62A62B

Vâkıf Derviş Mehmed Ağa b. Yûsuf b. Halil'in

6 Temmuz 1769 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Ev

Mevkûfâtın Yeri

Molla Gûranî Mahallesi

Tescil Mütevellisi

Molla Ali b. Halil

Vakfın Mütevellisi

Vâkıfın kendisi.

Vâkıfın Şartı

Zeyl vakfiyedir. Ana vakfın şartları bu vakıf için de devamlılığını korumak üzere şart konulmuştur. Vakfedilen evde vâkıf dilerse kendisi sakin olacak dilerse de başkalarına icâr edebilecektir. Kendi vefâtından sonra eşi Rukiye Hatun sakine olacaktır.

Günlük iki akçe icâre-i müeccele gelirine vakıf mütevellisi mutasarrıf iken; mu'acceleye kendisi mutasarrıf olacaktır. Vakfın tevliyeti hususu daha önceki vakfiyesinde belirtmiş olduğu şartlar üzerinedir. Hayatta olduğu sürece vâkıfın kendisi mütevellî olacak ve kendisinden sonra evlatları şeklinde devam edecektir. Eğer evlatlarının nesli sona ererse; Derviş İbrahim Ağa b. Mehmed mütevellî olacak ve onun evlatları şeklinde devam edecektir. Vakıf mallar ve zaman içindeki fazlası vâkıfın asıl vakfına zam ve ilhak olacak ve vakfiyede söz konusu Namazgah Kuyusu'nun gerekli tamirâtı için sarf edilecektir.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Vâkıfın ana vakfı Davudpaşa Mahkemesi kayıtları içerisinde 95/60B61B numaralı vakfiyedir. Ayrıca vâkıfın kızı Şerife Hatice'nin de 8/95/63B64A numaralı vakfı vâkıfın ana vakfına zam ve ilhak olan bir vakıf olarak DM. gayrimenkul vakıfları arasında yer almaktadır. Vakfiyeden anlaşıldığı üzere vâkıfın Kübra Hatun Vakfı'ndan tasarrufunda bulundurduğu bir başka mülkü de mevcuttur.

8/95/41B42A

Vâkıfe Rukiye Hatun bt. Mustafa'nın

6 Eylül 1769 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Bakkal dükkânı.

Mevkûfâtın Yeri

Ali Fakih Mahallesi

Tescil Mütevellisi

Ebûbekir Efendi b. Nuri

Vakfın Mütevellisi

Vâkıfenin kendisi.

Vâkıfın Şartı

Dükkân icâre-i sahihiyye ile icâr olunacaktır. Seneden seneye hasıl olan galleden Ali Fakih Mahallesi'nde bulunan İskender Çelebi Camii-i Şerifi minaresinde ve içerisinde bulunan kandillerin ikadı için revgan-ı zeyt iştirasıyla görevli olan kişiye her Ramazan ayı içerisinde onar kuruş verilecek ve Ramazan ayı ve benzeri mübarek gecelerde ikad eylenecektir. Müezzine yıldan yıla beşer kuruş verilecek ve karşılığında beş vakit üçer İhlâs-ı şerif okuyarak sevâbını vâkıfenin ruhuna ve vâlideyninin ruhuna ihdâ eyleyecektir.

Galleden yarım akçe cibâyet vazifesi olacaktır ve bu göreve Ali Ağa b. Mustafa hayatta olduğu sürece mutasarrıf olacaktır. Yarım akçe tevliyet vazifesidir ve tevliyete hayatta olduğu sürece vâkıfenin kendisi mutasarrıf olacaktır. Vefâtından sonra Hafize Hatun ve onun vefâtından sonra ise evlatları ve sonrasında utekâsı şeklinde devam edecektir. Tüm nesil sona erer ise; İskender Çelebi Camii'inde her kim müteveli ise o kişi müteveli olacaktır.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Vakfın dini hizmetler doğrultusunda kurulduğu anlaşılmaktadır. Ücretler senelik olarak kuruş cinsinden ifade edilmiştir. Cibâyet, kitâbet ve tevliyet ücretleri ise diğer vakfiyelerdeki ücret oranlarına nispeten düşük tutularak nısf (yarım) akçe olarak belirlenmiştir.

8/95/5A5B

Vâkıfe Esmâ bt. Ali'nin

26 Nisan 1772 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Ev

Mevkûfâtın Yeri

Sancakdar Hayreddin Mahallesi

Tescil Mütevellisi

İbrahim Ağa b. Mustafa

Vakfın Mütevellisi

Vâkıfenin kendisi.

Vâkıfın Şartı

Ev aylık 15 akçe icâre-i müeccele ile icâr olacaktır. İcâre-i müeccele ve tevliyetine hayatta oldukça vâkıfenin kendisi mutasarrıfe olacaktır. Ayrıca icâre-i müecceleyle Davud Bey'in mescid-i şerifinde vaaz veren Şeyh Mehmed Efendi mutasarrıf olacaktır. Kendisinden sonra evlatlarının tasarrufunda olacaktır. Tüm nesil sona erdiğinde; Davud Bey'in vakfında her kim müteveli ise o kişi söz konusu vakfında hasbî mütevellisi olacak ve vakıf icâre-i mu'accele ve müeccele misilleriyle başkalarına icâr edilecektir.

Hâsıl olan gallesinden 400 kuruş "sâl be sâl ala vechil helal" müteveli eliyle "istirbâh ve istiğlâl" olunup hâsıl olan nemâ; o gün vâiz olan her kim ise o kişiye ref ve teslim edilecektir. Söz konusu galleden fazla kalırsa mescidin mal vakfına zam ve ilhak olacaktır. Evin mahlûl olduğu durumda müteveli yeniden icâre-i mu'accele ve müeccele misilleriyle icâr edecektir. Hasıl olan galleler mescid vakfına aktarıldıktan sonra mescidin lazım gelen masrafları için harcanacaktır ve mahalle ahâlisi vakfa hasbî nâzır olacaktır.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Vakfiyeyle ilgili dikkat çeken husus; vakfedilen mülk bir gayrimenkulken Davud Bey'in mescid-i şerif vakfına zam ve ilhak olduktan sonra işletim usulü olarak değişmesi ve bir para vakfı şekline bürünmesidir. Şöyle ki; vakıf ev icâreteyn usulü ile

icâr edildikten sonra hâsıl olan galleden 400 kuruşluk miktar “istirbâh ve istiğlâl” ile “sâl be sâl” yani senelik olarak nemalandırılacaktır. Bu durum bir gayrimenkul vakfının sadece kira geliri elde edilerek değil; para vakfı işletim usulüyle de işletilebildiğini göstermektedir.

8/95/5B6A

Vâkîf Molla Mustafa b. Hacı Ahmed'in

21 Ekim 1773 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Ev ve dükkân (4 adet: berber, ortakçı, körükçü, attar dükkânları.)²⁰⁴

Mevkûfâtın Yeri

Sancakdar Hayreddin Mahallesi

Tescil Mütevellisi

Seyyid Mehmed Efendi b. Seyyid Halil

Vakfın Mütevellisi

Meşrutiyet üzere olmayan müteveli; vâkıfın kendisi.

Vâkıfın Şartı

Vakfedilen evi vâkıfın kendisi günlük bir akçe icâre-i müeccele ve icâre-i mu'accele ile kiralamaktadır. İcâre-i mu'accelesine kendisi mutasarrıf olurken; icâre-i müeccelesine söz konusu Çınar Camii imamı mutasarrıf olmaktadır. Bu tasarruf şekli vâkıfın vefâtından sonra da evlatları beraberinde nesilden nesile devam edecektir. Tüm nesil sona erdiğinde ise Çınar Camii'nde her kim imam olursa söz konusu ev ve dükkânları zapt ederek başka kişilere icâr edecek ve hasıl olan gallesine de mutasarrıf olacaktır. Karşılığında her gün üç ihlâs-ı şerif, bir Fatiha suresi ve Cuma gecelerinde bir Yasin-i şerif tilâvet edip sevabını vâkıf ve ebeveyninin ruhlarına hediye edecektir.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Vakfiyeden anlaşıldığı üzere; berber dükkânı Hacı Ahmed Vakfı'ndan vâkıfın tasarrufundadır ve Çınar Camii-i şerifi imamına aylık 15 akçe icâre-i müeccele ile meşrût olduğu görülmektedir.²⁰⁵ Bunun dışındaki mülkler için vâkıf miras yoluyla sahip olduğunu ifade etmektedir.²⁰⁶

²⁰⁴ "...fevkanî üç bâb oda ve ve sofa ve dehliz ve matbah ve abdesthâne ve tahtında bir bâb oda ve abdesthâne ve kenîf ve biri berber ve biri ortakçı ve biri körükçü ve biri attar dört bâb dekâkin ve bağçe ve bi'r-i mâ yı müştemil bir bâb menzilin..." İMŞSA, 8/95/5B6A

²⁰⁵ "ba'de 'z-zikr berber dükkânı mahalli merhûm el-Hâc Ahmed Efendi Vakfı'ndan zikr olunan Çınar Camii-i şerifinde imam olanlara beher şehîr 15'er akçe müeccele bi'l-mesken müteveli bi'l-icâreteyn tasarrufunda..." İMŞSA, 8/95/5B6A

²⁰⁶ "...ve mâ'ada arsa ve bi'l-cümle ebniyesi bâ hüccet-i şer'îyye irsen yedimde mülküm olmağın..." İMŞSA, 8/95/5B6A

8/95/67B

Vâkıfe Meryem bt. İbrahim ve Vâkıfe Âişe bt. Mehmed'in

1 Ocak 1781 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Ev

Mevkûfâtın Yeri

Başcı el-Hac Mahmud Mahallesi

Tescil Mütevellisi

Hüseyin Ağa b. İbrahim

Vakfın Mütevellisi

Seyyid Baba Zaviyesi post-nişini

Vâkıfın Şartı

Ev günlük bir akçe müeccele ve mu'accele misli ile icâr olunacaktır. Hasıl olan galle Nakşibendiyye zâviyesi olan Seyyid Baba Zâviyesi'nde medfûn Seyyid Şeyh Mustafa Efendi merkadının baş ucunda her Pazartesi ve Cuma gecelerinde bir kandil îkad olunması için günlük bir akçe revgan-ı zeyt verilecektir. Zâviyede her kim post-nişin ise o kişi hasbî müteveli olacaktır. Aynı zamanda vakfın hasıl olan mu'accele geliriyle zâviye fukarâsının yemek masrafları karşılanacaktır.

Vakıf Hakkında Düşünceler

İki kadının ortak bir şekilde vakıf kurduğu görülmektedir. DM. gayrimenkul vakıfları arasında bu şekilde olan tek örnektir.

8/95/10B

Vâkıf Seyyid İbrahim b. Seyyid Mehmed Emin Efendi'nin

25 Ocak 1782 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Ev

Mevkûfâtın Yeri

Sancakdar Hayreddin Mahallesi

Tescil Mütevellisi

Hacı Osman Efendi b. Hacı Süleyman (Kûzat-ı Mısriyye'den)

Vakfın Mütevellisi

Vâkıfın kendisi.

Vâkıfın Şartı

Vâkıf dilerse evde kendisi oturacak ya da başkalarına icâreteyn ile kiraya verecektir. Elde edilen gelire kendisi mutasarrıf olacaktır. Kendisinden sonra ise evlatları şeklinde devam edecektir. Tüm nesil sona erdiğinde vakfın; vâkıfın ceddeleri olan “Mukâbele-i süvârî kalemi halkalarından(?)” merhûm İsmail Efendi'nin Kocamustafapaşa Camii yakınlarında Canbaziye Mahallesi'nde inşa ettirdiği mektep vakfına zam ve ilhak olmasını şart koşturmuştur.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Vakfın evlatlık vakıf niteliği taşıdığı görülmekte ve vâkıfın askeri zümreden bir kimsenin torunu olduğu anlaşılmaktadır. Neslin son bulmasıyla beraber vakfın başka bir vakfa zam olması söz konusudur.

8/1/45B

Vâkıf Mustafa b. Mehmed Efendi'nin

20 Şubat 1783 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Ev

Mevkûfâtın Yeri

Cebecibaşı Mahallesi

Tescil Mütevellisi

Kayseri Kadısı Şeyhzade Sunullah Efendi b. Abdurrahim Efendi

Vakfın Mütevellisi

Vâkıfın kendisi.

Vâkıfın Şartı

Vakfedilen her ay 100 akçe icâre-i müeccele ve mu'accele misliyle icâr olunacaktır. Hâsıl olan galleden 40 akçe tevliyet vazifesidir. 60 akçe Anadolu Kalemi baş halifesi merhûm Mehmed Efendi'nin (vâkıfın babası) Kandilli Karyesi'nde inşa ettirdiği mektebin tamiri için sarf olunacaktır.

Hayatta olduğu sürece vâkıf vakfın mütevellisi olacaktır. Kendisinin vefatından sonra kızı Leyla Hanım vakıf mütevellisi olacak, onun vefâtından sonra ise Leyla Hanım'ın evlatları şeklinde devam edecektir. Nesli sona erdiğinde; Anadolu Kalemi hulefâsından doğru yolda ve dindar olan kimse tevliyete mutasarrıf olacaktır. Vakfa mütevellî olanlar söz konusu evde gerek kendileri sâkin olabilir ve icâreteyn ile başkalarına icâr edebileceklerdir.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Tevliyet hakkının vâkıfın kendisi ve sonrasında da kızı ve torunları şeklinde devam ettiği görülmektedir. Bu noktada vakfın gelirinin %40'ının tevliyet vazifesi adı altında vâkıf ve evlatlarının tasarrufunda olduğu anlaşılmıştır.

Mevkûfâtın yeri; İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğu'nda vâkıfın sakin olduğu Koğacı Dede Mahallesi olarak gösterilmektedir; ancak vakfiye okunduktan sonra vakfedilen gayrimenkulün Cebecibaşı Mahallesi'nde bulunduğu anlaşılmaktadır.

8/1/62A

Emine bt. Hacı Mustafa'nın

9 Nisan 1783 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Arsa ve içerisindeki muhterik bir ev.

Mevkûfâtın Yeri

Nevbahar Mahallesi

Tescil Mütevellisi

Seyyid İsmail Ağa b. Seyyid İbrahim

Vakfın Mütevellisi

Vâkıfenin kendisi.

Vâkıfın Şartı

Vakfedilen mülkün sınırları içerisinde vâkıfe kendi malıyla her ne inşa ederse vakfa bağışlanmış olacak ve her biri 30 akçe icâre-i müeccele ve mu'accele misliyle icâr olacaktır. 30 akçe tevliyet vazifesidir. Hayatta oldukça vâkıfenin kendisi müteveli olacaktır. Vefâtından sonra tevliyete Veliyyüddin Efendi ve evlatları mutasarrıf olacaktır. Nesil sona erdiğinde; Fâtıma bt. Hacı Ali ve evlatları müteveli olacaktır. Bu neslin de sona ermesiyle Nevbahar Camii şerifi vakfının mütevellisi her kim ise vakfa müteveli olacaktır. Vakfa müteveli olanlar evde kendileri de sakin olabilir ya da belirtilen icâre şekilleriyle icâr edebileceklerdir.

Vakıf Hakkında Düşünceler

İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğu'nda mevkûfâtın yeri Nevbahar Mahallesi yerine vâkıfenin sakin olduğu Müneccim Said Mahallesi yazılmıştır. Vakfiye tahririyle beraber bu yanlışlık düzeltilmiştir.

Vakfiyede mevkûfâtın hududu belirtilirken vâkıfenin başka bir vakıftan vakıf arsaya mutasarrıf olduğu anlaşılmıştır. Söz konusu arsa Hameyn-i Şerifeyn Vakfı'na aittir.

8/95/12A12B

Vâkıf Yorganî Seyyid Hacı Mahmud Ağa b. Seyyid Hasan'ın

1 Ocak 1787 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Ev, dükkân, bahçe (mukâtaalı zemin üzerindeki değirmen, meyve ağaçları ve müştemilât/oda)

Mevkûfâtın Yeri

Kocadere Karyesi

Tescil Mütevellisi

Mustafa Efendi b. Hacı Hacı Mehmed Emin

Vakfın Mütevellisi

Vâkıfın kendisi.

Vâkıfın Şartı

Meyve ağaçlarının gerekli masrafları karşılandıktan sonra mukâta'a-i zemin verilip arta kalan bakiyeyle de on kile buğday satın alınacaktır ve mahalle imam hatibine verilecektir. Dükkân bir senelik süre ile icâre-i vâhide ile icâr olunacaktır. Elde edilen gelirden günlük üç akçe Kocadere Camii şerifi müezzine verilecektir. Vakfedilen malların gelirinden arta kalan vâkıfın ana vakfına zam ve ilhak olacaktır. Bu vakfiye şartları da vâkıfın ana vakfının şartlarına bağlı kalacaktır.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Mukâta'alı arazi üzerindeki malların vakfedildiği bir vakıf örneğidir. Osmanlı Devleti'nde vakıf kurumunun işleyişini daha iyi anlayabilmemiz adına iyi bir örnektir. Vâkıfın daha önceden de vakıf kurduğu ve bu vakfın para vakfı olduğu tespit edilmiştir. 8/95/8B9A numaralı vakfiye vâkıfın ana vakfına aittir ve belli şartların her iki vakıf için ortak olması dolayısıyla tez kapsamında incelenmiştir.

8/95/14A16A

Vâkife Hatice Hatun bt. Ali'nin

12 Nisan 1787 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Ev (17 adet)

Mevkûfâtın Yeri

Birden fazla mahallede bulunmaktadır. Mimar Acem Mahallesi'nde 3 ev; Kürkçübaşı, Arabacı Bayezid, Hâce Hatun, Ali Fakih, Davudpaşa, Seydi Halife, Toptaşı, Kaptan Sinan Paşa, Atik Ali Paşa, Sancakdar Hayreddin, İbrahim Paşa ve Mîr-Ahur Mahalleleri'nde birer ev ve Samatya Kapısı'nda üç ev.

Tescil Mütevellisi

Hacı Ahmed Bek Efendi

Vakfın Mütevellisi

Vâkıfenin kendisi.

Vâkıfın Şartı

Evler mütevellî eliyle icâr olacaktır. Her ev için ayrı ayrı icâre oranları belirlenmiştir.²⁰⁷ Şehzâde Sultan Mehmed Han Camii-i şerifinde belli sûre ve duaların okunup Hz. Peygamber ve vâkıfe ve ebeveynlerinin ruhlarına ihdâ edilmesi istenmiştir. Bu vazifenin ücreti günlük beş akçedir. Koruk Mahmud Mahallesi'nde Has Odabaşı Behruz Ağa Camii-i Şerifi'nde vaaz verilecek ve Hz. Peygamber ve vâkıfe ruhlarına hayır duaları ihda eylenecektir. Bu vazifenin ücreti de günlük beş akçedir. Yine aynı camiide Kur'ân ta'lîmi yapılacaktır. Bu talimde bulunan talebeler ile Hz. Peygamber ruh-u şerifleri için 11 salavât-ı şerife getirilecektir. Vâkıfe ve ebeveynin ruhları içinde hayır dua ihdâ eylenecektir. Bu vazifeye karşılık ücret günlük beş akçedir. Ali Çelebi Camii'nde de vaaz verilecektir. Hz. Peygamber ruh-i şerifleri için, vâkıfe ve ebeveyni için belli hayır duaları okunacaktır. Bu görevin ücreti de günlük beş akçedir. Nuri Dede Mescid-i şerifinde Pazartesi gecelerinde günlük bir akçe vazife karşılığında yine belli dini ibadetlerde bulunulacaktır. Günlük bir akçe "hâfız-ı seccade" vazifesidir. Behruz Ağa Camii'nde de seccade, şilte ve rahle gibi

²⁰⁷ Tablo 10'da ayrıntılarıyla ifade edilmektedir.

eşyaların hıfzı ve vaaz sırasında kapının kapalı tutulması gibi görevler için de bir vazife belirlenmiştir. (Bu vazife ücretinin de yevmi bir akçe olduğu düşünülmektedir.) Cibâyet ve kitâbet vazifeleri günlük bir buçuk akçedir.

Tevliyet vazifesi günlük dört akçedir. Tevliyet ilk olarak vâkıfenin tasarrufundadır. Kendisinin vefâtından sonra eşi el-Hac Ahmed Bey olacaktır. Ondan sonrasında evlatları şeklinde devam edecektir. Tüm nesil sona erer ise; Hatice Hatun'un babasının Seyyid Mustafa Çelebi mescidinde on sultani ve vaz' eylediği minberi-i şerif ve şeyhülkurrâ ve benzeri hizmetleri gören vakfının mütevellisi bu vakfında mütevellisi olacaktır.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Vakıf, vakfedilen evlerin çokluğu bakımından incelenen mülk vakıfları arasında mal varlığı açısından zengin bir vakıftır. Vakfın amacının dini hizmetler olduğu anlaşılmaktadır. Vâkıfenin eşi dönemin âyanlarındandır. Vakfiyenin tarihinden de anlaşılacağı üzere Osmanlı Devleti'nde âyanların otoritesinin güçlü olduğu bir dönemdir. Vakfedilen mallardan da yola çıkılarak anlaşılan ekonomik güç, bu durumla da ilişkilendirilebilir.

8/95/20B21A

Vâkîf Yusuf Ağa b. İsmail'in

16 Nisan 1789 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Ev ve arsa

Mevkûfâtın Yeri

Sekbanbaşı Yakub Ağa Mahallesi

Tescil Mütevellisi

Ömer Ağa b. İsmail

Vakfın Mütevellisi

Vâkıfın kendisi.

Vâkıfın Şartı

Söz konusu ev ve arsa mütevellî eli ile icâreteyn misilleriyle icâr olunacaktır. Hâsıl olan galle; vâkıfın Hanya Kalesi'nde yaptırdığı bir medrese ve kütüphanesinin ve yine Hanya kazasına bağlı Esbanyaku Karyesi'nde bulunan camii, mekteb ve hayratlarının lüzumu için harcanacaktır.

Vâkıf hayatta oldukça vakfın mütevellisi olacaktır. Kendi vefâtından sonra evlatları olacaktır. Evlatlarından sonra ise bunu akrabalarına bırakmıştır. Eğer söz konusu nesiller sona ererse hâkim oyuyla belirlenecektir.

Vâkıf senede bir defa vakfın muhasebesinin kaydedilmesini istemiştir.

Vakf Hakkında Düşünceler

Vakfın gelirinin vâkıfın daha önceden inşa ettirmiş olduğu hayratlarının levazımı doğrultusunda harcanacağı görülmektedir. Tevliyetin kimde olacağına dair şartı varken; bu tevliyetin hasbî şekilde mi yoksa ücret karşılığı olan bir vazife şeklinde mi yerine getirileceği ile ilgili bir ayrıntı yoktur.

8/95/21A21B

Vâkıfe Fâtıma bt. Abdullah ve Vâkıf Ali Ağa b. Ebubekir'in

12 Kasım 1789 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Ev

Mevkûfâtın Yeri

Deniz Abdal Mahallesi

Tescil Mütevellisi

Mehmed Emin Efendi b. Abdurrahman

Vakfın Mütevellisi

Meşrutiyet üzere olmayan müteveli; vâkıf çiftin kendisi.

Vâkıfın Şartı

Ev icâre-i mu'accele ve günlük bir akçe icâre-i müeccele ile icâr edilecektir. İcâre-i müeccele geliri yeniçerilerin kışla kapısında yanan kandilin yağı için sarf olunacaktır. İcâre-i mu'accele ise “ona on bir buçuk (%15) hesabı üzere rehn-i kâvi ve kefil-i melî ile bâ yed-i müteveli istirbâh ve istiğlâl” olunacaktır. Nemâsı söz konusu kışlanın masrafları için harcanacaktır. Vâkıf çift hayatta olduğu sürece evi kendileri kiralayacak ve sakin olacaklardır. Eğer bu durum değişirse vakıf menzil müteveli eliyle talibine icâr olunacaktır. Vakfiyede bahsedilen 31 bölük neferâtın para vakfına her kim müteveli ise o kişi bu vakfın da hasbî mütevellisi olacaktır.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Eşlerin beraber vakıf yapmış olduğu bir vakfiyedir. Geliri yeniçeri kışlası için harcanacaktır. Ayrıca vakfiyede dikkat çeken en önemli husus; vakfedilen mal bir gayrimenkulken bu mal üzerinden elde edilen gelirin işletim usulünde para vakfi işletim şekli görülmesidir. İcâreteynden biri olan “icâre-i mu'accele” üzerinden %15 oranında bir nemâlandırma söz konusudur.

8/95/23A23B

Vâkıfe Hâce Şerife Emine hatun bt. Hacı Ahmed'in

27 Aralık 1789 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Ev

Mevkûfâtın Yeri

Çerağî Hasan Mahallesi

Tescil Mütevellisi

Seyyid Şeyh Mehmed Efendi b. Seyyid Halil

Vakfın Mütevellisi

Vâkıfenin kendisi.

Vâkıfın Şartı

Vâkıfe vakfettiği evini babası Hacı Ahmed Vakfı'na zam ve ilhak etmektedir. Ev günlük altı akçe icâre-i müeccele ve mu'accele-i misliyle icâr edilecektir. Hasıl olan altı akçe Seyyid Şeyh Mehmed Efendi'ye verilecek ve o da Mihrişah Hatun Camii'nde her hafta Pazartesi gününde salavat zikrinden sonra hazır olan cemaate vaaz ve nasihat edecektir.

Vâkıfe hayatta oldukça vakfına kendisi hasbî mütevellîye olacaktır. Kendisinden sonra evlatları şeklinde devam edecektir. Tüm nesil sona ererse; kendi babasının vakfına her kim mütevellî ise o kişi bu vakfa da mütevellî olacaktır. Vâkıfe kendisi hayatta iken dilerse söz konusu eve sakine olabilir ya da dilerse icâreteyn usulü ile başkalarına icâr edebilir.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Vakıf zam ve ilhak olunan bir vakıftır. Vakfiyede menzilin sınırları tanımlanırken anlaşıldığı üzere; vâkıfenin tasarrufunda olan başka mülkler de vardır.

Çalışma kapsamında kadının sosyo-ekonomik kimliği ve vakıf kurumu arasındaki ilişki için verilebilecek güzel bir örnek olacaktır. Şöyle ki vakfiyede vakıf yapan kişinin bir kadın olduğunu görmekteyiz. Ayrıca vakfiyenin içerisindeki bilgilerden yola çıkarak vâkıfenin tasarrufunda olan -hem başkalarına şart kıldığı hem de başka bir vakıftan tasarruf ettiği- diğer mülklerinin olduğu anlaşılmaktadır. Bunun

dışında vakfiyede adı geçen Mihrişah Hatun Camii'nin 16. yüzyılda Mihrişah Hatun tarafından yaptırılmış olduğu bilinmektedir. Sonuç olarak; bir kadının kurmuş olduğu vakıf yine bir kadın tarafından inşa ettirilen dini bir yapının çatısı altında hizmet etmektedir. Bu bilgiler ışığında Osmanlı Devleti'nde kadınların vakıf kurma, tasarruflarında mülk bulundurma gibi faaliyetlerle iktisadi hayat içerisindeki varlığı açıkça ortaya konulmaktadır.

8/95/27A28B

Vâkîf Bostancıbaşızâde İbrahim Ağa b. Mustafa'nın

4 Şubat 1792 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Evler ve arsa (İçlerinde dükkân, ahır ve çeşme barındırıyorlar.)

Mevkûfâtın Yeri

Atik Mesih Paşa Mahallesi: Beş ev ve bir arsa (Dokuz dükkân ve ahır bulundurmaktadır.)

Karabaş Mahallesi: Azmîzâde Bahçesi (Bu bahçenin bir buçuk sehmi vâkıfındır gerisi kardeşinin oğluna ait. Vâkîf bir sehimlik arsasını vakfetmektedir.)

Kasap Hızır Mahallesi/İzmir: Arsa (Bu arsanın yarısı vâkıfındır; geri kalanı kardeşinin oğluna aittir.)

Tescil Mütevellisi

Molla Ali b. Halil

Vakfın Mütevellisi

Vâkıfın kendisi.

Vâkıfın Şartı

Söz konusu arsalar icâreteyn ile icâr edilecektir. Hasıl olan gelirden vakfedilen çeşmenin su yolcuları olan iki kişiye günlük iki akçe vazife verilecektir. Bunun yanında her sene altışar kuruş yıllık verilecektir ve onlar da karşılığında çeşmenin ve su yollarının gerekli tamiratını yapacaktır. Günlük on akçe tevliyet vazifesidir. Kitâbet ve cibâyet günlük beşer akçeden toplam on akçedir.

Vâkıfın câriyelerinden Dürdâne, Dilşikâr ve adı okunulamayan bir hanımefendiye daha vâkıfın vefâtından sonra günlük yirmi akçe vazife verilecek ve vakfiyede bahsedilen birbirine bitişik üç evde her biri sâkine olacaktır. Bunun karşılığında her gün Fatihâ-yı şerife okuyup vâkıfın ruhuna ihdâ eyleyeceklerdir. Vefâtlarından sonra ise evlatları şeklinde devam edecektir. Sâkin olunan menzillerde gerekli tamirat işleri için zikredilen icâratattan faydalanılacaktır.

Tüm nesil sona erer ise bu evler de başkalarına icâr olunacaktır. Vâkîf hayatta olduğu sürece vakfa kendisi müteveli olacaktır. Ayrıca vâkıfın “menzil-i kebir” olarak

ifade ettiği büyük evin süknâsı da vâkıfın mutasarrıfında olacaktır. Kendisinden sonra ise büyük oğlu Hamdullah aynı şekilde hem tevliye hem de süknâyâ mutasarrıf olacaktır. Bu durum onun evlatları şeklinde devam edecektir. Nesil sona erdikten sonra ise vâkıfın kızları ve evlatları şeklinde tasarruf devam edecektir. Daha sonra utekâ ve atikatı mutasarrıf olacaktır. Evin icâresinden hasıl olan gallenin gerekli masraflar yapıldıktan sonra kalan fazlası “onu on bir buçuk hesabi üzere istirbâh ve istiğlâl” olunup hasıl olan neması çeşme ve akarâtın gerekli tamirine harcanacaktır. Tüm nesil sona erer ise mahalle oyuyla mütediyyin ve müstakim bir kişi vakfa müteveli olacaktır. Hassâ-yı Beyt’ülmâl kâtibi olan İbrahim Efendi vakfa hasbî nâzır olacaktır.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Vakfın cihetleri doğrultusunda evlatlık vakıf olduğu anlaşılmaktadır. Arta kalan gallenin istirbâh ve istiğlâl usulü ile onu on bir buçuk (%15) oranıyla nemalandırılması şartının koşulduğunu görmekteyiz. Bu şekilde para vakfı işletim usulü barındıran gayrimenkul vakıfları arasında yer almaktadır.

Vâkıfın vakfettiği malların çokluğu dikkat çekmektedir. Bu noktada vâkıfın isminde geçen “Bostancıbaşızâde” sıfatından Osmanlı askeri zümresinden bir kimsenin oğlu olduğu anlaşılmakta ve mal varlığının büyüklüğu bu durumla ilişkilendirilebilmektedir.

8/95/30A30B

Vâkîf Seyyid Şeyh Mehmed Efendi b.İbrahim'in

12 Haziran 1794 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Ev

Mevkûfâtın Yeri

Eşrefler Mahallesi/Bursa

Tescil Mütevellisi

Seyyid Şeyh Veliyyüddin Efendi b. Seyyid Mehmed Said Efendi

Vakfın Mütevellisi

Vâkıfın kendisi.

Vâkıfın Şartı

Vâkıf hayatta olduğu sürece evin bir odasında kendisi postnişin olarak sakin olacaktır ve vakfın hasbî mütevelliliğini üstlenecektir. Diğer üç odada ise “fukarâ-yı dervişân” olarak tâbir edilen dervişler sakin olacaktır ve tarikat ayinlerini icra eyleyeceklerdir. Vâkıf vefat ettiğinde vâkıfın hulefâsından bir kimse evde post-nişin ve hasbî müteveli olacak ve dervişlerle beraber tarikat ayinlerini icra edeceklerdir. Bahsedilen kişiler vefat ettiğinde ev Halvetiyye tarikatından mütedeyyin bir kimseye tevcih olunacak ve bu kişi de post-nişin ve hasbî müteveli olacaktır.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Vakfın Halvetiyye Tarikatı'nın hizmeti adına kurulmuş olduğu anlaşılmaktadır. Vakıfta herhangi bir icâre usulü olmamakla beraber; tevliyet vb. vazife ücretlerinden de bahsedilmemektedir. Vakfedilen ev Halvetiyye Tarikatı'nın ayinlerini icra ettiği, dervişlerin ve postnişinin sakin olduğu bir dini yapı olma amacıyla vakfedilmiş bir şahıs vakfidir.

8/95/35A37A

Vâkîf Seyyid Hafız Mehmed Arif Beyefendi b. Seyyid İbrahim Efendi'nin

19 Mayıs 1796 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Ev (Farklı mahallelerde bulunan 6 adet ev)

Mevkûfâtın Yeri

Koğacı Dede Mahallesi (180 zira' arsa üzerinde bir ev)

Karabaş Mahallesi (564 zira' arsada bir ev)

Sarı Lütî Mahallesi (1262,5 zira' arsada bir ev)

Yahya Çelebi Mahallesi/Fındıklı Kasabası (94 zira' arsada bir ev)

İbrahim Efendi Mahallesi/Fındıklı Kasabası (120 zira' arsada bir ev)

İbrahim Efendi Mahallesi/Fındıklı Kasabası (290 zira' arsada bir ev)

Tescil Mütevellisi

Molla Ali b. Halil

Vakfın Mütevellisi

Vâkıfın kendisi.

Vâkıfın Şartı

Evler Kethüda-yı Sadr-ı âli Niğdeli el-Hac Ali Ağa b. Hasan Ağa Vakfı'na zam ve ilhak olacaktır. Söz konusu evler sırasıyla aylık 30, 45, 30, 15, 20 ve 30'ar akçe olmak üzere toplam 170 akçe icâre-i müeccele ve mu'accele misilleriyle icâr olunacaktır. Hasıl olan galleden günlük birer sağ akçe cibâyet vazifesi ve nısf sağ akçe ihzariye²⁰⁸ için ayrılacaktır. Cibâyet göreviyle uğraşan bir kimse câbi olacaktır.

Ali Ağa'nın Elvanzâde Mahallesi'ndeki Emir Camii'nde mevzii-i hitâbet ve cihet-i sâire ve aynı zamanda; Gazi Hüdavendigâr Vakıfları'ndan Mürseller adlı karyede merhûm Ali Ağa'nın tamir ettirdiği camii-i şerif, yeniden yaptırdığı mektep ve çift çeşmenin, Bursa ve civarındaki müsakkafât-ı icâratını tahsil ve mütevellisine ulaştırmak için Bursa ahalisinden cibâyete uygun bir kişi bu görevi üstlenecektir ve

²⁰⁸ Muhzır olarak görev alan kişinin gerekli masraflarının yerine getirilmesi adına tahsil edilen ücret.

cibayet vazifesi için dörder sağ akçe ve nısf akçe de ihzariye için ayrılacaktır. Mu'accele gelirin arta kalanıyla akar iştirası yapılacaktır.

Merhûm Ali Ağa'nın Girit Adası'nda Haniye Kazası'ndaki müsakkafat-ı icârelerini tahsil ve îsâl için de bu kazadaki ahaliden görevli kişiye günlük ikişer sağ akçe cibâyet vazifesi ve nısf sağ akçe ihzariye verilecektir. Akarların gelirlerinden fazla kalanından, İstanbul câbisinin günlük birer akçe vazifesine dört sağ akçe dahi eklenerek beş akçeye çıkarılması şart koşulmuştur.

Emir Camii'nde Ramazan ayı ve mübarek gecelerde ikad olunması için yıllık 1800 sağ akçelik revgan-ı zeyt verilecektir. Bunlardan sonra mu'accele ve müecceleden kalan fazla merhûm mezbûr Ali Ağa'nın vakfının şartları üzere taksim olunacaktır.

Vâkıf hayatta olduğu sürece kendi vakfına hasbî mütevellî olacaktır. Vefâtından sonra ise Ali Ağa'nın vakfına her kim mütevellî ise o kişi bu vakfa da mütevellî olacaktır. Söz konusu cibâyetlerin ciheti vâkıf hayatta olduğu sürece kendisinin arzıyla olacaktır. Vefâtından sonra ise Ali Ağa Vakfı'nın nâzırı olan İstanbul kadılarının arzıyla olacak, Bursa cibâyeti de Bursa kadı efendileri arzıyla olacaktır. Haniye cibâyeti aynı şekilde Haniye kazası kadıları arzıyla olacaktır.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Vakfın zam ve ilhak vakıf olduğu anlaşılmaktadır. İhzariye için ayrılan nısf akçeden bahsedilmektedir ve bu durum incelenen vakfiyeler arasında ilk defa karşımıza çıkmaktadır. İhzariye; bir dava durumunda muhızır için ayrılan masraftır.²⁰⁹ Ayrıca akçe; "sağ akçe" olarak ifade edilmektedir ve bu ta'bir de incelenen vakfiyeler arasındaki ilk örnektir. Bu kavram o dönemde, ayarı tam akçeler için kullanılmaktaydı.

²⁰⁹ Recep Ahışalı, "Muhızır", *TDVİA*, C. 31, İstanbul, 2020, s.85 Ayrıca bkz; "...Mahkeme kâtipliğine ihtiyaç duyulmayan küçük kadılıklarda da muhızır bulunur ve kitâbet işini kadı veya muhızır yapardı. Mahkemede hazır bulunması istenen kişiye kadı tarafından bir celb kâğıdı (mürâsele) çıkarılır, muhızır da bununla ilgili şahsı mahkemeye çağırırdı."

İhzariye için her bir câbiye aynı miktarda “nısf akçe” verilirken buna karşılık; câbilerin vazife ücreti farklılık göstermektedir. Örneğin; İstanbul’daki câbi günlük birer akçe, Bursa’daki câbi günlük dörder akçe ve Girit Adası/Haniye Kazası câbisi ise; günlük ikişer akçe alacaktır. Ayrıca mu’accele gelirin fazlasıyla akar iştirası yapıldıktan sonra bu akarlardan kalan fazlayla İstanbul’daki câbinin vazife ücretine dörder akçe daha eklenerek cibâyet vazifesi günlük beşer akçeye çıkarılacaktır. Bu görevin ciheti vâkıf hayatta olduğu sürece vâkıfın arzıyla olacaktır. Vâkıf hayatta olduğu sürece kendisinin hasbî mütevelliliği söz konusudur.

8/95/38A38B

Vâkıfe Hatice bt. Ahmet b. Abdullah'ın

20 Mart 1797 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Ev

Mevkûfâtın Yeri

Hobyar Mahallesi

Tescil Mütevellisi

İmam Hüseyin Efendi b. Ahmed

Vakfın Mütevellisi

Mahalle imamlarına şart kılınmıştır.

Vâkıfın Şartı

Vakfedilen mülk icâre-i mu'accele misli ve günlük bir akçe icâre-i müeccele ile icâr olunacaktır. Hasıl olan icâre-i müeccele ile mahalle camii-i şerifinde imam olanlar her Cuma gecesi camiide belli dualar tilâvet edecektir. Hâsıl olan sevâbı da vâkıfenin ve mü'minâtın ruhlarına ihdâ eyleyeceklerdir. Bunun karşılığında günlük bir akçe vazife alacaklardır. Evin tevliyeti ve gallesi mahalle imamlarına şart kılınmıştır. Eğer menzil mahlûl olur ise; o zaman imam icâreteyn usulü ile başkalarına icâr edecek ve icâre-i mu'acceleği de kendi emrine harç ve sarf edecektir.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Hayrî amaca yönelik kurulmuş bir şahıs vakfı olduğu anlaşılmaktadır.

8/94/44A45A

Vâkife Âişe Hatun bt. Abdullah b. Abdurrahman'ın

21 Temmuz 1799 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Dükkân²¹⁰ (4 adet)

Mevkûfâtın Yeri

Ali Fakih Mahallesi

Tescil Mütevellisi

Başkâtib vekil-i kuzâtan Kıyızâde Molla nâm Seyyid Mustafa Sadullah Efendi

Vakfın Mütevellisi

Vâkıfenin kendisi.

Vâkıfın Şartı

Kocamustafapaşa Tekkesi'nde postnişin bulunan kimseler vakfa nâzır olacaklardır ve dükkânlar icâre-i vâhide-i misliyle aylık olarak icâr edilecektir. Hâsıl olan icâreden gerektiği zaman dükkânların tamirâtı için harcama yapılacaktır.

Günlük bir akçe tevliyet, bir akçe nezâret ve dört akçe cüzhân vazifesidir. Tekkede hücre-nişin olan Ahmed Dede cüzhân olacaktır ve dört akçe vazife karşılığında vâkıfenin daha önce Şeyh Kutbüddin Efendi'nin türbesine vaz' eylediği Mushaf-ı şeriften türbe içinde cüz tilâvet edecek ve hatm-i şerif de tilâvet ederek sevabını Hz. Peygamber'e, sahâbeye, vâkıfenin ruhuna ihdâ eyleyecektir.

Günlük bir akçe boyacı vazifesi olacaktır. Şöyle ki; türbe içindeki mezar taşlarının gerektiği zaman boyanması istenmektedir. Günlük bir akçeden senede 360 akçelik ücret muhasebe olunacak ve vakfın nâzırı îrâd ve mesâfi hesaplarını defter edecektir. Vâkıfe hayatta olduğu sürece mütevellîye olacaktır. Tüm harcamalar ve vazife ücretleri dışında kalan fazlasına kendisi mutasarrıfe olacaktır. Kendisinden sonra vâkıfenin büyük oğlu mütevellî olacaktır ve arta kalan fazlaya mütevellî eliyle

²¹⁰ Yorgancı, iplikçi, semerci ve berber dükkanları.

onu on bir buçuk hesabı üzere istirbâh uygulanacaktır. Fazla icâre ve ribhle vakfin nâzırı akar iştirâ edecek ve bunları vakfa zam ve ilhak edecektir.

Vâkıfenin oğlu vefât edince kendisinden sonra oğlu Mûsâ müteveli olacaktır. Kendisinden sonra evlatları şeklinde devam edecektir. Eğer evlatlarından reşit olan olmazsa tekkenin hücre-nişîn dedelerinden müstakim bir dede kaymakam müteveli olacaktır. Tüm nesil sona erdiğinde ise; hücre-nişîn dedelerden müstakim kişi vazifeye mutasarrıf olacaktır.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Vakfiyede kısa süreli kiralama şekli esastır. Vakfin gelirleri vakfedilen gayrimenkulün masrafları ve dini hizmetler doğrultusunda harcanmaktadır. Bunlarla ilgili ücretlendirilmeler açıkça belirtilmiştir. Anlaşıldığı üzere; vakfiyede geçen “boyacı vazifesi” ayrı bir şekilde senelik olarak -360 akçenin îrâd ve mesâfi oranları-muhasebe defterine kaydedilecektir.

Vâkıfe hayatta olduğu sürece mütevelliyedir ve söz konusu ücret ve harcamalar yapıldıktan sonra arta kalan gelire kendisi mutasarrıfe olacaktır; ancak bu durum vefâtından sonra değişmektedir. Şöyle ki; vâkıfe ölümünden sonra tevliyeti oğluna bırakırken arta kalan gelir oğlunun tasarrufunda değil müteveli eli ile para vakfı işletim usulü ile işletilerek akar iştırâ edilmesi için kullanılacaktır. Bu noktada gayrimenkul vakıflar içerisinde para vakfı işletim usulünün görülmüş olduğu bir vakfiye örneği olduğunu belirtmek gerekir.

8/95/59B

Vâkîf Murad v. Yasef'in

12 Kasım 1803 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Ev ve arsa

Mevkûfâtın Yeri

Tatavla Karyesi

Tescil Mütevellisi

Manul v. Ebhal

Vakfın Mütevellisi

Vâkıfın kendisi.

Vâkıfın Şartı

Ev mu'accele misli ve aylık 50 akçe ile icâr olunacaktır. Kıbrıs'ta Gikko Manastırı (vâkıf bu manastırın mütevellisidir)'nın 3 adet sarnıcının gerekli tamiratı ve manastır fukarâsına harcanacaktır. Vakfın hasbî tevliyeti vâkıfın tasarrufundadır. Kendisinden sonra evlatları müteveli olacaktır. Tüm nesli sona erdiğinde ise manastırın mütevellilerinden biri vakfa müteveli olacaktır.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Tez kapsamında incelenen DM. gayrimenkul vakıfları arasındaki gayrimüslim vakfı olarak tek örnektir.

8/95/63B64A

Vâkıfe Şerife hatice bt. Derviş Mehmed'in

6 Kasım 1804 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Arsa

Mevkûfâtın Yeri

Molla Gürânî Mahallesi

Tescil Mütevellisi

Mehmed Emin Efendi b. Hacı Halil

Vakfın Mütevellisi

Vâkıfenin kendisi.

Vâkıfın Şartı

Vâkıfe mülkünü babasının su kuyusu ve namazgâh vakfına zam ve ilhak etmektedir. Arsa mu'accele misli ve günlük yarım akçe müeccele ile icâreteyn usulü ile icâr olacaktır. Hâsıl olan icâreyle namazgâh ve su kuyusunun gerekli masrafları karşılanacaktır. Vâkıfenin kendisi hayatta olduğu sürece vakfa hasbî müteveli olacaktır. Vefâtından sonra ise babasının vakfına her kim müteveli ise o kişi bu vakfa da müteveli olacaktır.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Vakfa zam uygulamasının görüldüğü bir vakıftır. Vâkıfenin babası Derviş Mehmed'in ana vakfı 8/95/60B61B numaralı vakıftır. DM. gayrimenkul vakıfları arasında vâkıfın ana vakfına zeyl olan bir başka vakfiyesi daha mevcuttur. (8/95/62A62B)

Vâkıf Derviş Mehmed'in ana vakfı 1764 tarihlidir. Kızı Şerife Hatice'nin vakfı ise 1804 tarihlidir. Bu şekilde Derviş Mehmed'in vakfının 40 yıldır hizmetlerine devam ettiği anlaşılmaktadır.

8/95/75A75

Vâkıf Hacı Abdullah Ağa b. Hacı Ahmed'in

5 Ocak 1817 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Dükkân²¹¹ (2 adet) ve bahçe

Mevkûfâtın Yeri

Makrohorî Karyesi²¹²

Tescil Mütevellisi

Hacı Mustafa Ağa b. Mehmed

Vakfın Mütevellisi

Vâkıfın kendisi.

Vâkıfın Şartı

İki dükkân ve bahçe icâre-i vâhide ile icâr olunacaktır. İcâreden hasıl olan gelirle Makrohorî Karyesi'ndeki mekteb-i şerifte her kim hoca ise o kişiye senede on sekiz kuruş verilecektir. Her sene on sekiz kuruş revgan-ı zeyt ve on sekiz kuruş iki adet şem-i asel iştirâ olunacaktır. Karyedeki camii-i şerifin mihrabının arasında, sol tarafında ve içerisinde şem-i asel ve revgan-ı zeyt Ramazan ayı ve benzeri mübarek gecelerde îkad olunacaktır. Dükkân ve bahçenin icâresinden fazla kalan gelir müteveli tarafından muhafaza edilecek ve söz konusu dükkânların tamiri için kullanılacaktır.

Vâkıf hayatta olduğu sürece vakfının hasbî mütevellisi olacaktır. Kendisinden sonra karyede her kim usta bulunur ise o kişi hasbî müteveli olacak ve karye ahalileri vakfa hasbî nâzır olacaklardır.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Vâkıf; Kassâbân-ı Hassâ Ocağı Bölükbaşı olarak görev yapmaktadır. Askeri zümreden bir kimsenin kurmuş olduğu vakıftır. Vakfiye üzerinden Makrohorî Karyesi'nde bir mektebin bulunduğu anlaşılmıştır.

²¹¹ Bakkal ve kasap dükkanları.

²¹² Günümüz; Bakırköy.

8/95/79A79B

Vâkîf Şeyh Mehmed Eserdâr Efendi'nin

12 Şubat 1821 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Ev

Mevkûfâtın Yeri

Keçeci Pîrî Mahallesi

Tescil Mütevellisi

Seyyid Hacı İbrahim Efendi b. Mustafa

Vakfın Mütevellisi

Vâkıfın kendisi.

Vâkıfın Şartı

Ev bir zâviye olacak ve vâkıf bu zaviyenin şeyhi ve hasbî mütevellisi olacaktır. Haftada bir defa tarîk-i Sa'diyye üzere belli zikir ve duâlar yapılacaktır. Vâkıfın vefâtından sonra kardeşi Şeyh İsmail Efendi zaviyede sakin olarak müteveli olacak ve tarik-i âyini icra edecektir. Onun vefâtından sonra ise kardeşinin evlatları ve evlatlarının neslinin son bulmasıyla da vâkıfın kardeşi ve kendisinin hulefâsından uygun bir kimse bunu devam ettirecektir. Hulefânın olmaması durumunda; meşâyih-i Sa'diyye muhtarı zâviyede sakin olacak ve âyin-i Sa'diyyeyi icra edecektir. Vakfa şeyhülislâm ve müftî olan efendiler hasbî nâzır olacaktır.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Dini hizmet için kurulmuş bir şahıs vakfı olduğu anlaşılmaktadır. Vakıf doğrudan bir zâviye olarak hizmet verecektir.

8/95/79B80A

Vâkîf Seyyid Hafız Mehmed Arif Beyefendi b. Seyyid İbrahim Efendi'nin

10 Mart 1821 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Arsa

Mevkûfâtın Yeri

Nûrî Dede Mahallesi

Tescil Mütevellisi

İbrahim Ağa b. Hacı Mustafa

Vakfın Mütevellisi

Vâkıfın kendisi.

Vâkıfın Şartı

Arsa aylık on beş akçe icâre-i müeccele ve mu'accele misliyle icâreteyn usulü ile icâr olunacaktır. Hâsıl olan icârât vâkıfın babası merhûm İbrahim Efendi b. Hacı Ahmed Vakfı'na ilhak olacaktır ve söz konusu vakfın yazılı şartları üzerine harç ve sarf olunacaktır. Vâkıf hayatta olduğu sürece vakfına hasbî müteveli olacaktır. Vefâtından sonra ise; babasının vakfına her kim müteveli ise o kişi bu vakfın da hasbî mütevellisi olacaktır.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Başka bir vakfa ilhak olmuş bir vakıftır. Ancak bu vakıfta arsanın doğrudan vakfa zam olması istenmemiş öncelikle; arsa icâreteyn ile kiralanıp, elde edilen gelir vâkıfın babasının vakfına ilhak olacaktır. Yani bu noktada vakfedilen mülk vâkıfın belirtmiş olduğu şartlar üzerine icâr olacak; sonrasında elde edilen gelir ise vâkıfın babasının vakfiye şartlarında belirtilen hususlar çerçevesinde harcanacaktır. Vâkıfın babasına ait vakfiye DM. kayıtları içerisinde yer almamaktadır; ancak vâkıfın 8/95/35A37A numaralı bir diğer vakfiyesi de DM. gayrimenkul vakfiyeleri arasında yer almaktadır. İncelendiği üzere; vâkıfın 1796 tarihli diğer vakfının da başka bir vakfa zam olması durumu söz konusuydu. Vâkıfın sahip olduğu mülkleri 25 yıl arayla farklı vakıflara zam ve ilhak eylediği ve bu mülklerin gelirlerinin farklı cihetler için harcandığı bu şekilde ortaya çıkmıştır.

8/129/39-40

Vâkîf Seyyid Şeyh Eyub Hulûsi Efendi'nin

19 Haziran 1855 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Ev ve beraberinde menkul ev eşyaları.²¹³

Mevkûfâtın Yeri

Çakırağa Mahallesi

Tescil Mütevellisi

Şeyh Vâsi(?) Efendi b. İsmail

Vakfın Mütevellisi

Meşrutiyet üzere olmayan müteveli; vâkıfın kendisi.

Vâkıfın Şartı

Vâkıf hayatta olduğu sürece evde sâkin olacak ve eşyalar da onun tasarrufunda olacaktır. Kendi vefâtından sonra kardeşi ve kardeşinin vefâtından sonra da onun evlatları şeklinde bu tasarruf hakkı devam edecektir. Tüm neslin yok olmasında sonra mensubu oldukları tarikat (Sa'diyye) halifesi mutasarrıf olacaktır.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Gayrimenkulün yanında ev eşyaları olarak menkul malların vakfedildiği bir evlatlık vakfı olduğu görülmektedir.

²¹³ Minder, tepsi seccade gibi menkul mallar. Bu eşyalar vakfiyesinde ayrıntılarıyla belirtilmiştir.

8/145/8

Vâkıf Seyyid Hacı Mehmed Şem'i Efendi

15 Mayıs 1871 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Ev

Mevkûfâtın Yeri

Divanlı Mahallesi/Maraş

Tescil Mütevellisi

Hacı Ömer Fehmi Efendi b. Mehmed

Vakfın Mütevellisi

Meşrutiyet üzere olmayan müteveli; vâkıfın kendisi.

Vâkıfın Şartı

Vakfedilen evin süknâsı veya icâre-i vâhide ile icârından hasıl olan galle ve neması Ahmed Beşe Camii'nde imam olan kişilere kendi gerekliliklerine harç ve sarf olmak için meşrût kılınmaktadır. Bunun karşılığında vâkıfa hayattayken ve vefâtından sonra da hayır ile yâd edeceklerdir.²¹⁴

Vakıf Hakkında Düşünceler

Vakfedilen evin gelirinin belirtilen şekilde cami imamlarına meşrut kılındığı görülmektedir. İsterlerse orayı mesken edinebilirler isterlerse de icâre-i vâhide ile âhara icâr edebileceklerdir. Karşılığında ise; vâkıfı hayır dualarıyla yâd edeceklerdir. Tamamen dini duygularla kurulmuş bir vakıf olduğu anlaşılmaktadır.

²¹⁴ “...şu vechle şart ve ta'yîn eyledim ki menzil-i mezkûrumu bervec-i hasbî süknâsı ve hasbe'l-icab icâre-i vâhide-i şer'iyye ile bi't-tevliye âhara icârı ve icârından hâsıl olan galle ve nemâsının ahz'ü kabzıyla kendü umûr-i lâzime-i ma'lûmelerine harç ve sarf sâlifüz'zıkr Ahmed Beşe Cami-i Şerifi'nde bâ berât-ı âlî-şân imam bulunan efendilere meşrûta olub mukabelesinde hal-i hayatımda selâmet-i zâtiyyemi ve irtihâl-i dâr-ı beka eylediğimde ruh-u fâkirânemi hayır ile yâd eyleyeler deyu ta'yîn-i şurût...” İMŞSA, 8/145/8

8/145/8

Seyyid Hüseyin Hıfzı Efendi b. Ali'nin

14 Eylül 1875 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Ev (İki adet)

Mevkûfâtın Yeri

Molla Gürânî Mahallesi

Tescil Mütevellisi

Seyyid Abdolvahid Kemal Efendi b. Seyyid Muhammed Şakir

Vakfın Mütevellisi

Dergâh post-nişînlerine şart kılınmıştır.

Vâkıfın Şartı

Evler icâreteyn ile icâr olacaktır. Hasıl olan icâre dergâh-ı şerifte her kim postnişîn olursa onda kabz olacak ve dergâh fukarâlarının yeme-içme masrafları için harcanacaktır. Geri kalan fazla dergâhın gerekli tamirat masrafları için harcanacaktır. Vakfa Evkaf-ı Hümayûn nâzırları hasbî nazır olacaktır. Tevliyet hasbî şekilde dergah post-nişînlerine meşrut kılınmıştır.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Vakfiyede dikkat çeken husus; diğer incelenen vakfiyelerden farklı olarak Evkaf-ı Hümayûn Nezâreti nâzırları tarafından vakfın hasbî nezâretinin gerçekleştirilmesinin belirtilmesidir. 1826 yılı itibariyle Evkaf-ı Hümayûn Nezâreti'nin kurulmasından sonra vakfiyelerde belirtilen şartların da bununla beraber bir dönüşüm yaşadığını söyleyebilmekteyiz.

8/163/75-79

Vâkıf Musulluzâde Şeyh Hacı Mustafa Şâkir Efendi'nin

4 Haziran 1903 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Ev (iki adet), mhzzen (iki adet), dükkan ve mîrî arazi üzerindeki üzüm bağları ve zeytin ağaçları.²¹⁵

Mevkûfâtın Yeri

Kilis

Tescil Mütevellisi

Osman Celâleddin Efendi b. İbrahim

Vakfın Mütevellisi

Vâkıfın kendisi.

Vâkıfın Şartı

Vâkıfın ilk şartı vakfa kendisinin mutasarrıf olmasıdır. Kendi vefâtından sonra eşi Fatma Hatun müteveli ve mutasarrıfe olacaktır. Mezbûrenin vefâtından sonra büyük oğulları Zeynelabidin Efendi müteveli ve mutasarrıf olacaktır. Zeynelabidin'in vefâtından sonra evlatları şeklinde devam edecek ve bu noktada vâkıf söz konusu evlerden “tahtânî” olarak tabir ettiğı evde kendilerinin sakin olmasını şart koymuştur.

İki mahzen ve bir dükkân icâr olunacaktır. Söz konusu bağlar ve zeytinler istiğlal olacak ve hâsıl olan ribh ve galleden vakfın ihtiyaç duyduğu ta'mirât masrafları gerçekleştirilecek ve arta kalan icâre fazlasından müteveliye aylık 30 kuruş verilecektir.

Vâkıfın inşa ettirmiş olduğı Ruhaniye Dergâh-ı Şerifi'nin imâmet ve hitâbetini yaptığı anlaşılmaktadır. Kendi vefâtından sonra bunu oğlu Zeynelabidin Efendi'nin devam ettirmesini şart koşmuş ve onun vefâtından sonra ise evlatları şeklinde devam etmesini belirtmiştir. Zeynelabidin'in nesli sona erdiğinde; diğer evlatları tasarruf

²¹⁵ Tablo 4'te ayrıntıları verilmiştir.

edecek ve vâkıfın tüm nesli sona ererse Nakşibendiyye Tarikatı hulefâsından uygun bir kişi tayin olunacaktır.

İmâmet ve hitâbet vazifeleri için aylık kırk kuruş verilecektir. Söz konusu dergâhın meşihâtına vâkıfın vefâtından sonra diğer oğulları Şeyh Bekir Sıdkı Efendi tayin olacaktır. Bekir Efendi'nin vefâtından sonra bu durum onun evlatları şeklinde devam edecektir. Bekir Efendi'nin de nesli son bulursa vâkıfın evlatları devam ettirecektir. Vâkıfın tüm nesli sona erdiğinde Nakşibendiyye Tarikatı'ndan uygun bir kişi tayin olunacaktır ve “fevkanî” olarak tabir edilen evde sakin olacaklardır. Bu vazife için aylık otuz kuruş alacaklardır.

Müezzin, ferrâş (temizlik görevlisi), kennâs (çöp toplayıcısı) ve şe'âline (mum ikadıyla görevli kişi) aylık 20 kuruş verilecektir. Mescidde yakılan kandiller ve “mesarif-i müteferrika” olarak adlandırılan küçük giderler için aylık 20 kuruş ayrılacak ve mescitte ders okutan vaize aylık 60 kuruş verilecektir. Ruhâniye Dergâhı fukarâsına “it'âm-ı ta'âm” için aylık 200 kuruş sarf olunacaktır. 100'er kuruşa üç adet kurban satın alınacak ve bunlar Recep, Rebiülevvel aylarında mevlid-i şeriflerde ve “îd-i adhâ” yani; Kurban Bayramı'nda kesilerek dergâhta sakin olan fukarâya ikram edilecektir. Mevlid kırâati ve diğer benzer zaruri masraflar için yıllık 200 kuruş verilecektir. Ayrıca Ramazan aylarında iki hatim tilâvet edilecektir ve bu görevi üstlenen iki hâfıza yıllık 75 kuruş verilecektir.

Vazifeler ve ücret ödemeleri gerçekleştikten sonra kalan bir fazla olduğunda bununla akar iştirâ edilecek ve bu akar vakfa zam ve ilhak olunacaktır. Tevliyet için vâkıfın nesli sona erer ise bu durumda hâkim oyuyla vâkıfın belirttiği şekilde tarikat ehli olan uygun bir kimse belirlenerek bu vazife için aylık 40 kuruş alacaktır. Her Cuma ve Pazartesi gecelerinde dergâhta “hatm-i hâcegan” tilâvet olunacaktır.

Vakıf Hakkında Düşünceler

Vakfın menfaatinin vâkıfın inşa ettirmiş olduğu dergâh için olduğu anlaşılmaktadır. Vâkıf bu dergâhın imam-hatibidir ve dergâhın gerekli masrafları için de ayrıntılı şekilde şartlardan bahsetmektedir. Anlaşıldığı üzere vâkıf hayatta olduğu sürece kurduğu vakfın ribh ve gelirini kendisi ve dolayısıyla dergâhının menfaati için

harcayacak, kendisinin vefâtından sonra ise; vakfiyede yazan şartlar üzerine bir düzenleme olacaktır.

Vakfedilen mallara bakıldığında gayrimenkulün yanında geniş çapta ve ayrıntılı şekilde sınırları belirtilen menkul malların da vakfedildiği görülmektedir. Bu mallar meyve olup -zeytin ve üzüm bağı- bunlardan istiğlâl ile ribh elde edilmesinden bahsedilmektedir. Ayrıca bu menkûlatın mîrî arazi üzerinde dikili olduğu anlaşılmaktadır. Geri kalan gayrimenkullerin ise icârı söz konusudur.

8/172/100-101

Vâkıf Mustafa İzzet b. Rüstem Efendi'nin

27 Ocak 1910 tarihli onaylanmış vakfiyesinde;

Mevkûfâtın Cinsi

Zeytin Bahçeleri

Mevkûfâtın Yeri

Nusretli Karyesi/Sinan Piri Mahallesi (1 adet)

Nusretli Karyesi/Çeşmeönü Mahallesi (2 adet)

Iraklı Karyesi/Boğazcık Mahallesi (1 adet)

Atatepe Karyesi/ Veli Oğlu Bayırı (1 adet)

Beş kıt'ada tahminen 50 dönümlük zeytin bahçeleridir.

Tescil Mütevellisi

Seyyid Şeyh Hafız Mehmed Efendi b. merhum Seyyid Şeyh Mehmed Şükrü Efendi

Vakfın Mütevellisi

Vâkıfın kendisi.

Vâkıfın Şartı

Bahçeler icâre-i vâhide ile icâr olacaktır. Hasıl olan galleden her sene Rebiülevvel Ayı'nda Kocamustafapaşa Camii-i Şerifi avlusunda defnedilmiş Yûsuf Sünbül Sinan Efendi'nin dergâh-ı şeriflerinde Kur'ân tilâveti, dua gibi ibadetler edilip, Hz. Peygamber'in, ashâb-ı kirâmın, vefât etmiş şeyhlerin, vâkıfın ebeveyninin ve kendisinin selamet ve irtihâlinden sonra ruhlarına ihdâ olacaktır.

Yıllık olarak 100 kuruş hankâh şeyhi olan efendiye, 60 kuruş mevlidhâna, 60 kuruş eşit bir şekilde tevşih-hevâna ve 20 kuruş zakirbaşına, 30 kuruş duagûya, 30 kuruş eşit bir şekilde üç kayyuma, 20 kuruş meydancı dedeye, 40 kuruş camii imamına, 60 kuruş ikinci imama, 20 kuruş ser-i tarik efendiye, 60 kuruş eşit bir şekilde hankâh fukarâ-yı dervişânına, 20 kuruş türbedâra verilecektir. 210 kuruşluk şeker, buhur ve gül-âb iştirâ olunacak ve hadara (ikamet edenlere) tevzî' olunacaktır.

Her sene söz konusu camiide Ramazan'a mağfiret istemek amacıyla, sene başından Kadir Gecesi'ne kadar mütevellinin tayin edeceği vakitte hamseden birinde -Cuma günü olarak düşünülmektedir- bir hâfız hatm-i şerif tilâvet ve dua edecektir. Ebeveyn ve mü'minât ervâhına ihdâ olunacaktır. Yıllık olarak hafız efendiye 250 kuruş, ve hâfız efendiye kelâm-ı kadîm sunarak istimâ' eden kişiye de 30 kuruş, 20 kuruş duagûya verilecektir. Yıllık olarak hankâha Ramazan ayında 500 kuruş ta'âmiye verilecektir.

Her sene aşr-ı Muharrem'ül-kirâmda (Aşure Günü, Muharrem 10) Bâb-ı Ali civarında kâin olan Gümüşhanevî merhûm Hacı Ahmed Ziyaeddin tarikat şeyhinin dergâh-ı şeriflerinde 500 kuruşla aşure tabii olunacaktır. Yıllık 250 kuruş vâkıf hayatta olduğu sürece selâmetine ve irtihâlinde ruhuna Fâtihahân olmak üzere söz konusu camii müezzinlerine eşit olarak paylaştırılacaktır. Yıllık vâkıfın oğlu Yahya İhsan Burhaneddin'e 500 kuruş verilecek ve mütevelliyeye 1000 kuruş verilecektir. Yıllık 500 kuruşluk erzak iştirâsı olacaktır ve Kocamustafaşa, Canbaziye, Ali Fakih Mahalleleri'nde muhtaç kimselere Ramazan ayı içerisinde eşit olarak paylaştırılacaktır.

Bahçelerden elde edilen yıllık mahsullerden Kocamustafapaşa Şeyhi ve Ramazan Efendi Dergahı Şeyhi ve vakfın mütevellisi olan kişiye 24'er kıyye "aynen zeytin yağı" verilecektir.

Her sene elde edilen galleden fazla kalan meblağın %20 kuruşu "*mürtezikaya ilk hassa-i muayyeneleri nisbetinde devr-ü taksim*" ve diğer %20'si Donanma-yı Osmanî'nin ihya ve imarı için Bahriye Nezâreti'nde sarfiyat için oraya teslim edilecektir. Diğer %20'si mütevellide hıfz olunacak, 5000 bin kuruşa bâliğ olduğunda Ramazan Efendi Tekkesi içerisinde sarnıç inşa edilecektir. Herhangi bir doğal afet durumunda vakfın yok olması halinde ihya ve imar için ihtiyat akçesi olarak söz konusu %20 kuruşluk ayrılan pay yed-i mütevellide "alâ vech'il helal erbah olunacaktır" ve nemasından söz konusu sarnıçta âb-keş olan kişiye 60 kuruş verilecektir. Bu ödemenin dışında kalan nema 1000 liraya ulaşınca söz konusu %20'lik pay vakfa zam ve ilhak olacaktır ve bu 1000 liralık meblağ hıfz olunacaktır. Diğer bir

%20 kuruş vâkıfın evlâd ve evlâd-ı evlâdının muhtacinîne eşit olarak taksim olunacaktır.

Vakfın tevliyeti vâkıf hayatta olduğu sürece vâkıfa, irtihâlınden sonra Kocamustafapaşa Camii imamına meşruttur. Sünbül Sinan Hazretleri Tekkesi postnişini vakfa nâzır olacaktır. Onun uygun bulunmayan bir hareketi durumunda da Kocamustafapaşa Mahallesi ahâlisi ve hâkim oyuyla uygun bir kişi belirlenecektir.

Vakıf Hakkında Düşünceler

20. yüzyıl vakfiyesidir. İcare-i vâhide ile kiralama biçimi söz konusudur. Kiranın ne miktarda olduğu ile ilgili bir bilgi yer almamaktadır. Gelirinin hangi alanlara fonlandığı konusunda ayrıntılı bir şart bölümü vardır. Anlaşıldığı üzere gelirin büyük çoğunluğu din hizmetlerinde bulunan kişilere, dini açıdan özel gün ve aylardaki belli harcamalara ve dini yapılar içerisindeki belli masrafların giderilmesi için harcanmaktadır. Ücretler yıllık olarak ve kuruş cinsinden ifade edilmektedir.

Ayrıca gerekli harcamalar yapıldıktan sonra gâllenin arta kalanının 5 eşit paya bölündüğü ve bunların da her birinin ayrı alanlara yönlendirildiği görülmektedir. Bu noktada dikkat çeken husus; %20’lik paylardan birinin Bahriye Nezâreti’ne Osmanlı Donanması’nın gerekli masrafları için gönderilmesinin şart koşulmasıdır. Bu durum devletin içinde bulunduğu politik ve ekonomik ortamın vakıflar üzerindeki etkisine iyi bir örnek olacaktır. Tez kapsamında incelenen 53 DM. gayrimenkul vakfı arasında Osmanlı Donanması için bir yardım fonu ayrıldığı tek örnektir.

Bir diğer %20’lik payın nemalandırıldığı anlaşılmakta ve para vakfı işletim usulünün yer aldığı görülmektedir. Ancak bu nemalandırmanın ne oranda olduğu belirtilmemiştir. Yalnızca “irbâh” tâbiri geçmektedir.

Vakfiyede yer alan giderler hesaplandığı zaman yıllık toplam 4280 kuruşluk bir harcamanın olduğu anlaşılmaktadır. İcare miktarı bilinmediğinden dolayı arta kalan meblağın ne olduğu hesaplanamamaktadır.

Vakfın tevliyet ücreti yıllık 1000 kuruş ve vâkıfın vakıf gelirinden oğlu için ayırmış olduğu meblağ 500 kuruştur. Bu durumda vâkıfın aile üyesi için ayırmış olduğu payın harcamalar içerisinde yaklaşık %11,6'lık bir alan kapladığı ve bunun ailevi bir vakıf olarak değerlendirilemeyeceğı ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ

Çalışmada Osmanlı Devleti'nde vakıf kurumunun sosyal ve iktisadî yapıyla ilişkisi Davudpaşa Mahkemesi'nde kayıtlı 53 gayrimenkul vakfı üzerinden değerlendirilmiştir. İncelenen vakfiyelerden elde edilen veriler ışığında vakfın idari yapısı ve gayrimenkul vakıflarının işletim usulleri uygulamadaki örnekleriyle desteklenerek Osmanlı pratiğindeki vakıf sistemi açıklanmaya çalışılmıştır.

Vakıflara ait belli idare organları için hasbîyet kavramının öne çıktığı tespit edilmiştir. Tevliyet ve nezâret için hasbî şekilde gerçekleştirilmesi yönündeki şartlara çalışma kapsamında incelenen vakfiyelerde sıklıkla rastlanılmaktadır. 53 vakfın 30'unda tevliyet vazifesiyle ilgili şart bulunmakta ve bu 30 vakfın 12 tanesi için hasbî tevliyet söz konusudur. Bunun yanında toplam 18 vakıf için nezâret vazifesiyle ilgili şart belirtilmiş ve bunların sadece ikisinde nezâret için bir ücret şart kılınmıştır. Geri kalan 15 vakıf için hasbî nezâret şartı koşulmuştur. Tevliyet ve nezâret vazifeleri için gönüllülük esasının yaygınlığına karşın cibâyet ve kitâbet vazifelerinin şart koşulduğu vakıflarda ise bu vazifelere mukabil bir ücretin vakfiye şartlarında belirtildiği görülmekte ve hasbî câbi/kâtib ifadelerine rastlanılmamaktadır.

Vakfedilen gayrimenkul malların gelir getirme yöntemi olan kiralama usulleri çeşitlilik barındırmaktadır ve çalışmada icâre-i vâhide, icâreteyn ve mukâtaa olarak üç başlık altında toplanmıştır. Vakıf kurumunun gelişim gösterdiği süreç içerisinde gayrimenkullerin ilk kiralama yöntemi olarak karşımıza çıkan icâre-i vâhide akdi; çalışmada toplam altı vakıf için söz konusudur. İnceleme sonucu icâre-i vâhidenin 20. yüzyılda dahi varlığını koruduğu tespit edilmiştir.

İcâreteyn usulü 18. yüzyılda on sekiz ve 19. yüzyılda dört vakıf olmak üzere toplam 22 vakıfta görülmektedir. İcâre-i mu'accele ve icâre-i müeccele olarak çift kira biçimini kapsayan icâreteynin uygulama şeklinin değişiklik gösterdiği durumlar bulunabilmektedir. Öyle ki; yalnızca müeccele gelirin alınıp mu'accele gelirin kesinlikle istenmediği ve bunun vakfiye şartlarında özellikle belirtildiği örnekler mevcuttur. DM. gayrimenkul vakıflarından üç tanesinde kira olarak icâre-i müeccele

şartı geçerlidir. Bu şekilde icâre-i müeccele tek bir kira biçimi olarak kabul edilmiş ve temelinde icâreteyn kapsamında alınan bir kira bedelinin pratikte icâreteynden bağımsız olarak ayrı bir kira biçimi olarak da benimsendiği tespit edilmiştir. Ayrıca icâreteynle gelir getiren bir vakıfta müeccele ve mu'accele gelirlerin harcandığı cihetin hayrî ve zürrî amaç gütmesine yönelik birbirinden farklılaştığı durumlarla da karşılaşılmıştır.

Mukâtaa usulü içermesi bakımından incelenen beş vakfiyeden anlaşıldığı üzere yalnızca bir vakıfta mukâtaa kira biçimi olarak şart koşulmuştur. Bunun dışında kalan diğer dört vakıfta vâkıfın elinde bulundurduğu mülkü başka bir vakıftan mukâtaa ile kiraladığı anlaşılmaktadır. Bu noktada vakfiyede vakfedilen mal için şart koşulan kira şekliyle vâkıfın tasarrufunda olan malı ne yolla tasarruf ettiği hususu birbirinden ayrı olarak değerlendirilmiştir.

Gayrimenkul vakıfların kira usulü ile gelir getirmesinin yanında para vakfı işletim usulleriyle işletildiği örnekler de mevcuttur. DM. gayrimenkul vakıflarında yedi vakıfta para vakfı işletim usulüne rastlanılmıştır. Para vakfedilmemesine rağmen bir gayrimenkulün kira gelirleri üzerinden elde edilen nakdin para vakfı işletim usulleriyle nemalandırılması; vakıfların mahiyeti bakımından farklılaşan yapısı içerisinde işletim yöntemlerinin net bir şekilde birbirinden ayrılmadığını göstermektedir.

Osmanlı Devleti'nde uygulanmış toprak rejimi olarak mîrî arazi ve mâlikâne-divânî sistemlerinin vakıf kurumuyla ilişkisini DM. gayrimenkul vakıflarındaki iki vakıf üzerinden inceleme imkanı bulunmuştur.

Çalışmada; vâkıfların sosyal ve sınıfsal olarak farklılaşarak ele alındığı başlıklardan kadınların kurmuş olduğu vakıflar diğerlerinden ayrı şekilde öne çıkarılması gereken bir husustur. Osmanlı'da bir kadının gayrimenkul mülkiyetinde bulundurması ve bu malı vakfetmesi bulundukları dönem için önemli bir sosyo-ekonomik faaliyettir.

DM. gayrimenkul vakıflarında doğrudan kadınların kurmuş olduğu 15 vakıf ve eşleriyle ortak bir şekilde kurulan üç vakıf olmak üzere toplam 18 kadın vakfı mevcuttur. Buna göre DM. gayrimenkul vakıflarının %66'sı erkekler, %28'i kadınlar ve %6'sı karı-koca eşler tarafından kurulmuştur. Oransal olarak her ne kadar erkeklerin vakıf kurmada üstünlüğü söz konusu olsa da tespit edilen kadın vakıflarının çalışma için değer taşıyan veriler arasında olduğunu belirtmek gerekir.

Osmanlı'da sosyal-sınıfsal yapı içerisinde belli grupların vakıf kurma faaliyetleri sınırlı sayıda da olsa vakfiyeler aracılığıyla tespit edilebilmiştir. DM. gayrimenkul vakıflarında askeri zümre şahıslarının kurmuş olduğu dört vakıf, iki âyan vakfı ve bir âyan eşinin kurmuş olduğu vakıf, altı şeyh vakfı ve son olarak bir gayrimüslim vakfı mevcuttur. Bu durum; vakıf kurmanın toplumun farklı kesimlerinden kişilerin ortak bir eylemi olarak bütüne yayıldığını göstermektedir.

DM. gayrimenkul vakıflarına ait vakfiyelerin incelenmesi sonucunda vakıflarda esas olan süreklilik konusu hakkında verilebilecek örnekler ortaya çıkmıştır. Bir vakfın devamlılığını 1542 tarihli Bayram Dede b. Abdüsselam'ın ve 1765 tarihli Hacı Ahmed Efendi b. Ali ve eşi Âişe Hatun'un birlikte kurmuş olduğu vakıflar üzerinden inceleyebilmekteyiz. 1542'de bir tekke olarak kurulan vakfın yaklaşık iki yüzyıldır ayakta olduğu; söz konusu iki vakıf aracılığıyla ortaya konulmaktadır. Aynı mahkemede kayıtlı vakfiyeler üzerinden iki gayrimenkul vakfı arasındaki etkileşimin izlenebildiği örnekler olarak da dikkat çekmektedir.

Vakfiye kayıtlarında bazı durumlarda belli eklerin vakfiye kenarlarına yazılmış olduğu görülmektedir. Bu ekler aracılığıyla vakfiyede yazılanlar dışında gelişen olaylar hakkında da bilgiler edinilebilmektedir. Örneğin; Hacı Mustafa Ağa b. Habib'in 1748 tarihli vakfiyesinin sol kenarında yazılı ek beraberinde vakfiyenin önceki kaydının bir yangın sonucunda yok olduğu ve 1783 yılında başka bir sicile yeniden kaydının yapıldığı tespit edilmiştir. Böylece vakfın 35 yıldır devam ettiği anlaşılmıştır.

Vakfa zam uygulamaları ve zeyl vakfiyeler; kurulan vakıfların tarihsel süreç içerisinde devamlılığının sağlandığını göstermektedir. DM. gayrimenkul vakıflarına ait kayıtlarda iki zeyl vakfiye ve başka bir vakfa zam yapılan dört vakıf bulunmaktadır. Tarihleri bakımından incelendiğinde; zeyl vakfiyelerden Zeyneb bt. Abdullah'ın 1760 yılında kurmuş olduğu para vakfına 1763 yılında gayrimenkul vakfettiği anlaşılmaktadır.

Bir diğer zeyl vakfiyede ise vâkıf Derviş Mehmed Ağa b. Yusuf'un; 1764 tarihli ana vakfına 5 yıl sonra gayrimenkul vakfettiği görülmüştür. Ayrıca; Derviş Mehmed Ağa'nın kızının babasının vakfına zam uygulaması tespit edilmiş ve bu şekilde Derviş Mehmed Ağa Vakfı'nın 40 yıldır hizmetlerine devam ettiği ortaya çıkmıştır. Seyyid Hafız Mehmed Arif Bey'in 1796 ve 1821 tarihli iki vakfiyesinde de vâkıfın başka vakıflara zam ve ilhak ederek vakıf kurduğu görülmektedir.

Vakfiyelerde belirtilen şartların devletin içinde bulunduğu ekonomik ve politik ortamı yansıttığı örnekler de mevcuttur. Vâkıfın Bahriye Nezâreti'nde Osmanlı Donanması'nın gerekli harcamalarının yerine getirilmesi adına şart koyduğu ve DM. gayrimenkul vakıflarının en geç tarihli vakfı olan Mustafa İzzet Efendi b. Rüstem Efendi Vakfı (1910); konuyla ilgili tek örnektir. İncelenen diğer vakfiyelerde askeri alanda bir hizmet için herhangi bir şarta rastlanılmamıştır. İçinde bulunulan dönem dolayısıyla; devletin askeri alanda duyduğu belli ihtiyaçların vakıf kurumuna etkisi bu örnek beraberinde ortaya konulabilmektedir.

İncelenen vakfiyelerde para birimi olarak akçe ve kuruşun kullanılmasına karşılık Arapça vakfiyelerde paranın “dirhem” olarak belirtildiği görülmüştür. Bu ifadeyle dönemin gümüş parasının kastedildiği anlaşılmıştır. Ayrıca DM. gayrimenkul vakıflarında akçenin; ayarı tam akçeler için kullanılan “sağ akçe” tabiriyle ifade edildiği bir örnek tespit edilmiştir.

Vakfiyelerde şart koşulan vazifelerin genel olarak benzerlik gösterdiği söylenebilmektedir; ancak Seyyid Hafız Mehmed Arif Bey'in 1796 tarihli vakfiyesinde bir dava durumunda görevlendirilen muhızırın masraflarının

karşılmasına yönelik “ihzariye” için yarım akçelik bir payın ayrıldığı görülmüştür ve söz konusu vakfiye “ihzariye” kavramının geçtiği tek örnektir.

DM. gayrimenkul vakıflarında vakfedilen mülklerin çeşitlilik gösterdiği görülmüştür. Dükkan, oda, ev, arsa, bahçe gibi gayrimenkul yanında farklı olarak; müteahhilin odaları olarak adlandırılan ve evlilerin yaşayabileceği bir nev’i lojman olduğu düşünülen yapıların da vakfı söz konusudur. Ayrıca bir ev vakfedilirken içinde bulunan ev eşyalarının da vakfedilmesi veya bir bahçe beraberinde üzerindeki ağaçların vakfedilmesi gibi gayrimenkulün yanında menkul malların da vakfedildiği örneklerle karşılaşmıştır.

Vakfedilen mülklerin çokluğuyla ilişkili olarak öne çıkan vakıflara bakıldığında; 11 ev, bir dükkan, bir bahçe ve bir çeşme vakfeden Silâhdar Ocağı Kethüdâsı Hacı Mustafa Ağa b. Habib’in kurmuş olduğu vakıf dikkat çekmektedir. Bunun yanında; bir âyan eşi olan Hatice Hatun bt. Ali’nin de 17 evini vakfederek kurduğu vakıf DM. gayrimenkul vakıfları arasında büyük vakıflar olarak değerlendirilmektedir. Bu noktada vakıf kurucularının vakfettiği malların nispeten fazla oluşu sahip oldukları sosyal kimlik ve ait oldukları zümreyle ilişkilendirilebilmektedir.

Vakfiyeler aracılığıyla Osmanlı’da 51 mahalle, iki kasaba, dört karye ve ayrıca; Bursa, Edirne, İzmir, Çorum, Kilis ve Maraş olmak üzere İstanbul dışındaki yerlerde bulunan mevkûfât tespit edilmiştir. Bunun yanında vakfiyelerde adı geçen ve DM. gayrimenkul vakıfları yoluyla ortaya konan belli yapılar hakkında bilgilere erişilmiştir. Sonuç olarak; dört çeşme ve bir su kuyusu, iki medrese, üç mektep, bir muallimhane, dört zaviye, yedi tekke, iki dergâh, sekiz mescit, bir manastır ve 20 camii adı vakfiyeler üzerinden okunabilmiştir.

Vakfiyelerin tahririyle beraber; İstanbul Şer’iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğu (2015)’nda bulunan DM. gayrimenkul vakıflarıyla ilgili belli tarihsel uyumsuzluklar ve mevkûfâtın yeri bakımından mevcut yanlışlıklar düzeltilmiştir.

Vakfiyeler dili bakımından incelendiğinde; 53 vakıftan altı vakfın vakfiye dilinin Arapça olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu Arapça vakfiyelerin dördü 16. yy ve ikisi 17. yy dönemlerine aittir.

Çalışma sonucunda; Davudpaşa Mahkemesi'nde kayıtlı 53 gayrimenkul vakfının incelenmesiyle elde edilen verilerin yeni çalışmalarla karşılaştırmalı bir şekilde analiz edilmesi imkânı doğmuştur. Osmanlı'da uzun yıllardır gelenek halini alarak bütüne yayılan vakıf kurumunun tahlili üzerine çalışmalar; Osmanlı'yı sosyal ve ekonomik açıdan daha iyi tanımlayabilmemize yardımcı olacaktır.

Vakıflarla ilgili yapılmış mevcut akademik çalışmaların genişliğine karşılık; arşivde kayıtlı ve üzerine çalışılmamış belgelerin varlığı konu hakkında güncel çalışmaların devam etmesine olanak sağlamak ve literatüre kazandırılan her bir yeni belge; vakıf kurumu hakkında var olan bulguların derinleşmesine vesile olmaktadır. Çalışmada vakfiyeler üzerinden incelenen gayrimenkul vakıflarının muhasebe kayıtlarının da tespit edilmesi; söz konusu vakıfların tarihsel süreç içerisinde yaşadığı dönüşümün daha ayrıntılı ve doğru şekilde aktarılmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

İMŞSA, DAVUDPAŞA MAHKEMESİ

DEFTER NO: 8/1/Ön iç kapak ve 1A

DEFTER NO: 8/1/45B

DEFTER NO: 8/1/62A

DEFTER NO: 8/95/Ön iç kapak ve 1A

DEFTER NO: 8/95/2A-2A(mükerrer)

DEFTER NO: 8/95/2A(mükerrer)-2B

DEFTER NO: 8/95/4B

DEFTER NO: 8/95/4B-5A

DEFTER NO: 8/95/5A-5B

DEFTER NO: 8/95/5B-6A

DEFTER NO: 8/95/6B-7B

DEFTER NO: 8/95/7B

DEFTER NO: 8/95/8B-9A

DEFTER NO: 8/95/9B-10A

DEFTER NO: 8/95//10B

DEFTER NO: 8/95/12A-12B

DEFTER NO: 8/95/12B-13A

DEFTER NO: 8/95/14A

DEFTER NO: 8/95/14A-16A

DEFTER NO: 8/95/19A

DEFTER NO: 8/95/20B-21A

DEFTER NO: 8/95/21A-21B

DEFTER NO: 8/95/21B-23A

DEFTER NO: 8/95/23A-23B

DEFTER NO: 8/95/23B-24A

DEFTER NO: 8/95/24B-25B

DEFTER NO: 8/95/27A-28B

DEFTER NO: 8/95/30A-30B
DEFTER NO: 8/95/31A-31B
DEFTER NO: 8/95/35A-37A
DEFTER NO: 8/95/38A-38B
DEFTER NO: 8/95/39A-39B
DEFTER NO: 8/95/41B-42A
DEFTER NO: 8/95/42B-43B
DEFTER NO: 8/95/44A-45A
DEFTER NO: 8/95/47B-48A
DEFTER NO: 8/95/49A-49B
DEFTER NO: 8/95/57A-57B
DEFTER NO: 8/95/58A
DEFTER NO: 8/95/58B
DEFTER NO: 8/95/59B
DEFTER NO: 8/95/60B-61B
DEFTER NO: 8/95/62A-62B
DEFTER NO: 8/95/63B-64A
DEFTER NO: 8/95/67B
DEFTER NO: 8/95/68A-68B
DEFTER NO: 8/95/69A-70A
DEFTER NO: 8/95/75A-75B
DEFTER NO: 8/95/79A-79B
DEFTER NO: 8/95/79B-80A
DEFTER NO: 8/95/96B
DEFTER NO: 8/129/39-40
DEFTER NO: 8/145/8
DEFTER NO: 8/145/26-27
DEFTER NO: 8/163/75-76-77-78
DEFTER NO: 8/172/100-101

KİTAP. MAKALE ve TEZLER

- AFYONCU, Erhan: “Defterhâne”, **TDVİA**, C.9, İstanbul, 1994, s.100
- AHISHALI, Recep: “Muhzır”, **TDVİA**, C.31, İstanbul, 2020, s.85-86
- AKGÜNDÜZ, Ahmed: **İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi**, 4. bs., İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2017.
-: “İntikâl”, **TDVİA**, C.22, İstanbul, 2000, s.353
-: “İcâre-i Vâhide”, **TDVİA**, C.21, İstanbul, 2000, s.388
-: “İcâreteyn”, **TDVİA**, C.21, İstanbul, 2000, s.389
- AKİS, Metin
- AYKAN, İsmail
- TEKTUNA, Mehmet: **Kilis Vakıf ve Vakfiyeleri, Kilis Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü**, 2015.
- AYDIN, Bilgin vd.: **İstanbul Şer’iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğu, İSAM Yayınları**, 2015
- BARDAKOĞLU, Ali: “Ferağ”, **TDVİA**, C.12, İstanbul, 1995, s.51
- BERKİ, A. Himmet: **Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstılah ve Tâbirler**, Ankara, **Vakıflar Genel Müdürlüğü**, 1966.
- BEYAZTAŞ, Murat: “İslam Hukukunda Vakıf Gayrimenkullerin Kiraya Verilmesi Usulleri ve İcâreteyn”, **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim**

- Dah İslam Hukuku Bilim Dahı**, Basılmamış Doktora Tezi, 2001.
- CANATAR, Mehmet: **İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 1009 (1600) Tarihli, İstanbul, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları**, 2004.
- DOĞAN, Nejla: “Waqf Activities of the Local Notables (Ayan): The Case of Kayseri Sanjak”, **Journal of Social Science and Humanities**, 5/1, 2021, s.190-214
- DURMUŞ, M. Emin: “Osmanlı Vakıf Hukukunda Mukâtaa”, **Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Ekonomisi ve Finansı Ana Bilim Dahı**, Basılmamış Doktora Tezi, 2020
- GENÇ, Mehmet: “Mâlikâne-Divanî”, **TDVİA**, C.27, İstanbul, 2003, s.518-519
- GÖZÜBENLİ, Beşir: “Bey’ Bi’l-vefâ (Vefâen Satış) ve Bey’ Bi’l-İstiğlal” **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi**, 9. Sayı, 1990, s.109-119
- GÜNAY, H. Mehmet: “Vakıf”, **TDVİA**, C.42, İstanbul, 2012, s.475
-: “Süknâ”, **TDVİA**, C.38, İstanbul, 2010, s.48
- GÜRAN, Tevfik: **Ekonomik ve Mali Yönleriyle Vakıflar Süleymaniye ve Şehzade Süleyman Paşa Vakıfları, Kitabevi Yayınları**, 2006.
- GÜRSOY, Çiğdem: “Osmanlı’da Para Vakıflarının İşleyişi ve Muhasebe Uygulamaları: Davudpaşa Mahkemesi Para Vakıfları”, **İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dahı**, Basılmamış Doktora Tezi, 2015.
-: “Aynı ve Başka: Evkaf Muhasebeciliği Mahkemesi Para Vakfı Kayıtları (1491-1828)”, **Belleten**, TTK Yayınları, C. 83, Sayı: 296, 2019, s.95-126

- GÜRSOY, Çiğdem
ÖZDEĞER, Mehtap:
“Ebediyete Bağış: Balat Şer’iyye Sicillerinde Para Vakfı Kayıtları (1555-1838)”, **Belleten**, TTK Yayınları, C. 86, Sayı: 306, 2022, s.567-601
- Haz.: KOÇ, Mustafa:
Revnakoğlu’nun İstanbul’u İstanbul’un İç Tarihi, Fatih, C.5, 2021
- KELEŞ, Hamza:
"Osmanlılarda 19. Yüzyıldaki Para Vakıflarının İşleyiş Tarzı ve İktisadî Sonuçları Üzerine Bir Çalışma", **Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. 21., Sayı: 1, 2001, s. 189-199.
- KILCI, Ali:
“Karahisar-ı Demürlü, Ergülü/Erkulu Baba Zaviyesi”, **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi**, 99. Sayı, 2021, s.391-404
- KORKMAZER, Sıddık:
“Osmanlı Kıbrıs’ında Gayrimüslim ve Kilise Vakıfları”, **ATEBE Dini Araştırmalar Dergisi**,1/5, 2021, s.36-57
- KÖPRÜLÜ, Bülent:
“Evvelki Hukukumuzda Vakıf Nev’iyetleri ve İcareteynli Vakıflar”, **İÜ Hukuk Fakültesi Mecmuası**, 18/1-2,1952, s.690
- KURT, İsmail:
“Para Vakıfları ve Davutpaşa Mahkemesi’nde Kayıtlı Para Vakfiyeleri”, **Prof Dr. Sacit Adalı’ya 65. Yaş Armağanı**, O. Nuri Özalp (ed.), İstanbul, **Filiz Kitabevi**, s.179-214.
http://www.isav.org.tr/img/20131030__4127313495.pdf;
erişim, 13.03.2023.
- MARTAL, Abdullah:
ÖZCAN, Tahsin:
“Suyolcu”, **TDVİA**, C.38, İstanbul, 2010, s.1-2
Osmanlı Para Vakıfları Kanûnî Dönemi Üsküdar Örneği, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003.

- ÖZTÜRK, Nazif: **Menşei ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar**, 1. bs., Ankara, **Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları**, 1983.
-: “Mukâtaalı Vakıf”, **TDVİA**, C.31, 2006, İstanbul, s.132
-: “Mütevelli”, **TDVİA**, C.32, İstanbul, 2006, s.217
- PANTIK, Ramazan: “Osmanlı’da İcâreteyn Uygulaması Hakkında Yeni Değerlendirmeler”, **Vakıflar Dergisi**, 48. Sayı, 2017, s.75-104
- SABBAĞ, Abbas: “Mîrâhur”, **TDVİA**, C.30, İstanbul, 2020, s.141
- SAHİLLİOĞLU, Halil: “Dirhem”, **TDVİA**, C.9, İstanbul, 1994, s.368-371
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin: “Vakıf”, **TDVİA**, C.42, İstanbul, 2012, s.479
-: **18. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi, Türk Tarih Kurumu**, 2003
-: “Müessese-Toplum Münasebetleri Çerçevesinde XVII. Asır Türk Toplumı ve Vakıf Müessesesi”, **Vakıflar Dergisi**, S. 15, 1982, s.23-53
- YILDIZ, Kenan: “Aykırı Vakıflar: Osmanlıda Fukarâ-yı Müslimîni de Gözeten Gayrimüslim Vakıfları”, **Osmanlı Araştırmaları**, S.54, 2019 s.141-198
- <http://www.suvakfi.org.tr/cesme/adalar/mustafa-aga-silahdar-kethudasi-cesmesi-h-1157-m-1744> (çevrimiçi 5-04-2023)

EKLER

EK 1: 8/95/2A(mükerrer)-2B Transkripsiyonu

İşbu vesika-ı enika-i terkim-i semt-i zeyl olunan vakfiye-i mücelledenin hilâl-i sehayifinde mastur vakfın vâkıfesi ve meşrutiyet üzere mütevelliyesi olub derûn-u vakfiyede ismi mezkura sahibetü'l-hayrat Zeyneb Hatun bt. Abdullah b. Abdullah'ın zevcû tarafından vakf-ı âtiyü'l-beyân-ı ikrarda vekil ve dava-yı rücûa vekil olduğu zat-ı mezbûreyi ârifan Ahmed b. Musli ve Ömer b. Mehmed nam kimesneler şهادetleriyle şer'an sâbit olan Sıdkı Ali Efendi b. Osman meclis-i şer'i şerifi enverde vakf-ı âti âtiyü'z-zikre li-ecli't-tescil ve't-tekmil mütevellî nasb ve tayin olunan Ali b. İsmail nam kimesne mahzarında bil'vekâle ikrar-ı sahih-i şer'i ve itiraf-ı sarih-i mer'i edüb müvekkilem vakıfe-i mezbûre Zeyneb Hatun yedinde mülk ve hakkı olub mahmiye-i İslambol'da Emin Sinan Mahallesi'nde vaki iki taraftan hariciye ta'bir olunur benim mülk menzirim ve bir taraftan tarik-i hâs ve bir taraftan tarik-i âm ile mahdud ve fevkani üç bab oda ve bir sofa ve tahtani üç bab oda ve kenif ve kiler ve matbah ve hamam ve camekân odası ve iki bi'r-i mâ ve bağçeyi müştemil ve dâhiliye tabir olunur menzilin zikr olunan matbah tarafında vaki terbian yüz kırk sekiz zira arsasının gallesi mahalle-i mezbûre imam ve müezzinine meşrûta senede dört yüz seksen akçe mukâtaa-i kadim ile maada arsa ve bil'cümle ebniyesi yedinde mülkü olmağla zevcem müvekkilem mezbûre Zeyneb Hatun salifü'z-zikr dâhiliye tabir olunur menzilin hasbeten lillahi'l aliyi'l azim ve taleben li-merzati Rabbirrahim vakf-ı sahih-i müeyyid ve habs-ı sarih-i muhalled ile vakf ve habs ve vakf-ı sabıkasına zam ve ilhak edüb şöyle şart ve tayin eyledim ki menzil-i mezkura hayatta oldukça yevmi bir akçe icâre-i müeccele ile mutasarrıfe olub icâre-i mezkure vakf-ı sabık mesarifine sarf oluna ve vakfiye-i mezkuresi derununda muharrer bil'cümle şurût ve kuyûd menzil-i mezkurede dahî cârî olub şurût-i mukarreresi mucebiyle amel oluna deyû tayin-i şurût ve tebyin-i kuyûd edüb menzil-i mezkuru farigan ani's-şevagil mütevellî-i mezbûra teslim ol'dahi tesellüm ve kabz ve sair mütevelliler evkafında tasarruf eyledikleri gibi ... mine'z-zaman tasarruf eyledi dedikde gıbbe't-tasdikî's-şerî vekil-i mezbûr Sıdkı Ali Efendi bin Osman kelâmını semt-i ahara atfedüb vakf-ı akar mukteda-yı eimme-i ahyar olan imam-ı azam ve hümam-ı akdem Ebu Hanife el-Kufi Hazretleri katında sahih lakin gayrı lazım olub rücuu şuru olmağın vakf-ı mezbûrdan bil'vekâle rücuu ve menzil-i mezkuru zevcem müvekkilem mezbûre Zeyneb Hatun'un kel'evvel mülküne istirdad ederim dedik de mütevellî-i mezbûr cevap-ı şer'i meşhuda ağaz edüb eğerçi vakf-ı âkar inde'l-imam el-azam el-hümam el-akdem sahih ve gayrı lazım olub lakin fazıl-ı samedani Ebu Yusuf eş-Şehir bil'imam es-sani hazretleri katında vakıf muhayyerdir demekle ve imam Muhammed bin el-Hasan eş-Şeybani hazretleri katında mütevellîye teslim olunmağla vakf-ı mezbûr sahih ve lazım olub rücuu gayr-ı meşrû'udur deyû reddune imtina ve hakim-i muvakki' sadr-ı kitab tubâ lehu ve hüsn-i meab efendi hazretleri huzurunda müterafian ve her biri mübteğasinca fasl-u hasma taliban olduklarında hakim-i muma ileyh dahi tarafeynin kelimalarına nazar ve menna ili'l-hayr olmaktan hazer edüb alimen bi'l-hilâf ve raiyyen bimâ yecibu riayetuhu fi'l-hükmi bil'evkaf rey-i imameyni muma ileyhima üzere vakfı mezbûr sıhhat ve lüzumuna hükmi-i sahih-i şer'i kaza-i sarih-i mer'i etmeğın min bâd vakf-ı mezbûr sahih ve lazım olub tebdil ve tağyirine mecal-i muhal oldu. Cerâ zalik ve hurrir fil yevmi'l hamis aşara min cumadel ûla sene seb'a ve seb'in ve mie ve elf 15 Ca. li-seneti 1177

Şühüdül Hal: Ahmed b. Musli, Ömer b. Mehmed, diğer Ahmed b. Mehmed, İbrahim b. Hasan, Muhammed Çelebi(?) b. Musa, Molla Ali b. Halil, Yusuf Çelebi b. Ömer, el-Hac Mehmed b. Abdulllah, Yusuf b. Abdullah, Hüseyin b. Hasan, Molla Ali b. Halil ve gayruhum.

EK 2: 8/95/4B Transkripsiyonu

Ehlâmdu liveliyyihini ve s-salatu ala nebiyyihi ve ala ali ve ashabihi el müteabidine bi âdâbihi amma bâ'du sebeb-i tahrir-i kitâb-ı şer'i budur ki mahmiye-i İstanbul'da Sancakdar Hayreddin Mahallesinde sakın sahibe'l hayrat ve'l hasenat el-Hac Yahya b. Hüseyin meclis-i şer'i şerif-i aliyjede vakf-ı atîl beyâna li-ecli't tescil mütevevelli nasb olunan İmam Mehmed Efendi b. Receb mahzarında ikrar-ı tam ve takrir-i kelim idüb yedimde mülküm olup mahalle-i mezburde vaki bir taraftan tarik-i hâs ve iki taraftan el-Hac Ahmed menzili ve bir taraftan tarik-i âm ile mahdud kadren dört zira' ve on dört parmak ve tulen ve arzan bi hesab-ı terbiî kırk beş zira arsa üzerinde mebnî bir attar ve bir derzi ve bir etimekçi dükkanlarına cem'an üç bab mülk dükkanlarını cümleti't ti't-tevabi ve'l-levahik ile hasbeten lillahi'l aliyyi'l azim ve taleben li-merzati Rabbir rahim vakf-ı sahih-i müebbed ve habs-ı sarîh-i muhalled ile vakf ve habs idüb şöyle şart ve tayin eyledim ki dekâkin-i mezkurede icare-i mu'accele-i malume (...) ve her biri onar akçe icare-i müeccele ile ahara icâr olunub hasıl olan icare-i mu'accele ve müeccelesi müddet-i hayatımda nefsim'e meşrûta ola biemrillâhi teâlâ vefât eylediğimde evlâd-ı evlâd-ı evlâdıma ve evlâd-ı evlâd-ı evlâdıma batnen bade batnien meşrûta ola bâdel inkiraz ol evlâd mahalle-i mezburde merhum Davud Bey'in bina eylediği mescid-i şerifinde imam olanlara meşrûta olup onlar dahi mukabelesinde külli yevm huzurunda yüz salavat-ı şerif ve yüz tevhid-i şerif ve senede rızaen lillahi teâlâ hatm-i şerif tilâvet edüb sevabını Sultan-ı Enbiya ve Resul-i Kibriya Muhammed el Mustafa sallallahu teâlâ aleyhi vesellem hazretlerinin ruh-u ber kuddüselerine ihda eyleyeler dekâkini mezkureye bervechi meşruh icareteyn-i mutasarrıf olanlardan bilâ veled fevt olanların dekâkinleri icare-i mu'accele ile icâr olundukda icare-i mu'accelesi meşrut olanlara meşrûta ola ve vakf-ı mezkurun tebdil ve tağyiri merraten bâde uhra müddet-i hayatımda yedimde ola vürud-u eyyam ile şerait-i vakf-ı mezkurenin bilkülliye riayet müteazzire olur ise icareteyn-i mezkurateyn mutlaka fukara-i müslimine sarf oluna deyü dekâkini mezbûreyi farigan aniş şevağil mütevevelli-i mezkura teslim ol dahi vakfiyet üzere ... mine'z-zaman tasarruf eyledi dedikde gibbe't-tasdik el-muteber vâkıfı mezbûrun kelamını semt-i ahara atfedüb vakf-ı akar İmam-ı azam ve Hüdam-ı akdem Numan b. Sabit Hazretleri'nin zât-ı şeriflerinde menzileyi ariyette olmağla rücuu' meşru ve İmam Muhammed b. Hasan eş-Şeybani Hazretleri katında vâkıfı menafii vakfı nefsin'e şartla bâtil olduğuna binaen vakf-ı mezbûrun rücuu ve kelevvel mülküne istirdad ederim deyü vekil-i mezkur cevaba tasaddi edüb eğerci hal-i minval-i muharrer üzere cari intikal değildir lakin fazıl-ı samedani İmam Ebu Yusuf eş-Şehir bil'imam es-sani hazretleri katında vâkıf mücerred vakaftü kavliyle ve İmam Muhammed b. Hasan eş-Şeybani katında teslim ilel mütevevelli olmağla vakf-ı sahih ve lazım olur deyü reddu teslimden imtina ile hakimi muvakka sadrı kitab tubalehü ve hüsnü meab hazretleri huzurunda müterafian ve fasl-u hasma taliban olduklarında hakimi mumailiyh esbeğallahu niamehu aleyh dahi tarafeynin ... nazar ve muhtili hayr olmağdan hazar edüb vakf-ı mezbûrun sıhhat ve lüzumuna ala kavli men yerahu minel eimmetil müctehidinin hüküm etmenin vakf-ı mezbûr vakf-ı sahih ve lazım oldu cerâ zalik ve hurrire 28 fi şevvali'l-mükerrerrem sene 1118

Şühüdül Hal: Muhammed Efendi el-imam, el-Hac Halil b. Şaban, el-Hac Muhammed Veznedar, Ahmed Çelebi b. Mehmed, Mustafa Çelebi b. Mehmed, Ahmed efendi b. Said, Abdülkerim Efendi b. (...), Feyzullah Efendi el-müezzin, Hüseyin Ağa Şehsuvar nâm, Abdurrauf el-müezzin, Mehmed Çelebi b. Yusuf, el-Hac Süleyman, Siyavuş b. Abdullah, Osman b. Abdullah

KENAR EK: Aslı bu mahkemede olup bâdehu 1167 senesinde 3 nolu sicilden muharreç olmuştur aslı tarihi 1118 senesi Muhammed ismiyle mahtum.

